

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

UNIVERSITY OF RUSE “Angel Kanchev”
РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ “АНГЕЛ КЪНЧЕВ”

BSc, MSc and PhD Students & Young Scientists
Студенти, докторанти и млади учени

PROCEEDINGS

Volume 62, book 7.3.
Law Studies

НАУЧНИ ТРУДОВЕ

Том 62, серия 7.3.
Право

Ruse
Русе
2023

Volume 62 of PROCEEDINGS includes the papers presented at the scientific conference RU & SU'23, organized and conducted by University of Ruse "Angel Kanchev" and the Union of Scientists - Ruse. Series 7.3. contains papers reported in the Law Studies.

Book	Code	Faculty and Section
Agrarian and Industrial Faculty		
1.1.	FRI-ONLINE-1-AMT&ASVM	Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Science and Veterinary Medicine
	FRI-ONLINE-1-MR	Maintenance and Reliability
	FRI-ONLINE-1-THPE	Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment
	FRI-ONLINE-1-EC	Ecology and Conservation
	FRI-ONLINE-1-ID	Industrial Design
1.2.	WED-ONLINE-SSS-AMT&ASVM	Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Science and Veterinary Medicine
	WED-ONLINE-SSS- MR	Maintenance and Reliability
	WED-ONLINE-SSS-THPE	Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment
	WED-ONLINE-SSS-EC	Ecology and Conservation
	WED-ONLINE-SSS-ID	Industrial Design
Faculty of Mechanical and Manufacturing Engineering		
2.1.	FRI-ONLINE-1-MEMBT	Mechanical Engineering and Machine-Building Technologies
2.2.	WED-ONLINE-SSS-MEMBT	Mechanical Engineering and Machine-Building Technologies
Faculty of Electrical Engineering Electronics and Automation		
3.1.	FRI-ONLINE-1-EEEE	Electrical Engineering, Electronics and Automation
3.2.	FRI-ONLINE-1-CCT	Communication and Computer Technologies
3.3.	THU-ONLINE-SSS-EEEE	Electrical Engineering, Electronics and Automation
	THU-ONLINE-SSS-CCT	Communication and Computer Technologies
Faculty of Transport		
4.1.	FRI-2.209-1-TMS	Transport and Machine Science
4.2.	FRI-2.204-SITSTL	Sustainable and Intelligent Transport Systems, Technologies and Logistics
4.3.	WED-ONLINE-SSS-TMS	Transport and Machine Science
Faculty of Business and Management		
5.1.	FRI-ONLINE-1-EM	Economics and Management
5.2.	FRI-ONLINE-1-LIPC	Linguoculturology, Intercultural and Political Communication
5.3.	THU-ONLINE-SSS-EM	Economics and Management
5.4.	FRI-ONLINE-1-ESIS	European Studies and International Security
8.2.	FRI-ONLINE-1-SW	Social Work
Faculty of Natural Sciences and Education		
6.1.	FRI-ONLINE-1-MIP	Mathematics, Informatics and Physics
6.2.	FRI-ONLINE-1-PP	Pedagogy and Psychology
6.3.	FRI-ONLINE-1-LL	Linguistics and Literature
	FRI-ONLINE-1-AS	Art Studies
6.4.	FRI-ONLINE-1-ERI	Education - Research and Innovations

6.5.	THU-ONLINE-SSS-FM	Financial Mathematics
	THU-ONLINE-SSS-PP	Pedagogy and Psychology
Faculty of Law		
7.1.	FRI-ONLINE-1-LS	Law Studies
7.2.	FRI-ONLINE-1-NS	National Security
7.3.	WED-2B313-SSS-L	Law Studies
Faculty of Public Health and Health Care		
8.1.	FRI-ONLINE-1-HP	Health Promotion
8.3.	FRI-ONLINE-1-HC	Health Care
8.4.	FRI-ONLINE-1-MCDA	Medical and Clinical Diagnostic Activities
8.5.	THU-ONLINE-SSS-HP	Health Promotion
	FRI-ONLINE-SSS-HC	Health Care
	THU-ONLINE-SSS-MCDA	Medical and Clinical Diagnostic Activities
Quality of Education Directorate		
9.1.	FRI-ONLINE-QHE	Quality of Higher Education
Razgrad Branch of the University of Ruse		
10.1.	FRI-LCR-1-CT(R)	Chemical Technologies
10.2.	FRI-LCR-1-BFT(R)	Biotechnologies and Food Technologies
10.3.	TUE-ONLINE-SSS-BFT(R)	Biotechnologies and Food Technologies
	TUE-ONLINE-SSS-CT(R)	Chemical Technologies
Silistra Branch of the University of Ruse		
11.1.	FRI-ONLINE-DPM(S)	Didactics, Pedagogy and Methodology of training in...
	FRI-ONLINE-LTLHF(S)	Linguistics; Theory of Literature and History; Philosophy
	FRI-ONLINE-ELENSTS(S)	E-Learning; Electrical; Technical Sciences
11.2.	FRI-ONLINE-SSH(S)	Humanities
	FRI-ONLINE-SSS-PPTM(S)	Pedagogy, Psychology, and Teaching Methodology
	FRI-ONLINE-SSS-TS(S)	Technical Sciences

The papers have been reviewed.

ISSN 1311-3321 (print)

ISSN 2535-1028 (CD-ROM)

ISSN 2603-4123 (on-line) Copyright © authors

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.

The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PROGRAMME COMMITTEE

- **Prof. Amar Ramdane-Cherif**
University of Versailles, France
- **Assoc. Prof. Manolo Dulva HINA**
ECE Paris School of Engineering, France
- **Prof. Leon Rothkrantz**
Delft University of Technology, Netherlands
- **Assoc. Prof. Antonio Jose Mendes**
University of Coimbra, Portugal
- **Prof. Ville Leppanen**
University of Turku, Finland
- **Assoc. Prof. Marco Porta**
University of Pavia, Italy
- **Prof. Douglas Harms**
DePauw University, USA
- **Prof. Zhanat Nurbekova**
L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur Sultan, Kazakhstan
- **Prof. Mirlan Chynybaev**
Kyrgyz State Technical University, Bishkek, Kyrgyzstan
- **Prof. Ismo Hakala, PhD**
University of Jyväskylä, Finland
- **Prof. Artur Jutman, PhD**
Tallinn University of Technology, Estonia
- **Prof. RNDr. Vladimír Tvarozek, PhD**
Slovak University of Technology in Bratislava, Bratislava, Slovakia
- **Assoc. Prof. Ing. Zuzana Palkova, PhD**
Slovak University of Agriculture in Nitra, Nitra, Slovakia
- **Andrzej Tutaj, PhD**
AGH University of Science and Technology, Krakow, Poland
- **Prof. Valentin NEDEFF Dr. eng. Dr.h.c.**
“Vasile Alecsandri” University of Bacău, Romania
- **Cătălin POPA, PhD**
“Mircea cel Bătrân” Naval Academy, Constantza, Romania
- **Prof. dr Larisa Jovanović**
Alfa University, Belgrade, Serbia
- **Prof. dr hab. Edmund LORENCOWICZ**
University of Life Sciences in Lublin, Poland
- **Assoc. Prof. Ion MIERLUS - MAZILU, PhD**
Technical University of Civil Engineering, Bucharest, Romania
- **Prof. Dojčil Vojvodić PhD**
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia
- **Prof. Alberto Cabada**
University of Santiago de Compostela, Faculty of Mathematics, Santiago de Compostela, Spain
- **Kamen Rikev, PhD**
Institute of Slavic Philology, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland
- **Prof. Ricardo Gobato, PhD**
Secretariat of State of Parana Education and Sport (SEED/PR), Laboratory of Biophysics and Molecular Modeling Genesis
- **Prof. Fatima Rahim Abdul Hussein, PhD**
University of Misan, College of Basic Education, English Department, Iraq

- **Prof. Liqaa Habeb Al-Obaydi, PhD**
English Department, College of Education for Human Science, University of Diyala, Iraq
- **Dra. Clotilde Lechuga Jiménez, PhD**
Social Science Education, Education Science Faculty (Teatinos Campus), University of Malaga, Spain
- **Prof. Dr. Mehmet Şahin, PhD**
Mersin University, Faculty of Education, Department of Curriculum and Instruction, Turkey
- **Prof. Igor Kevorkovich Danilov, DSc**
Yuri Gagarin State Technical University of Saratov, Russia
- **Prof. Aleksander Valentinov Sladkowski, DSc**
Silesian University of Technology, Poland
- **Prof. Vera Karadjova, PhD**
“St. Kliment Ohridski” University – Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia
- **Prof. Aleksandar Trajkov, PhD**
“St. Kliment Ohridski” University - Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia
- **Prof. Petar Pepur, PhD**
University of Split, Croatia
- **Prof. Korhan Arun, PhD**
Namik Kemal University, Tekirdağ, Turkey
- **Prof. Yuliya Yorgova, PhD**
Burgas Free University, Bulgaria
- **Jelena Stankovic, PhD**
University of Nis, Serbia
- **Prof. Dr. Diana E. Woolfolk Ruiz**
CETYS University, Mexico
- **Prof. Gerhard Fiolka, PhD**
University of Fribourg, Switzerland
- **Prof. Haluk Kabaalioglu, PhD**
Yeditepe University, Turkey
- **Prof. Silva Alves, PhD,**
University of Lisbon, Portugal
- **Hanneke van Brugge, DHC mult**
Appeldoorn, The Netherlands
- **Prof. Elena Torina**
Tula State Pedagogical University "L. N. Tolstoy", Tula, Russia
- **Prof. Violeta Jotova**
Direction Pediatrics at St. Marina University Hospital - Varna, Bulgaria, Chair ESPE Postgraduate Qualification Committee
- **Prof. Tanya Timeva, MD, PhD**
Obstetrics and Gynecology Hospital "Dr. Shterev", Sofia, Bulgaria
- **Prof. Kiril Stoychev, PhD,**
Institute of Metal Science, Equipment and Technologies “Acad. A. Balevsci” with Hydroaerodynamics centre – BAS, Bulgaria
- **Assoc. Prof. Mark Shamtsyan, PhD**
Technical University, Saint Petersburg, Russia
- **Assoc. Prof. Oleksii Gubenia, PhD**
National University of Food Technologie, Kiev, Ukraine
- **Prof. Olexandr Zaichuk, DSc**
Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnepropetrovsk, Ukraine
- **Prof. Eugene Stefanski, DSc**
Samara University, Russia

- **Assoc. Prof. Tatiana Strokovskaya, PhD**
International University of Nature “Dubna”, Dubna, Russia
- **Prof. DSc. Petar Sotirow**
Maria Curie-Sklodowska University of Lublin, Poland
- **Prof. Papken Ehasar Hovsepian**
Sheffield Hallam University, Sheffield, UK
- **Accos. Prof. Krassimir Dochev Dochev, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Mariana Yordanova Docheva, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Assoc. Prof. Ivan Antonov Lukanov, PhD**
University of Botswana, Faculty of Engineering and Technology, Gaborone, Botswana
- **Assoc. Prof. Petko Vladev Petkov, PhD**
Research Associate Cardiff University, UK
- **Prof. Stepan Terzian DSc**
Bulgarian Academy of Science, Bulgaria
- **Prof. Gabriel Negreanu, PhD**
University Politehnica of Bucharest, Romania

ORGANISING COMMITTEE

◆ **ORGANIZED BY: UNIVERSITY OF RUSE (UR) AND UNION OF SCIENTISTS (US) - RUSE**

◆ **ORGANISING COMMITTEE:**

● **Chairperson:**

Prof. DTSc. Hristo Beloev, DHC mult., Academician of Bulgarian Academy of Sciences - Rector of UR, Chairperson of US - Ruse

● **Scientific Secretary:**

Prof. Diana Antonova, DSc
dantonova@uni-ruse.bg, 082/888 249

● **THEMATIC FIELDS:**

- **Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Sciences and Veterinary Medicine**
- **Maintenance and Reliability**
- **Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment**
- **Ecology and Conservation**
- **Industrial Design**
Assoc. Prof. Plamen Manev, PhD
pmanev@uni-ruse.bg, +359 82 888 485
- **Pedagogy; Psychology and Methodology of training in...;** (19.05.23, Silistra)
Assoc. Prof. Diana Zhelezova-Mindizova, PhD,
dmindizova@uni-ruse.bg
- **Philology;** (19.05.23, Silistra)
Assoc. Prof. Rumiana Lebedova, PhD
rlebedova@uni-ruse.bg
- **Technical Sciences;** (19.05.23, Silistra)
Assoc. Prof. Evgenia Goranova, PhD,
egoranova@uni-ruse.bg
- **Chemical Technologies** (03-04.11., Razgrad)
- **Biotechnologies and Food Technologies** (03-04.11., Razgrad)
Assoc. Prof. Tzvetan Dimitrov
conf_rz@abv.bg, +359 887 631 645
- **Mechanical Engineering and Machine-building Technologies**
Prof. Ivelin Ivanov, PhD
ivivanov@uni-ruse.bg, +359 82 888 472
- **Electrical Engineering, Electronics and Automation**
Assoc. Prof. Boris Evstatiev, DSc
bevstatiev@uni-ruse.bg, +359 82 888 371
- **Communication and Computer Systems**
Assoc. Prof. Galina Ivanova, PhD, giivanova@uni-ruse.bg, +359 82 888 855
Assoc. Prof. Adriana Borodzhieva, PhD, aborodzhieva@uni-ruse.bg, +359 82 888 734
- **Transport and Machine Science**
Assoc. Prof. Simeon Iliev, PhD
spi@uni-ruse.bg, +359 82 888 331

- **Sustainable and Intelligent Transport Systems, Technologies and Logistics**
Prof. Velizara Pencheva, PhD
vpencheva@uni-ruse.bg, +359 82 888 558, +359 82 888 608
- **Economics and Management**
Pr. Assist. Miroslava Boneva, PhD, mboneva@uni-ruse.bg, +359 82 888 776
Pr. Assist. Elizar Stanev, PhD, eastanev@uni-ruse.bg, +359 82 888 557
- **European studies and International Security**
Prof. Vladimir Chukov, DSc, spi@uni-ruse.bg, +359 82 825 667
- **Mathematics, Informatics and Physics**
Prof. Tsvetomir Vasilev, PhD
tvasilev@uni-ruse.bg, +359 82 888 475
- **Education - Research and Innovations**
Assoc. Prof. Emilia Velikova, PhD
evelikova@uni-ruse.bg, +359 885 635 874
- **Pedagogy and Psychology**
Assoc. Prof. Bagryana Ilieva, PhD
bilieva@uni-ruse.bg, +359 82 888 219
- **History, Ethnology and Folklore**
Pr. Assist. Reneta Zlateva, PhD
rzlateva@uni-ruse.bg, +359 82 888 752
- **Linguistics, Literature and Art Science**
Assoc. Prof. Velislava Doneva, PhD
doneva_v@uni-ruse.bg, +359 886 060 299
- **Health Promotion**
Assoc. Prof. Stefka Mindova, PhD
smindova@uni-ruse.bg, +359 882 895 149
- **Social Work**
Pr. Assist. Ana Popova, PhD
sipopova@uni-ruse.bg, +359 889 874 219
- **Medical and Clinical Diagnostic Activities**
Pr. Assist. Deniza Trancheva, PhD
dtrancheva@uni-ruse.bg, +359 82 888 410
- **Health care**
Assist. Veselka Mihailova, PhD
vmihaylova@uni-ruse.bg, +359 879586861
- **Law Studies**
Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD
ekumanova@uni-ruse.bg, +359 884 980 050
- **National Security**
Assoc. Prof. Milen Ivanov, DSc
poligon@abv.bg, +359 82 888 736
- **Quality of Higher Education**
Prof. Ivanichka Serbezova, PhD, iserbezova@uni-ruse.bg
Daniela Todorova, dtodorova@uni-ruse.bg, +359 82 888 378

• **REVIEWERS:**

- Prof. Dimitar Kostov, PhD
- Prof. Ivan Salov, DSc
- Assoc. Prof. Svetlana Marinova, PhD
- Assoc. Prof. Kremena Rayanova, PhD
- Assoc. Prof. Maria Zheleva, PhD
- Assoc Prof. Milen Ivanov, DSc

LAW STUDIES

Content

1.	WED-2B313-SSS-L-01 Theory of the Legal System <i>Nina Nikolova, Mirela Lyubenova, Denislava Todorova, Elitsa Kumanova</i>	12
2.	WED-2B313-SSS-L-02 Subjective Rights and their Protection <i>Burdzhu Sunay, Plamena Genova, Bilyana Ivanova</i>	13
3.	WED-2B313-SSS-L-03 The institute of civil capacity according to bulgarian law and some foreign legislations <i>Sevdalina Yankulova, Polina Peneva, Sergey Kalinkov</i>	19
4.	WED-2B313-SSS-L-04 A "minor case" of an administrative violation in the administrative-criminal proceedings under the law on territory development <i>Lachezar Yankulov, Elitsa Kumanova</i>	24
5.	WED-2B313-SSS-L-05 Legal Provisions of Studies in the Field of Higher Education "Security and Defense" <i>Aleksander Kumanov, Elitsa Kumanova</i>	27
6.	WED-2B313-SSS-L-06 Legal Provisions of Transportation and Storage of Dangerous Goods <i>Gabriela Kumanova, Elitsa Kumanova</i>	30
7.	WED-2B313-SSS-L-07 The state as subject of law <i>Stela Kurteva, Elitsa Kumanova</i>	34
8.	WED-2B313-SSS-L-08 The meaning of global security <i>Stela Kurteva, Elitsa Kumanova</i>	38
9.	WED-2B313-SSS-L-09 Shengen area – the only answer for bulgarian border problems? <i>Ayhan Ahmed, Zornitsa Yordanova</i>	42
10.	WED-2B313-SSS-L-10 Borders – the concepts of border line, border zone and modern development of state borders <i>Ayhan Ahmed, Zornitsa Yordanova</i>	48
11.	WED-2B313-SSS-L-11 Misleading commercial practices in the light of the consumer protection act and directive 2005/29/EC <i>Mustafa Yaramkashev, Bilyana Ivanova</i>	53
12.	WED-2B313-SSS-L-12	59

	The nullity of liquidated damages in commercial law due to their excessive amount	
	<i>Toshko Ivanov, Krassimir Dimitrov</i>	
13.	WED-2B313-SSS-L-13	62
	Determination of the excessiveness of the liquidated damages	
	<i>Toshko Ivanov, Krassimir Dimitrov</i>	
14.	WED-2B313-SSS-L-14	67
	The contract for transfer of property against the obligation for maintenance and care in the light of roman	
	<i>Vladimir Perchemliev, Bilyana Ivanova</i>	
15.	WED-2B313-SSS-L-15	71
	The proceedings on restriction and deprivation of parental rights through the practice of the ruse district court for the period 2011-2022	
	<i>Denitsa Petrova, Krassimir Dimitrov</i>	
16.	WED-2B313-SSS-L-16	77
	Factual cohabitation and civil unions and partnerships as obstacles to marriage	
	<i>Milena Dimova, Krassimir Dimitrov</i>	
17.	WED-2B313-SSS-L-17	82
	Kinship „by blood“ as an obstacle to marriage	
	<i>Milena Dimova, Krassimir Dimitrov</i>	
18.	WED-2B313-SSS-L-18	87
	Destruction of recognition	
	<i>Angelina Bogdanova, Krassimir Dimitrov</i>	
19	WED-2B313-SSS-L-19	90
	Contestation the origin from the mother	
	<i>Angelina Bogdanova, Krassimir Dimitrov</i>	

WED-2B313-SSS-L-01

THEORY OF THE LEGAL SYSTEM¹

Nina Nikolova - student

Law Faculty

University of Ruse "Angel Kanchev"

E-mail: nina.georgieva@abv.bg

Mirela Lyubenova - student

Law Faculty

University of Ruse "Angel Kanchev"

E-mail: mirela_stoichkova@abv.bg

Denislava Todorova - student

Law Faculty

University of Ruse "Angel Kanchev"

E-mail: denitodorova2004@gmail.com

Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD

Department of Public Law, Law Faculty

University of Ruse "Angel Kanchev"

E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The law should be studied through a specific approach to the world around us, called a systems approach. This approach is altogether represented by an interesting and attractive scientific school that has emerged in recent years - the school of the General Theory of Systems. The legal system is a type of system with the unity of three main qualities. The system includes a certain number of legal elements that are part of it, but have their own qualitative determination and independence. Within the system, the elements enter into relationships with each other. These relationships can be different: mutual dependence, interaction, subordination. Its unity represents the arrangement of a certain number of elements in strictly defined relationships. It has two aspects: positive (identity of the system) and negative (difference from the surrounding environment). The legal system consists of certain elements that exist in a stable relationship.*

***Keywords:** legal system, normativism, theory of law*

REFERENCES

- Alternatives to Unfreedom: Political Philosophy* (1998). Sofia: Pygmalion Publishing House
- Ganev, V. (1993). *General theory of law*. Sofia: 7M Grafik Publishing House
- Ganev, V. (1993). *A course in general theory of law. Methodology of law*. Sofia: 7M Grafik Publishing House
- Kelsen, H. (1993). *The pure doctrine of law*. Sofia: Jurispress Publishing House
- Tashev, R. (2016). *General theory of law*. Sofia: Sibi Publishing House
- Torbov, T. (1992). *History and theory of law and state*. Sofia: BAN University Press

The paper is awarded with "Best Paper" Crystal Prize - 62th Science Conference of Ruse University, Bulgaria, 2023.

¹ Докладът е представен на студентската научна сесия на 17.05.2019 г. в секция II с оригинално заглавие на български език: ТЕОРИЯ ЗА ПРАВНАТА СИСТЕМА

WED-2B313-SSS-L-02

SUBJECTIVE RIGHTS AND THEIR PROTECTION²

Burdzhu Sunay – Student

Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: [+359 87 6770511](tel:+359876770511)
E-mail: burdju2002s@abv.bg

Plamena Genova – Student

Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: [+359 87 6405273](tel:+359876405273)
E-mail: plamenagenova250@gmail.com

Assist. Prof. Bilyana Ivanova

Private Law Department,
Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: [+359 89 682 3683](tel:+359896823683)
E-mail: bkirova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The present article has two main aims. The first objective is to examine the main means of protection of the subjective rights of civil law subjects. Secondly, the aim is to outline the main problems in the implementation of this protection. The topic of civil rights is extremely relevant today. It is quite comprehensive because it includes a complex of rights that every citizen of the Republic of Bulgaria has.*

***Keywords:** subjective rights, protection of right, law.*

ВЪВЕДЕНИЕ:

Настоящата статия има две основни цели. Първата цел е да се разгледат основните средства за защита на субективните права на гражданскоправните субекти. На второ място целта е да се очертаят основните проблеми при реализирането на тази защита. Темата за гражданските права е изключително актуална в днешно време. Тя е доста обхватна, защото включва комплекс от права, които всеки гражданин на Република България притежава.

ИЗЛОЖЕНИЕ:

Субективното право е основно понятие за гражданското право, което е въведено от пандектистите в доктрината. Възниква още през XVIII век, като преди възникването му са използвали конструкции.

Под субективно право трябва да се разбира волята и интересът на личността. Субективните права играят важна роля през цялото време на тяхното съществуване. Наричат се субективни права, защото принадлежат на субектите. Тези права се уреждат с обективното право и всеки субект има толкова и такива субективни права, колкото обективното право утвърждава. Следва да се уточни, че обективното право признава тези права на физическите лица, юридическите лица и държавата. Това е така, за да могат те да удовлетворят своите интереси – социални, икономически, политически, културни и др.

Законодателят си служи с най-различни термини, например “правомощие”, “иск” и “може” се използват като синоними на субективното право.

² Докладът е представен на студентската научна сесия на 17.05.2019 г. в секция II с оригинално заглавие на български език: Субективни права и тяхната защита.

До идеята за субективно право се достига благодарение на теории, най-вече на теорията на естественото право.

Първата теория е за школата на естественото право създадена от Гроций. Според него законът само признава и защитава субективните права, които са присъщи на всеки един човек от раждането му.

Следващата е волевата теория на Савини и Пухта, която е разработена и завършена от Виндшайд. Той смята, че субективното право е отдадена от закона волева власт на титуляра, като субективното право се осъществява и без да се упражняват, притежават се от лица, които нямат правновалидна воля.

Тази теория се критикува от известния немски юрист Рудолф фон Йеринг и от неговите последователи заради това, че субективните права могат да притежават лица, които не могат да извършват правновалидни волеви актове и следователно не могат да упражняват волева власт.

Теорията на Р. Йеринг е на интереса. Той сочи, че субективното право е правнозащитен интерес. То е средство за задоволяване на определени потребности и интереси, като тук не бива да се смесват средство и цел. Възможно е субективното право да служи и за задоволяване на чужд интерес. Когато интересът отпадне, правото не се прекратява.

Има и отрицателни теории. Например според френския юрист Леон Дюги вместо субективни права за членовете на обществото съществуват социални функции. А Ханс Келзен счита правното задължение за необходима правна категория, докато смята, че субективното право има второстепенно значение.

В нашата правна литература доминира еkleктичният възглед, който сплотява волевата власт и интереса като съществени елементи от определението.

Витали Таджер сочи, че възможността за принудително упражняване на нарушеното субективно право не се включва в неговото съдържание, а представлява отделно публично право, отправено към съответните правозащитни органи.

Иван Апостолов поддържа тезата, че субективното право включва в своето съдържание и възможността да се осъществи принудително дължимото от задълженото лице.

Според нас Мария Павлова е дала най-пълно и точно определение за субективно право. Тя поддържа тезата, че: "Субективното право е възможност, която възниква въз основа на закона от определен юридически факт. То е гарантирана от обективното право възможност носителя да получи определено имущество или неимуществено благо."

Субективните права биват най-различни.

1. Според съдържанието си - притезателни и непритезателни.

За упражняването на притезателните права е нужно действието (бездействието) на лице, различно от техния носител. Например типични притезателни права са вземанията. При непритезателни права притежателят няма право да иска определено поведение от задълженото лице, защото сам упражнява правото и последиците настъпват автоматично в сферата на задължения. Такива са например преобразуващите права, представителната власт.

2. Според броя правомощия - прости и сложни.

При простите СП включва само едно правомощие. Например правото да се използва заетата вещ. А при сложни се съдържат две или повече правомощия. Типичен пример е правото на собственост, тъй като включва в себе си правомощията на собственика да се владее, да се ползва и да се разпорежда с вещта.

3. Според възможността да се сменя носителя - прехвърлими и непрехвърлими.

Прехвърлимите права могат както по волята на притежателя, така и въз основа на властнически актове да се придобиват от други правни субекти. Непрехвърлимите права не могат да сменят носителя си, като по-голямата част от тях са неимуществени права. Такива са правото на ползване по 56 ЗС и правата с оглед на личността.

4. Според връзката им с други субективни права - главни и акцесорни.

За съществуването на главните не се предполага съществуването на други, предхождащи и обуславящи ги субективни права. Те съществуват самостоятелно. За възникването и съществуването на акцесорните права, от друга страна, е необходимо

наличието на главно СП. Например обременяването с ипотека, предполага съществуването на право на собственост върху недвижим имот.

5. Според възможността да се раздели обекта – делими и неделими.

При делимите обектът на СП може да се разделя на части, които могат да се използват самостоятелно и не загубват значително стойността си вследствие на разделянето, а при неделимите това е невъзможно. Например при един неделим имот, който е съсобственост, единственият начин да се раздели този имот, е единият от съсобствениците да купи останалите части и да даде полагаемото на останалите съсобственици в пари.

Павлова, М., Гражданско право – обща част, стр. 173

6. Според кръга на задължените лица: абсолютни и относителни.

Абсолютни са СП, на които съответства задължение на всички останали лица, неограничен кръг субекти. Задължението е да не се пречи на носителя на правото да го упражни. Такива са вещните права, наследствените, авторските и други. Относителни са СП, на които съответства задължение на определено лице или лица. Например непритезателните права. А облигационните права са насочени само към длъжника.

7. Според възможността за извличане на имуществена облага - имуществени и неимуществени.

При упражняването на имуществените може да се получи оценима в пари облага. Такива са например вещните, по-голяма част от облигационните и наследимите СП. При упражняването на правото на неимуществените не се носи имуществена облага, защото няма такъв обект. При този вид спадат правата на физическите лица на живот, свобода, здраве и други.

Има и една друга група субективни права според клоновете на гражданското право. Такива са лични субективни права, вещни права, облигационни права, авторски и сродни на тях права, семейни права, наследствени права.

1. Лични субективни права - Чрез тях се защитават пряко неимуществени права. Такива са например правото на име, правото на живот, правото на чест, правото достойнство и прочие. Тези права нямат имуществен характер. Уредени са в глава 2 на Конституцията на Република България.

2. Вещни права - При тях се касае правото на собственост и ограничените вещни права, които са изрично уредени в закона. Характерно за субективните вещни права е, че те имат в центъра си вещ, че те са абсолютно противопоставими, сиреч това е възможността те да бъдат следвани.

3. Облигационни права - Относителни субективни права, които представляват признатата и гарантирана от закона възможност на едно лице да изисква определена престация от друго лице. Те не са противопоставими, но има и изключения като например чл. 237 ЗЗД.

Чл. 237. (Ал. 1, доп. - ДВ, бр. 34 от 2000 г.) При прехвърляне на недвижим имот договорът за наем остава в сила спрямо приобретателя, ако е бил вписан в имотния регистър.

Договорът за наем, сключен преди прехвърлянето на имота, ако има достоверна дата, е задължителен за приобретателя до предвидения в него срок, но не за повече от една година от прехвърлянето. Ако няма достоверна дата и наемателят е във владение на имота, договорът е задължителен за приобретателя като договор за наем без определен срок.

Наемодателят дължи обезщетение на наемателя, ако последният бъде лишен от ползуването на наетия имот преди изтичане на наемния срок поради прехвърляне на имота.

4. Авторски и сродни на тях права - Те са абсолютни права. Имат за предмет произведения на литературата, науката и изкуството. Съществуват имуществени и неимуществени СП. Правна уредба - ЗАВПСП.

5. Семейни права - Тези права възниква въз основа на брака, родството или осиновяването. Друго характерно за семейните права е, че при тях отсъства онази

равнопоставеност, типична за гражданско правните правоотношения. Някои от тях са имуществени, други - неимуществени. Правният им режим е уреден в семейния кодекс. За разлика от другите те са относителни субективни права.

- б. Наследствени права - Пораждат се при смърт, като носителят на тези права замества починалия, ако приеме наследството поема неговите права и задължения, извършени преживе от наследодателя. Тяхната правна уредба е в ЗН.

В зависимост от вида на субективното право, законът предвижда и различни средства за неговата защита.

Какво представлява защитата на субективните права и кои са органите, които я реализират, са двата изключително важни въпроса, които трябва да бъдат разгледани, за да можем ясно да разберем след това и какви са видовете защита, с които можем да си служим.

Принципът е, че всяко задължение следва да се изпълнява доброволно. В едно правоотношение това е най-благоприятният развой на събитията както за едната, така и за другата страна, но осъществяването на субективните права не може да бъде оставено на добрите нрави на задълженото лице. А в случаите, в които длъжникът откаже да изпълни своето задължение, законът е предвидил механизми за защита на субективните права на кредитора.

Правната уредба на защитата на субективните права е комплексна,. В нея се включват различни отрасли на обективното право. От една страна, процесуалните норми регламентират средствата, реда и правната сила на актовете на органите, които осъществяват защита, а от друга страна са материалноправните норми, които се свързват с последиците от актовете.

Според материалното право, защитата е принудително осъществяване на неизпълненото правно задължение, прикрепено при нужда със санкция.

Органите, чрез които се осъществява защитата на субективните права могат да бъдат разделени на три групи:

- защита от държавни органи - органите на съдебната власт
- защита чрез недържавни институции и лица
- самозащита и самопомощ

Важно е да отбележим, че всеки съд има право да разглежда определен тип дела, по тази причина съдилищата биват:

- районни - към тях са включени и съдебно-изпълнителните служби
- окръжни
- апелативни
- Върховен касационен съд

Освен съдилищата, нотариусите също защитават субективните права. Тяхната роля е чрез удостоверяване на извършените пред тях действия и сключени сделки да гарантират сигурност в гражданския оборот. Така например в предвидените случаи законът въвежда като допълнителен гарант за реализиране на субективните права на страните по сделката изискването за форма за действителност (сравни чл. 18 ЗЗД).

Прокурорите също осъществяват защитата на СП, като те участват, но само в определени от закона случаи. Например, осиновяване, поставяне под запрещение.

Ако субективните ни права бъдат нарушени, защита можем да потърсим и от особени юрисдикции, несъдебни органи.

Видът и съдържанието на правната защита зависи от субективното право и нарушението.

Видове форми на защита:

1. Неоснователно оспорване на субективното право или юридически факт

Заинтересованото лице може да поиска установяване (служи за внасяне на яснота и определеност) чрез съдебен иск (установителен).

2. Неизпълнение на задължение

В този случай задълженото лице се осъжда да осъществи дължимото. Например: да заплати наем, да предаде определена вещ

3. Противоправно изменение на фактическото състояние

Например: Извършен е незаконен строеж върху чужд имот. В този случай лицето се осъжда да възстанови фак.състояние както е било преди нарушението

4. Неправомерно виновно причиняване на вреди - присъжда се обезщетение

5. Неизпълнение или неточно изпълнение на договорни задължения - неустойка

6. Когато не е изпълнено задължение за действие, което може да се осъществи от др.лице, кредиторът може да действа от свое име, за чужда сметка

7. Заличаване с обратна сила, прекратяване, изменение. Пример за такъв вид защита е:

- унищожаване на сделки

- разваляне на договори

- отмяна на дарение

8. При преобразуващи права, които се упражняват по съдебен ред

9. Когато длъжник изпадне в неплатежоспособност кредиторът може да търси защита преди настъпване на падежа

10. Самозащита и самопомощ

Освен видовете форми за защита, ще разгледаме и видовете производства, чрез които се осъществява защитата, а именно:

Исковият процес, който е състезателно производство, започва по искане на заинтересованото лице, а съдът може да бъде сезиран чрез три вида иски:

1. Чрез установителния иск признава се съществуването или несъществуването на права или правоотношения. С този вид иски се защитават притежателните субективни права.

2. Осъдителен иск се упражнява при нарушаване на притежателно субективно право, което е било нарушено. Например:

- не е осъществен уговореният резултат, причинени са вреди

3. С конститутивен иск се упражняват преобразуващи права. Със съдебното решение настъпва правна промяна, която засяга интересите на задълженото лице, ответник по делото.

Друг вид процес е обезпечителният. При него ако настъпи опасност за осуетяване правата на ищеца, съдът може да наложи заповед върху движими вещи, възбрана върху недвижим имот.

Последният вид производство е изпълнителният процес. При него се защитават притежателните права. Образува се от съдия-изпълнител по искане на правоимащия.

Отделно ще разгледаме последните два вида защита, а именно самозащита при неизбежна отбрана и крайна необходимост, и самопомощ.

Самозащита при неизбежна отбрана - да се отблъсне противоправно нападение, на което е жертва правния субект. В този случай няма отговорност за вреди, защото в чл.12, ал. 1 на Наказателния кодекс самозащитата е поведение, което не е обществено опасно.

За да бъде налице самозащита трябва да има нападение, което да е свързано с упражняването на физ.сила и то да бъде действително, а не под формата на заплашване.

Друго условие, за да имаме самозащита при неизбежна отбрана е, че нападението трябва да е непосредствено, тоест да имаме въздействие с физическа сила над човешко същество или материални обекти.

Друг белег е, че чрез нападението трябва да се накърняват права и интереси на субекти на гражданското право. Също така, нападението трябва да е противоправно.

Следващ важен белег е, че нападението не трябва да е прекратено към момента, в който се причиняват вредите. А вредите на нападателя трябва да са в рамките на необходимите предели.

Самозащита при крайна необходимост - причиняват се вреди от едно лице, за да се предпазят интересите и благата от непосредствена опасност, която деецът не е могъл да избегне по др.начин.

За да е налице този вид защита, трябва да имаме, непосредствена опасност, която да бъде реална. Също така тази опасност е необходимо да не може да бъде избегната без да се

причинят вреди, а вредите трябва да бъдат по-малозначителни от тези, чиито настъпване е осуетено.

При защита при крайна необходимост според чл.46, ал. 1 на Закона за задълженията и договорите причинените вреди трябва да бъдат поправени или отстранени. Като тук важи принципът: "Комуто изгодите от дадена дейност, нему е неблагоприятните последици."

Самопомощ - засяга лични или имуществени блага на друго лице. За да имаме самопомощ е необходимо:

- да е налице претенция - СП, което да бъде защитено от държавните органи
- да не може да се получи своевременно помощ от публичната власт
- ако без незабавното действие съществува опасност да се осуети или съществено да се затрудни осъществяването на претенцията.
- самопомощ се упражнява само за предотвратяване на опасност, да не прераства в престъпление спрямо личността на задълженото лице

Самопомощта може да се осъществи от носителя на субективното право, но и от др.лица, които са му се притекли на помощ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение, можем да кажем, че темата за субективните права и тяхната защита е всеобхватна, дори безкрайна, имайки предвид постоянното развитие на обществото и новостите, които навлизат всекидневно. Но въпреки това, човешките права си остават най-важната част от живота ни. Защото нямаме ли права, нямаме нищо.

REFERENCES

1. Pavlova, M. (2002) Civil Law – Common part (**Оригинално заглавие:** Павлова, М. (2002) *Гражданско право - обща част*)
2. Stefanov, G. (1995) Civil Law – Common part (**Оригинално заглавие:** Стефанов, Г. (1995) *Гражданско право - Обща част*)
3. Tadzher, V. (1972) Civil Law of NRB, common part, I proportion (**Оригинално заглавие:** Таджер, В. (1972) *Гражданско право на НРБ, обща част, I дял*)
4. Tadzher, V. (1973) Civil Law of NRB, common part, II proportion (**Оригинално заглавие:** Таджер, В. (1973) *Гражданско право на НРБ, обща част, II дял*)

WED-2B313-SSS-L-03

THE INSTITUTE OF CIVIL CAPACITY ACCORDING TO BULGARIAN LAW AND SOME FOREIGN LEGISLATIONS

Sevdalina Yankulova – Student

Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359882718541
Email: sevdi_yankulova@abv.bg

Polina Peneva – Student

Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359877127749
Email: peneva.13@abv.bg

Assist. Prof. Sergey Kalinkov, PhD

Department of Civil Law, Law Faculty
“Angel Kanchev” University of Ruse;
Tel.: +359988971163;
E-mail: skalinkov@uni-ruse.bg

***Abstract:** Legal capacity is an institution of civil law and is regulated in the legislation of all countries. It is part of the legal status of every individual. The purpose of this report is to examine the institute in question according to Bulgarian law and some other foreign legal systems, and also to establish the similarities and differences in the legal system.*

***Keywords:** capacity, emancipation, deal, coming of age, minority;*

ВЪВЕДЕНИЕ

Психо-физическото развитие на хората започва своя начален етап още от раждането като от този момент, поначало, те не са способни самостоятелно да придобиват права и поемат задължения, както и да носят гражданската отговорност.³ Едва на определена възраст лицата стигат до такава зрялост, която им позволява правилно да разбират свойството и значението на своите постъпки и да могат да изразяват своята воля.⁴

ИЗЛОЖЕНИЕ

Нормативната уредба на дееспособността в българското законодателство е съсредоточена в: Закона за лицата и семейството (ЗЛС) чл. 2-5; в Семейния кодекс (СК) – чл. 6; Търговския закон (ТЗ) – чл. 56 и други.

От съдържанието на чл. 2 от ЗЛС следва изводът, че физическите лица, навършили осемнадесетгодишна възраст, разполагат с възможността самостоятелно да придобиват права и поемат задължения.

Познати са 3 степени на развитие на дееспособността:

- до 14-годишна възраст физическите лица са малолетни, тоест напълно недееспособни, като правните действия вместо тях и от тяхно име извършват техните законни представители – родителите или настойниците (чл. 3 от ЗЛС). В правната доктрина⁵ се приема, че следва да

³ В този смисъл Павлова, М., Гражданско право, Обща част, стр. 249;

⁴ ТакаТаджер, В., Гражданско право на НРБ, Обща част, Дял II, стр. 64;

⁵ Тасев, С., Марков, М., Гражданско право, Обща част, Помагало, стр. 100;

се признае възможността на децата над 7 годишна възраст да сключват обикновени дребни сделки за задоволяване на текущите си нужди. Тяхната действителност се обяснява с фигурата на пратеника.

- от 14 до 18-годишна възраст е периодът, в който лицата са непълнолетни или, казано с други думи, с ограничена дееспособност. За извършването на правните действия е необходимо одобрение от родителите или попечителите. Разпоредбата на чл. 4, втори абзац, втората част на изречението от ЗЛС, допуска непълнолетните самостоятелно да сключват дребни сделки за задоволяване на текущите им нужди и да разполагат с това, което са придобили със своя труд. При разпоредителните сделки с недвижими имоти, движими вещи чрез формална сделка и с влогове, както и с ценни книги, разпоредбата на чл. 130, ал. 3 от СК изисква разрешение от районния съд, ако разпореждането не е в противоречие на интересите на детето.⁶ Съгласно чл. 130, ал. 4 от СК такива сделки като дарение, отказ от права, даване на заем и обезпечаване на чужди задължения, сключени от непълнолетното лице, са нищожни. Законът, обаче допуска по изключение обезпечаване на чужди задължения чрез залог или ипотека да се извърши с разрешение на районния съд при нужда или очевидна полза за детето или при извънредни нужди на семейството.

- след навършване на 18-годишна възраст лицата вече са напълно дееспособни и са способни самостоятелно да придобиват права и поемат задължения. Това означава, че дееспособният човек има възможност самостоятелно да сключва сделки, да се разпорежда със своето имущество, да носи отговорност, да участва в съдебни процеси и прочее.

Видове дееспособност

а) **Брачна.** Съгласно чл. 6, ал. 1 от Семейния кодекс, тя настъпва с навършването на 18 г. Брачната дееспособност може да възникне и в по-ранна възраст – на 16 г., ако належащи причини налагат това (например, бременност). Това става с одобрението на районния съд. В този момент настъпва така наречената еманципация. Това означава, че непълнолетният става дееспособен, но може да се разпорежда с недвижимия имот само с разрешение на районния съд по постоянния си адрес – чл. 6, ал. 4 от СК.

б) **Търговската дееспособност**, съгласно чл. 56 от Търговския закон, настъпва на 18 г. възраст за лицето, което е едноличен търговец с местожителство в страната;

в) **Завещателната дееспособност** е уредена в чл. 13 от Закона на наследството (ЗН). Тя настъпва на осемнадесетгодишна възраст при условие, че лицето не е поставено под пълно запрещение поради слабоумие и е способно да действа разумно. При наличие на тези условия то, чрез завещание, може да се разпорежда със своето имущество;

г) **Трудова дееспособност**, съгласно чл. 301 от Кодекса на труда (КТ), настъпва на 16 годишна възраст. По изключение може да настъпи и на по – ниска възраст. Но тези хипотези са по – рядко срещани (чл. 301, ал. 3 от КТ).

В българското право гражданската дееспособност на физическите лица може да бъде ограничена или отнета, чрез поставяне под запрещение. Нормативната уредба е в чл. 5 от ЗЛС. Тази норма регламентира материалноправните предпоставки за лишаване от дееспособността, които трябва да са налице кумулативно:

- Наличие на душевно заболяване (идиотия, имбецилност, дебилност и олигофрения); и
- Поради това заболяване, лицето не може да разбира свойството и значението на своите постъпки и не може да ги контролира;

Производството по поставяне под запрещение е исково и е уредено в глава 28, чл. 336-340 от ГПК.

Уредбата на института на дееспособността в някои чужди правни системи

В Германия институтът на дееспособността е уреден в § 104 – 113 от Германския Граждански законник (ГГЗ). Според § 104 недееспособните лица са:

- ненавършили седемгодишна възраст;

Според проф. Г. Стефанов: „Следва да се има предвид и фактът, че на практика малолетните сами извършват правни действия (например, купуване на учебни пособия)“. Стефанов, Г., Основи на гражданското право, стр. 68;

⁶ Така Тасев, С., Марков, М. цит. съч. стр. 100;

- намиращи се в състояние на болезнено разстройство на психичната дейност, изключващо свободата на волеизявлението, ако това състояние по своята природа не е временно;

За разлика от българското законодателство, в немското право лицата от 7 до 18 годишна възраст са с ограничена дееспособност (непълнолетни). Съгласно общия принцип, регламентиран в § 107 от ГГЗ, за валидността на волеизявлението на непълнолетния, необходимо е съгласието от законния му представител. Ако непълнолетният действа без съгласието на представителя, то действителността на договора е обусловено от последващото му одобрение.

Непълнолетните лица, обаче, самостоятелно могат да сключват следните сделки:

- носещи им „правна изгода“ - § 107 от ГГЗ;

- тези, които са били сключени със средствата, предоставени на непълнолетния от представителя или от третото лице със съгласие на представителя за изпълнение на конкретната сделката или за „джобни разходи“ – § 110 от ГГЗ.⁷

По отношение на извършване на **търговската дейност**, то непълнолетният е дееспособен по отношението на сключването на тези сделки, които са свързани с неговата дейност, при условие, че законният представител с разрешение на настоящия съд, е упълномощил непълнолетния да ги извършва самостоятелно. Изключението са сделките за сключването, на които представителят, трябва да получи разрешение от настоящия съд.

Ако става дума дума за осъществяване на **трудова дейност**, то непълнолетният може да сключва сделки, свързани с поемане на задължения по трудовото правоотношение, ако законният представител го е упълномощил - § 113 от ГГЗ. Изключение са договорите, за сключването на които представителят трябва да получи разрешение от настоящия съд.

Според английското право – дееспособността настъпва на осемнадесетгодишна възраст. В чуждестранната правна доктрина⁸ се приема, че непълнолетните могат самостоятелно да сключват:

– действителните сделки по придобиване на „необходими вещи и услуги“ на разумна цена;

- оспорваните сделки, обвързващи страните по договора, докато непълнолетният не се откаже от тях до навършване на пълнолетието или в рамките на разумния срок след навършването му. Такива например, могат да бъдат договори за аренда на земя с възможността да е изкупена, но без възможността да се отчуждава, договори за дружество, брачни договори. В последния случай договорът обвързва непълнолетния, ако след навършване на пълнолетието не бъде оспорен;

– всички останалите сделки, които не са посочени – по – горе, обвързват непълнолетния при тяхно лично потвърждаване с навършване на пълнолетието.⁹

В Естония институтът на дееспособността е уреден в чл. 8 до чл.13 от Закона за общата част на ГК на Естония. Дееспособността настъпва на 18 годишна възраст.

Според естонското право, за разлика от българското право, ограничената дееспособност на непълнолетния, навършил 15 годишна възраст, може да бъде разширена от съда, ако това е в негов интерес и според нивото на развитие му това е възможно. В такъв случай съдът взема решение какви сделки непълнолетният може да сключва самостоятелно. Тази ограничена дееспособност може да бъде разширена със съгласието на законния представител, а в случаите в които той откаже да го даде и това противоречи на интересите на непълнолетното лице, то съдът може да я разшири и без съгласието на представителя – чл. 9, ал. 1 и 2 от Закона за

⁷ Авторский коллектив: Васильев Е. А., Комаров, А. С. и др., Гражданское и торговое право зарубежных государств, Том I, стр. 122;

⁸ Авторский коллектив: Васильев Е. А., Комаров, А. С. и др. , цит. съч. стр. 123;

⁹ В чуждестранната доктрина авторите приемат, че търговските сделки, сключени от непълнолетния, договорите за паричен заем – са абсолютно недействителни. Основното съображение се свежда до това, че парите в ръцете на непълнолетния са прекалено опасно имущество, тъй като могат да бъдат похарчени от него за безполезни и дори вредни предмети. Авторский коллектив: Васильев Е. А., Комаров, А. С. и др. , цит. съч. стр. 124;

общата част на ГК на Естония. При наличието на уважителни причини съдът може напълно или частично да отмени разширението на ограничената дееспособност.

Според естонското право, ако многостранната сделка е била сключена от ограничено дееспособния без предварителното съгласие на законния представител, тя е нищожна, освен ако последният впоследствие я одобри. Сделката може да бъде одобрена и от самото лице, ако след сключването ѝ лицето е станало дееспособно. Като изключение, разпоредбата на чл. 11, ал. 3 от Закона за общата част на ГК на Естония, третира като действителни сделките (многостранните), сключени от ограничено дееспособното лице, без разрешение на законния представител или без последващо одобрение. Такива са:

- тези, от които за лицето не възникват преки задължения;
- сделките, сключени със средствата предоставени на ограничено дееспособния за тази цел или за свободно ползване (джобни пари) от законния му представител или със съгласието на последния, от третото лице;

В случай, че сделката е сключена от ограничено дееспособното лице без предварително съгласие на законния представител, насрещната страна има право да предложи на последния да я одобри. Ако законният представител все пак не я одобри в рамките на две седмици от деня на получаване на предложението, то се счита, че липса одобрение.

Ако насрещната страна не е знаела и не е трябвало да знае, че лицето е ограничено дееспособно, тя може оттегли своето волеизявление, насочено към сключване на сделката, за която законният представител (на ограничено дееспособния) не е дал своето съгласие. В такъв случай се счита, че е нямало волеизявление. Ако законният представител, обаче, одобри сделката, насрещната страна няма право да оттегли волеизявлението си.

Според естонското законодателство, сделките, сключени от лицето, ненавършило 7 годишна възраст – по правило са нищожни. По изключение – многостранната сделка, изпълнена със средствата предоставени на лицето за тази цел или за свободно ползване от страна на законния му представител или със съгласието на последния, от третото лице – е валидна (чл. 12, ал. от Закона за общата част на ГК на Естония).

Нищожна е сделката, сключена от лице вследствие на временно разстройство на психичната му дейност или поради друго обстоятелство, в състояние, изключващо възможността да разсъждава разумно. Ако, след прекратяване на временното психично разстройство (или другото обстоятелство), лицето одобри сделката, тя се счита за валидна – чл. 13, ал. 1 от Закона за общата част на ГК на Естония.

Законът оставя „вратичка“ за насрещната страна, която може да предложи на лицето, сключило сделката в състояние, изключващо възможността за разумно съждение, да я одобри. Ако последното не се откаже да изрази одобрението в двуседмичен срок от деня на получаване на предложението, то сделката се счита за одобрена.

ИЗВОДИ

Общият обединяващ признак на гражданската дееспособност в българското право и изследваните законодателства е нейната същност, а именно възможността физическото лице самостоятелно да придобива права и поема задължения. Спецификата се наблюдава в следните моменти:

- немското право за разлика от българското законодателство третира лицата от 7 до 18-годишна възраст за ограничено дееспособни;
- английското право изрично регламентира сделките, които могат да се сключват самостоятелно от непълнолетните лица;
- естонското законодателство допуска възможността съдът със съгласието на законния представител, да разшири ограничената дееспособност на лицето, навършило 15 годишна възраст, ако това е в неговия интерес.

REFERENCES:

1. Tadjer, V., Civil law of the People's Republic of Bulgaria, General Part, Division II, S. 2001; (*Оригинално заглавие:* Таджер, В., Гражданско право, на НРБ, Обща част, Дял II, С., 2001)
2. Pavlova M., Civil Law, General Part, S.2002(*Оригинално заглавие:* Павлова М., Гражданско право, Обща част. С. 2002;)
3. Tasev, S., Markov, M., Civil Law, General Part, Study, S. 2017; (*Оригинално заглавие:* Тасев С., Марков М., Гражданско право, Обща част, Помагало С. 2017)
4. Stefanov, G., Basics of civil law, VT, 2007; (*Оригинално заглавие:* Стефанов Г., Основи на гражданското право, VT. 2007)
5. Team of authors: Vasiliev E. A., Komarov, A. S. et al., Civil and commercial law of foreign countries, Volume I, M., 2008; (*Оригинално заглавие:* Авторский коллектив: Васильев Е. А., Комаров, А. С. и др. , Гражданское и торговое право зарубежных государств, Том I, М. 2008)

Нормативни актове:

1. Law on individuals and the family of the Republic of Bulgaria; (*Оригинално заглавие:* Закон за лицата и семейството на Република България);
2. Family Code of the Republic of Bulgaria (*Оригинално заглавие:* Семейен Кодекс на Република България);
3. Commercial law of the Republic of Bulgaria. (*Оригинално заглавие:* Търговски закон на Република България);
4. Labor Code of the Republic of Bulgaria; (*Оригинално заглавие:* Кодекс на труда на Република България);
5. Law on the Inheritance of the Republic of Bulgaria; (*Оригинално заглавие:* Закон за наследството на Република България);
6. German civil law; (*Оригинално заглавие:* Германски граждански законник);
7. The Law on the General Part of the Civil Code of Estonia; (*Оригинално заглавие:* Закон за общата част на Гражданския кодекс на Естония).

WED-2B313-SSS-L-04

A "MINOR CASE" OF AN ADMINISTRATIVE VIOLATION IN THE ADMINISTRATIVE-CRIMINAL PROCEEDINGS UNDER THE LAW ON TERRITORY DEVELOPMENT

Lachezar Yankulov – Student

Law Faculty
University of Ruse “Angel Kanchev”

Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD

Department of Public Law, Law Faculty
University of Ruse “Angel Kanchev”
E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The rule of Art. 28 ZANN stipulates that for "minor cases" of administrative violations, the punishing authority may not impose a penalty by warning the violator, orally or in writing, that in the event of repeated violations, an administrative penalty will be imposed on him. When interpreting the specified norm, the nature and objectives of the administrative criminal proceedings should be taken into consideration.*

***Keywords:** minor cases, administrative violations, administrative criminal proceedings*

ВЪВЕДЕНИЕ

Правилото на чл. 28 ЗАНН предвижда, че за „маловажни случаи” на административни нарушения наказващият орган може да не наложи наказание, като предупреди нарушителя, устно или писмено, че при повторно извършване на нарушение ще му бъде наложено административно наказание. При тълкуване на посочената норма следва да се съобразят същността и целите на административнонаказателното производство, уредено в ЗАНН, като се има предвид и субсидиарното приложение на НК и НПК.

Административнонаказателният процес е строго нормирана дейност, при която за извършено административно нарушение се налага съответно наказание, а прилагането на санкцията на административнонаказателната норма, във всички случаи, е въпрос само на законосъобразност и никога на целесъобразност.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Общото понятие на административното нарушение се съдържа в чл. 6 ЗАНН. В чл. 28 и чл. 39, ал. 1 ЗАНН законът си служи още с понятията „маловажни” и „явно маловажни” нарушения. При извършване на преценка дали са налице основанията по чл. 28 ЗАНН, наказващият орган е длъжен да приложи правилно закона, като отграничи „маловажните” случаи на административни нарушения от нарушенията, обхванати от чл. 6 ЗАНН. Когато деянието представлява „маловажен” случай на административно нарушение, той следва да приложи чл. 28 ЗАНН. Прилагайки тази разпоредба, наказващият орган всъщност освобождава от административнонаказателна отговорност. Изразът в закона „може” не обуславя действие при „оперативна самостоятелност”, а означава възлагане на компетентност. Отнася се за особена компетентност на наказващия орган за произнасяне по специален, предвиден в закона ред, а именно – при наличие на основанията по чл. 28 ЗАНН, да не наложи наказание и да отправи предупреждение, от което произтичат определени законови последици.

Критерият за отграничаване на маловажния случай от обикновения случай на престъпление, посочен в чл.93, т.9 НК е меродавен и при административните нарушения по аналогия, поради липса на дефиниция за маловажен случай в ЗАНН и предвид препращащата

норма на чл.11 от ЗАНН. Маловажен случай е този, при който извършеното деяние с оглед липсата или незначителността на вредните последици или с оглед на другите смекчаващи обстоятелства представлява по-ниска степен на обществена опасност в сравнение с обикновените случаи на административно нарушение от съответния вид. Този критерий на преценка се прилага за всички деяния, когато трябва да се реши въпросът дали случаят е маловажен или не. От това съдържание на закона следва, че маловажността на случая е в зависимост не само от размера на вредните последици, но и от наличието на други смекчаващи обстоятелства. Така че, за да се приеме случаят за маловажен, се изхожда преди всичко от размера на вредните последици, но от значение остават и другите смекчаващи обстоятелства.

Съгласно ТР № 6 от 15.XI.1973г. по н. д. № 2/73г., ОСНК понятието "вредни последици", е по-широко от понятието "вреди". То обхваща не само имуществени вреди, но и всички други последици, които нямат имуществен характер, но са вредни за обществото, защото засягат установения правопорядък, правата и задълженията на гражданите, създават недоверие към установения държавен ред, финансовата и стопанската система и др.

Процедурата по установяване на административно нарушение по смисъла на ЗУТ и налагане на административно наказание за неспазване на въведено от закона задължение е предмет на нормативна уредба именно в специален закон-ЗАНН, съобразно преpraщаната норма на чл.238, ал.1 ЗУТ¹⁰.

Типичен пример за административно нарушение е неизпълнението на санкционната разпоредба на чл.232, ал.5, т.3 ЗУТ¹¹, а именно неизпълнение от страна на лице на задължение да представи в отдел "Контрол по строителството" при общината строителни книжа и документи, с които разполага, имащи отношение към разрешаване, извършване и приемане на строителство на индивидуализирана с кадастрални данни сграда и/или основен ремонт, както и такива, установяващи право на собственост или други вещни права върху нея, което задължение му е разпоредено след писмени покани). Лицето следва да е било писмено поканено да се яви в Общината и да представи книжа и документи, с които разполага, имащи отношение към разрешаване, извършване и приемане на строителство на сграда и/или основен ремонт, както и такива, установяващи право на собственост или други вещни права върху нея. Необходимо е да му се укаже, че при бездействие подлежи на санкция чрез търсене на административно-наказателна отговорност. В случай, че лицето не се е явило в посочения срок и не е представило документи и данни, следва да бъде съставен акт за установяване на административно нарушение (АУАН), а в последствие и наказателно постановление.

В случая административното нарушение е формално, на простото извършване и настъпването на каквито и да е вреди от него няма отношение към съставомерността. Затова при преценката дали деянията по ЗУТ са маловажен случай, следва да се изхожда не от размера на санкцията, а от съвкупната преценка на всички обстоятелства, характеризиращи обществената опасност на конкретното деяние и дееца, наличните смекчаващи и отегчаващи обстоятелства, вредните последици схващани като всички други последици, които нямат имуществен характер, но са вредни за обществото и др.

Административнонаказващият орган¹² следва да изследва въпроса дали са обстоятелства, изключващи административнонаказателната отговорност – т.е. съществуват ли факти, сочещи на приложение разпоредбата на чл. 9, ал. 2 НК във вр. чл.11 ЗАНН, както и че липсват съображения за приложение нормата на чл.28, б."а" ЗАНН, в която насока не се е произнесъл и наказващият орган. Съгласно трайната съдебна практика приложението на цитираните два текста – чл.28, б."а"ЗАНН във връзка с чл.93, т.9 НК и чл.9, ал.2 НК не е изключено и в случаите на формални административни нарушения, за каквото е издадено

¹⁰ Вж. чл. 238, ал.1 ЗУТ. Установяването на нарушенията по този закон, издаването, обжалването и изпълнението на наказателните постановления се извършват по реда на [Закона за административните нарушения и наказания](#), доколкото в този закон не е предвидено друго.

¹¹ Вж. чл.232, ал.5, т.1 ЗУТ. Наказва се с глоба от 1000 до 5000 лв., ако по друг закон не е предвидено по-тежко наказание, лице, което: не изпълни писмено нареждане на контролен орган, издадено в рамките на неговата компетентност или на лицето, упражняващо строителен надзор, да спре, да премахне, да възстанови или да поправи строежи или части от строежи;

¹² Вж. чл.239, ал.1, т. 6 ЗУТ. Наказателните постановления се издават от кмета на общината или от упълномощено от него длъжностно лице - в предвидените от закона случаи.

потвърденото НП. В този случай преценката следва да бъде направена не с оглед наличието или отсъствието на вредни последици, а на степента, с която формалното нарушение е застрашило обществените отношения. Предвид препращащата разпоредба на чл.11 ЗАНН, разпоредбите на общата част на Наказателния кодекс, вкл. и относно обстоятелствата, изключващи отговорността, са приложими в административно-наказателния процес. Такова обстоятелство, изключващо отговорността, е предвидено в нормата на чл. 9, ал. 2 НК – деянието формално осъществява признаците на предвиденото в закона административно нарушение, но поради своята малозначителност, не е общественоопасно или неговата обществена опасност е явно незначителна.

Вярно е, че обществените отношения, регулирани от ЗУТ, са от особена важност, но това не може да игнорира задължението на административнонаказващия орган за индивидуална преценка на всеки отделен случай, с оглед обществената опасност на конкретното деяние и на конкретния нарушител, както всички други последици, които нямат имуществен характер, но са вредни за обществото и др. Съдът приема, че в случай, че лицето подаде писмен отговор, макар и формално неизпълнило разпореждането да се яви пред оправомощен общински служител и да представи книжа и документи, имащи отношение към разрешаване, извършване и приемане на строителство на индивидуализирана с кадастрални данни сграда и/или основен ремонт, както и такива, установяващи право на собственост или други вещни права върху нея, деянието е с незначителна степен на обществена опасност и не засяга установения ред на управление в сферата на строителството с онзи достатъчен интензитет, които да го определят като административно нарушение¹³.

Друг пример за административно нарушение по ЗУТ е неизпълнението на писмено нареждане на контролен орган, издадено в рамките на неговата компетентност да премахне строежи или части от строежи¹⁴, като в тази хипотеза попадат и незаконните строежи по смисъла на чл.225, ал.2 ЗУТ¹⁵. Административнонаказващият орган следва да направи преценка относно наличието на маловажен случай, с оглед обществената опасност на конкретното деяние и на конкретния нарушител, както всички други последици, които нямат имуществен характер, но са вредни за обществото и др.

С случай, че строежът е премахнат към момента на налагане на административно наказание, т.е. е изпълнено разпореждането на контролния орган, при извършване на преценка, в качеството му на административнонаказващ орган, би могъл да се приеме, че е налице маловажен случай на административно нарушение, при който извършеното нарушение, с оглед липсата на вредни последици или с оглед обстоятелството на изпълнение на разпорежданията на контролния орган, макар и не в указания срок, представлява по-ниска степен на обществена опасност в сравнение с обикновените случаи на административни нарушения от съответния вид.

Преценката за малозначителност на деянието, формално осъществяващо признаците на предвиденото в Закона за устройство на територията административно нарушение е относима и за всички други нарушения на ЗУТ, приетите от Министерския съвет, съответно издадените от министрите актове по неговото прилагане и другите правила и нормативи по проектирането и строителството, както и на решенията и предписанията, основани на тях, за които нормата на чл.233 ЗУТ предвижда наказание глоба, ако по друг закон не е предвидено по-тежко наказание.

¹³ Вж. КАН дело № 217/2014 по описа на РАС

¹⁴ Вж. чл.232, ал.5, т.1 ЗУТ Наказва се с глоба от 1 000 до 5 000 лв., ако по друг закон не е предвидено по-тежко наказание, лице, което: не изпълни писмено нареждане на контролен орган, издадено в рамките на неговата компетентност или на лицето, упражняващо строителен надзор, да спре, да премахне, да възстанови или да поправи строежи или части от строежи;

¹⁵ Вж. чл.225, ал.2 ЗУТ: Строеж или част от него е незаконен, когато се извършва:

1. (изм. - ДВ, бр. 65 от 2004 г., бр. 103 от 2005 г.) в несъответствие с предвижданията на действащия ПУП;
2. (изм. - ДВ, бр. 103 от 2005г.) без одобрени инвестиционни проекти и/или без разрешение за строеж;
3. (изм. - ДВ, бр. 103 от 2005г.) при съществени отклонения от одобрения инвестиционен проект по [чл. 154, ал. 2, т. 1, 2, 3, 4](#);
4. със строителни продукти, несъответстващи на съществените изисквания към строежите, или в нарушение на правилата за изпълнение на строителните и монтажните работи, ако това се отразява на конструктивната сигурност и безопасното ползване на строежа и е невъзможно привеждането на строежа в съответствие с изискванията на този закон;

WED-2B313-SSS-L-05

LEGAL PROVISIONS OF STUDIES IN THE FIELD OF HIGHER EDUCATION "SECURITY AND DEFENSE"

Aleksander Kumanov

Department of Security, Law Faculty,
"Angel Kanchev" University of Ruse
E-mail: akumanov@gmail.com

Assoc. prof. Elitsa Kumanova, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,
"Angel Kanchev" University of Ruse
E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The subject of the research is the legal regime of the training of cadets in the Bulgarian higher schools with the aim of staffing the institutions related to national security. The state exercises its functions in the management of higher education through the National Assembly and the Council of Ministers. One of the most important tasks of the Council of Ministers is to approve state requirements for the acquisition of higher education by educational and qualification degrees.*

***Keywords:** national security, educational function of state.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Съвременните български образователни институции в областта на сигурността и отбраната са основани в първите години след възстановяването на българската държавност през 1878 г. Етапите на тяхното развитие са свързани с различни значими политически събития и кризи през периода XIX-XXI век. Тяхното съществуване отразява различните концепции за гарантиране на националната сигурност и опазването на обществения ред в контекста на европейската и световната история.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В организационен аспект социалното съдържание на държавата се разкрива чрез нейните функции. Държавата упражнява функциите си по управлението на висшето образование чрез Народното събрание и Министерския съвет. Една от най-важните задачи на Министерския съвет е да утвърждава държавни изисквания за придобиване на висше образование по образователно-квалификационни степени. За тази цел е утвърден Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления; с Постановление № 125 на МС от 24.06.2002 г. (Обн., ДВ, бр. 64 от 2.07.2002 г., в сила от 2.07.2002 г.). По отношение на реализирането на правото на образование на българските граждани в областта на националната сигурност е утвърдена област на висшето образование Сигурност и отбрана.

Шифър	Области на висше образование	Шифър	Професионални направления
.....
9.	Сигурност и отбрана	9.1.	Национална сигурност
		9.2.	Военно дело

През 2010 г. се въвежда "Рейтингова система на висшите училища в България" като резултат от изпълнението на проект "Разработване на рейтингова система за висшите училища в Република България (РСВУ_БГ)". Той е доразвит в периода 2013-2020 г. в рамките на проектите BG051PO001/3.2.04-0001 „Развитие на рейтинговата система на висшите училища”

по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2007-2013, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз и BG05M2OP001-2.005-0001 „Поддържане и усъвършенстване на разработената рейтингова система на висшите училища“ – Фаза 1, финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове. Проектите са изпълнявани от дирекция „Висше образование“ на Министерството на образованието и науката. Резултатите се отразяват на официален уеб-портал.

През 2022 година рейтинговото проучване показва актуалните стандартизирани класации на висшите училища, които обучават по професионалните направления 9.1 „Национална сигурност“ и 9.2 „Военно дело“. Резултатите са показани в следните таблици:

Таблица №1
Класация в професионално направление
9.1 „Национална сигурност“

Висше училище	Общ резултат
Академия на Министерството на вътрешните работи - София	56
Университет по библиотекознание и информационни технологии	50
Военна академия "Георги Стойков Раковски" - София	49
Национален военен университет "Васил Левски" - Велико Търново	45
Нов български университет - София	44
Русенски университет "Ангел Кънчев"	43
Шуменски университет "Епископ Константин Преславски"	42
Варненски свободен университет "Черноризец Храбър"	39
Висше училище по сигурност и икономика - Пловдив	37
Югозападен университет "Неофит Рилски" - Благоевград	37
Великотърновски университет "Св. св. Кирил и Методий"	0
Пловдивски университет "Паисий Хилендарски"	0

Таблица №2
Класация в професионално направление
9.2 „Военно дело“

Висше училище	Общ резултат
Военна академия "Георги Стойков Раковски" - София	62
Висше военноморско училище "Никола Йонков Вапцаров" - Варна	58
Национален военен университет "Васил Левски" - Велико Търново	56
Висше военновъздушно училище "Георги Бенковски" - Долна Митрополия	0

От представените висши училища само изброените по-долу обучават курсанти:

1. Академия на Министерството на вътрешните работи – София
2. Военна академия "Георги Стойков Раковски" - София
3. Национален военен университет "Васил Левски" - Велико
4. Висше военноморско училище "Никола Йонков Вапцаров" - Варна
5. Висше военновъздушно училище "Георги Бенковски" - Долна Митрополия

След проучване на организацията на учебния процес в изброените висши училища, са направени следните изводи:

1. В професионално направление 9.2 „Военно дело“ се обучават само курсанти.

2. В професионално направление 9.1 „Национална сигурност“ се обучават курсанти и студенти.
3. Висшите училища, в които се обучават курсанти са институции към Министерството на отбраната и Министерството на вътрешните работи.
4. Курсантите преминават през подбор.
5. Курсантите се проучват съгласно ЗЗКИ.
6. Курсантите се оценяват след всяка учебна година.

Независимо, че всяка институция има различни форми и наименования и преминава през структурни промени, неизменно се запазва основната мисия – подготовката на висококвалифицирани кадри за сигурността и отбраната.

Тази водеща мисия се осъществява при спазването на нормативните изисквания на българското и европейското законодателство.

Съгласно разпоредбата на чл. 105 ал. 2 от Конституцията на Република България осигуряването на обществения ред е един от основните приоритети на правителството. Общественият ред е състояние в обществената действителност, при което лицата придържат своето поведение към изискванията на нормите, които даденото общество е приело. В този смисъл опазването на обществения ред следва да се осъществява от лица, които имат съответното професионално образование и професионално обучение.

В раздел Пети на Глава Четвърта от Закона за Министерството на вътрешните работи е регламентирана професионалната подготовка на държавните служители в МВР. Професионалната подготовка на служителите в МВР се провежда под формата на професионално образование и професионално обучение. Професионалното обучение при първоначално постъпване на държавна служба в МВР се провежда в Академията на МВР. Професионалното обучение на държавните служители в МВР се извършва в Академията на МВР, в Националния институт по криминалистика и Института по психология, обучаващи звена на МВР и в други обучаващи институции.

Обучението на курсанти в професионално направление 9.2 „Военно дело“ е взаимнообвързано със специфичните характеристики на военната служба. Военната служба е държавна служба с особено предназначение за подготовка и осъществяване на въоръжена защита на страната. Военната служба в мирно време се изпълнява като професия в Министерството на отбраната, в Българската армия, в структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната, както и в други държавни органи и ведомства при условия и по ред, определени с този закон, с правилника за прилагането му, с уставите на въоръжените сили и със сключения договор.

REFERENCES

1. Dachev, L. (2012). The state as an organization, Scientific works of the University of Ruse, vol. 51, ser.7. (*Оригинално заглавие*: Дачев, Л. (2012). Държавата като организация, Научни трудове на Русенския университет, том 51, сер. 7).
2. Kolev, I. (2022). Bulgarian history in brief - 250 significant events. Sofia:Bulgarian history - ВІ 93. (*Оригинално заглавие*: Колев, И. (2022). Българската история накратко - 250 значими събития София:„Българска история - БИ 93“).
3. Simeonov, S. (2003). History of the police in Bulgaria (1879-1944). Sofia:Albatross. (*Оригинално заглавие*: Симеонов, С. (2003). История на полицията в България (1879-1944) София: „Албатрос“).
4. <https://www.neaa.government.bg/> (Accessed on 14.05. 2023).
5. <https://rsvu.mon.bg/> (Accessed on 14.05. 2023).

WED-2B313-SSS-L-06

LEGAL PROVISIONS OF TRANSPORTATION AND STORAGE OF DANGEROUS GOODS

Gabriela Kumanova

Faculty of Navigation

“Nikola Vaptsarov” Naval Academy, Varna

E-mail: gabriela.kumanova00@gmail.com

Assoc. prof. Elitsa Kumanova, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,

“Angel Kanchev” University of Ruse

E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The paper reveals specific topic of maritime law as transportation and storage of dangerous goods. The dangerous goods are objects or substances which, if handled incorrectly, can cause a risk to health, safety, property and the environment. In maritime transport, there is an international code by which this type of cargo is transported and stored. This is the IMDG Code - International Maritime Dangerous Goods Code. It was developed by the IMO (International Maritime Organization).*

***Keywords:** International Maritime Dangerous Goods Code, International Maritime Organization.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Опасните товари представляват предмет или вещество, което, при неправилно обработване, може да причини риск за здравето, безопасността, имуществото и околната среда. В морския транспорт има международен код, по който се транспортират и съхраняват такъв тип товари. Това е IMDG Code – International Maritime Dangerous Goods Code. Той е разработен от IMO (International Maritime Organization) през 1965 година. IMDG Code може да се счита за продължение/допълнение на 7-ма глава от SOLAS /Safety of Life at Sea/, която е свързана с превоза на опасни товари и от 1 януари 2004 година има задължителен статус под опеката на SOLAS.

ИЗЛОЖЕНИЕ

IMDG Code се преиздавана всеки 2 години, като последното издание е IMDG Code 2022 Edition, Amendments 41-22.

Кодексът се състои от 7 части, разпределени в два тома /volume 1 и volume 2/. Първи том съдържа 6 части – 1-7 без 3, а втори том е изцяло съсредоточен върху трета част. Частите са както следва:

Част 1 – общи положения, дефиниции и обучение

Част 2 – класификация

Част 3 – списък на опасните товари, специални разпоредби и изключения

Част 4 – разпоредби за опаковане и цистерни

Част 5 – процедури за експедиция

Част 6 – конструкция и изпитване на опаковки, междинни контейнери за междинни насипни товари, големи опаковки, преносими цистерни, многоелементни газови контейнери и шосейни превозни средства-цистерни

Част 7 – разпоредби относно транспортните операции

Превозът на опасни товари е забранен от MARPOL 73/78, анекс III, освен ако не се извършва спрямо IMDG code.

IMDG Code разделя опасните товари в 9 класа и допълнителни подкласове както следва:

Клас 1 – експлозивни

- 1.1 Вещества и предмети, които имат опасност от масова експлозия.
- 1.2 Вещества и предмети, които имат опасност от изхвърляне, но не и маса
- 1.3 Вещества и предмети, които имат опасност от пожар и малка опасност от взрив или малка опасност от изхвърляне или и двете, но не и опасност от масова експлозия.
- 1.4 Вещества и предмети, които не представляват значителна опасност.
- 1.5 Много нечувствителни вещества, които имат опасност от масова експлозия.
- 1.6 Изключително нечувствителни артикули, които нямат масова експлозия.

Клас 2 – Газове

- 2.1 Запалими газове
- 2.2 Не запалими, не токсични газове
- 2.3 Токсични газове

Клас 3 – Запалими течности

Клас 4 – Запалими твърди вещества

- 4.1 Запалими/горими твърди вещества
- 4.2 Самозапалими/спонтанно запалими
- 4.3 вещества, отделящи запалими газове при досег с вода

Клас 5 – Окисляващи вещества и органични прекиси

- 5.1 Окисляващи вещества
- 5.2 Органични прекиси

Клас 6 – Токсични и инфекциозни субстанции

- 6.1 Токсични субстанции
- 6.2 Инфекциозни субстанции

Клас 7 – Радиоактивни материали/вещества/субстанции

Клас 8 – Корозивни

Клас 9 – Други опасни товари, които не са включени

Спрямо вида опасен товар се обозначава с различен предупредителен знак. Формата на всички знаци е ромб. В зависимост от опасността, която представляват, знаците са 5 цвята и имат различни символи на тях, изобразяващи опасността. -

Ако знакът е червен, това предупреждава за опасност от пожар, оранжево – експлозия, жълто – окислация, зелено – опасност от изпускане на отровен газ, който не може да се види, синьо – опасност при наморкяне.

Важно условие при транспортирането и съхраняването на опасните товари е нуждата от сегрегация. Свойствата на някои вещества не трябва да се доближават, за да не взаимодействат едни с други и да не стане предпоставка за възникване на проблем – експлозия, пожар, отравяне с газ.

В IMDG Code е описано как трябва да се разделят товарите по време на операции в част 7. При обработка на опасни товари винаги трябва да се проверява начинът им на сортиране.

КЛАС	1.1 1.2 1.5	1.3 1.6	1.4	2.1	2.2	2.3	3	4.1	4.2	4.3	5.1	5.2	6.1	6.2	7	8	9
Експлозивни 1.1, 1.2, 1.5	*	*	*	4	2	2	4	4	4	4	4	4	2	4	2	4	X
Експлозивни 1.3, 1.6	*	*	*	4	2	2	4	3	3	4	4	4	2	4	2	2	X
Експлозивни 1.4	*	*	*	2	1	1	2	2	2	2	2	2	X	4	2	2	X
Запалими газове 2.1	4	4	2	X	X	X	2	1	2	2	2	2	X	4	2	1	X
Нетоксични и незапалими газове 2.2	2	2	1	X	X	X	1	X	1	X	X	1	X	2	1	X	X
Токсични газове 2.3	2	2	1	X	X	X	2	X	2	X	X	2	X	2	1	X	X
Запалими течности 3	4	4	2	2	1	2	X	X	2	2	2	2	X	3	2	X	X
Запалими твърди вещества 4.1 (включително самоактивирани се реактивни вещества и твърди нечувствителни експлозивни)	4	3	2	1	X	X	X	X	1	X	1	2	X	3	2	1	X
Вещества, подлежащи на самозапалване 4.2	4	3	2	2	1	2	2	1	X	1	2	2	1	3	2	1	X
Вещества, които при контакт с вода, отделя запалими газове 4.3	4	4	2	2	X	X	2	X	1	X	2	2	X	2	2	1	X
Оксидиращи вещества (агенти) 5.1	4	4	2	2	X	X	2	1	2	2	X	2	1	3	1	2	X
Органични пероксиди 5.2	4	4	2	2	1	2	2	2	2	2	2	X	1	3	2	2	X
Токсични вещества 6.1	2	2	X	X	X	X	X	X	1	X	1	1	X	1	X	X	X
Инфекциозни вещества 6.2	4	4	4	4	2	2	3	3	3	2	3	3	1	X	3	3	X
Радиоактивен вещества 7	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	1	2	X	3	X	2	X
Корозивни вещества 8	4	2	2	1	X	X	X	1	1	1	2	2	X	3	2	X	X
Разни опасни	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Числата и символите в таблицата имат следното значение:

- 1 – „далеч от“
- 2 – „отделно от“
- 3 – „отделени от цяло отделение или трюм от“
- 4 – „надлъжно отделени от интервениращо цяло помещение или трюм от“

Ако в таблицата товарите са отбелязани с X, това означава, че трябва да се провери в колона 16b в списъка на опасните товари, който се намира в част 3.

1 – далеч от – товарите трябва да са на разстояние 3 м един от друг

2 – отделено от – товарите трябва да са на разстояние 6 м един от друг

3 – отделени от цяло отделение или трюм от - товарите трябва да са на разстояние 12 м един от друг

4 – надлъжно отделени от интервениращо цяло помещение или трюм от - товарите трябва да са на разстояние 24 м един от друг

В пристанище Варна-Запад има терминал за обработване на опасни товари – първо и второ кейово място. Когато се обработва присъства пожарна, хората обработващи опасни товари мисля, че се считат към трета категория за труд като полицаите, имат по-дълги почивки, пенсионират се по-рано, но естеството на работа е опасно.

При приемане на опасен товар на борда на кораба, капитанът има право да го откаже, ако прецени, че това би застрашило здравето на екипажа /тука пример един преподавател е бил КДП и искали да пренесат контейнер с радиоактивен товар, бил обезопасен уж ама имало вариант леко и самия контейнер да пропуска и им казал или няма да го пренасяме или си търсите изцяло нов екипаж и в крайна сметка не са го пренесли/.

Отделно има изисквания за съхранението на опасни това на пристанището. Експлозивите от клас 1 /без 1.4./ и радиоактивни товари – клас 7 – трябва да бъдат обработвани по директен начин – без да остават на склад. Въпреки това пристанищните власти трябва задължително да имат изготвен план за сигурност и безопасност в спешни случаи. Инфекциозните товари /6.2/ задължително трябва да са обработвани по директен начин и никога да не бъдат оставяни/съхранявани в пристанищната зона.

При разделение на съхранението на опасни товари съществена роля играе тяхната опаковка.

Classes	2.1	2.2	2.3	3	4.1	4.2	4.3	5.1	5.2	6.1	8	9
2.1	0	0	0	S	A	S	0	S	S	0	A	0
2.2	0	0	0	A	0	A	0	0	A	0	0	0
2.3	0	0	0	S	0	S	0	0	S	0	0	0
3	S	A	S	0	0	S	A	S	S	0	0	0
4.1	A	0	0	0	0	A	0	A	S	0	A	0
4.2	S	A	S	S	A	0	A	S	S	A	A	0
4.3	0	0	0	A	0	A	0	S	S	0	A	0
5.1	S	0	0	S	A	S	S	0	S	A	S	0
5.2	S	A	S	S	S	S	S	S	0	A	S	0
6.1	0	0	0	0	0	0	0	A	A	0	0	0
8	A	0	0	0	A	A	A	S	S	0	0	0
9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Segregation of Dangerous Goods in Port Areas

<https://shashikallada.com/segregation-of-dangerous-goods-in-port-areas/>

	Неопаковани товари	Опаковани товари
0	Не се разделят, освен ако няма допълнително изискване	Не се изисква разделение
A	Минимум 3 м разделение	Не се изисква разделение
S	на открити площи, изисква се минимум 6 m разстояние в навеси или складове, изисква се минимум 12 m разстояние, освен ако не са разделени от одобрена противопожарна стена	на открити площи, надлъжно и странично, изисква се минимум 3 m разстояние, в навеси или складове надлъжно и странично, изисква се минимум 6 m разстояние, освен ако не са разделени с одобрена противопожарна стена

0 – не е необходимо разделяне

A – далеч от

S – отделено от

REFERENCES

1. <https://marinegyaan.com/what-are-the-contents-of-imdg-code/> (Accessed on 13.05. 2023).
2. <https://dgi.global.com/classes/>(Accessed on 13.05. 2023).
3. <https://www.marad.bg/sites/default/files/upload/documents/2021-09/IMDG%20code.pdf> (Accessed on 14.05. 2023).
4. <https://shashikallada.com/why-dangerous-goods-labels-have-different-colours/> (Accessed on 14.05. 2023).
5. <https://shashikallada.com/segregation-of-dangerous-goods-in-port-areas/> (Accessed on 14.05.2023).

WED-2B313-SSS-L-07

THE STATE AS SUBJECT OF LAW

Stela Kurteva – PhD student

Department of Security, Law Faculty,
“Angel Kanchev” University of Ruse
Tel: 0988827761

Assoc. prof. Elitsa Kumanova, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,
“Angel Kanchev” University of Ruse
E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The state regulates social relations in society by forming a system of legal order consisting of legal norms. The state is a specific subject of law, manifesting itself at the level of organisation and in interaction with other states, issues of law. The legal personality of the state is expressed in its manifestation in three different spheres -the state as a ruling legal entity, the state as a subject of private law and the state as a subject of international public- law..*

***Keywords:** state, state power, subject of law, public interest, state authorities, legal order.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Държавата упражнява своята социална и политическа дейност в обществените отношения, чрез прилагането на различни правни форми, строго специфични спрямо останалите субекти на правото. Правната система делегира правомощията за упражняване на държавна власт, чрез използване на юридически средства за регламентиране на отношенията, при спазване на единни принципи и норми.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Понятие за държава като субект на правото

Понятието държава се свързва с породената необходимост от създаване на механизъм, чрез който да се регулират социалните отношения в обществото, като неговата същност се изразява във формата на „политическа организация на общество, която притежава абсолютна власт“ (Манолов, 2014: 30). Държавата се изгражда върху определена територия, като правен властови съюз, формиращ самостоятелен субект на взаимоотношения, изграден на база функции и правомощия. Територията и хората са материалните елементи на държавата, а властта е императивна норма. Държавното властване формира системата на правовия ред, чрез създаване на правни норми и пораждащите се от тях отношения (Владикин, 2007: 14). В основата на държавната власт е обществената подкрепа на нейното население, като обществените идеали и отношения осигуряват възможност властта да придобие юридически характер и да бъде призната. Общественото признание на държавната власт е инстинктивно подчинение, което се основава на признаването на властта от населението (Торбов, 2004: 28). В конституционните държави властта не се упражнява въз основа на собственост, а се поражда и определя от компетенции, които са конституционно определени, поради което държавната власт включва „върховна власт върху територии и хора“ (Друмев, 2008: 48). Властта регулира обществените отношения в държавата, като държавната власт придобива юридическа форма, израз на поддържане на реда по задължителен начин на база правотворчество и правоприлагане. Специфичен признак на държавата е правната ѝ организираност, която се постига с нормативно регулиране на всички обществени отношения, както и на поведението на хората и самата организация на обществената власт (Дачев, 2001:42). Държавата е социална и политическа институция, чиято дейност се осъществява в различни правни форми, чрез система от държавни органи. Институционалният характер на

държавата определя упражняването ѝ на правна власт, която власт е делегирана чрез правната система. Държавната власт като юридическа форма определят държавата като субект на правото на който „*правният ред признава универсална и комплексна правосубектност, реализирана чрез система от държавни органи и правото да упражнява правна власт и принуда*“ (Ташев, 2010: 409).

Субектите на правото са физически и юридически лица и други колективни правни субекти (Радев, 2008: 190), които са „*носители на юридически права и задължения*“ (Милкова, 2007:106). Правосубектността се изгражда от взаимодействието на правоспособността, дееспособността и деликтоспособността. В рамките на правосубектността, правоспособността предоставя възможност на субектите да бъдат носители, както на юридически права, така и на юридически отговорности, а дееспособността се основава на възможността субектите на правото да осъществяват дейности като реализират принадлежащите им права и задължения (Милкова, 2007: 108).

Като субект на правото, държавата притежава чертите, които са характерни са всички субекти, като правосубектността се изразява в упражняваната политическа власт чрез използване на юридически средства. Разграничаването на държавата от другите субекти на правото, се основава на създаването на конкретни организации, които вземат решения и съобщаването за тези взети решения, на другите субекти на правото (Ташев, 2010 :410). Властта на държавата е легална и се прилага от общественения интерес за постигане на общото благо, което я отличава от властта, упражнявана от частноправен субект. Държавата може да бъде дефинирана като специфичен (особен) субект на правото, проявяващ се на ниво общество и във взаимодействието с други държави, субекти на правото. Като политическа и юридическа общност, държавата е независима (поради своя суверенитет), установяваща правов ред, изразяващ се не само в съвкупността от правни норми, а и като система от правни отношения, които обхващат едновременно „*публичната власт и частноправните субекти, упражняващи своята дейност върху територията като конституитивен елемент на държавата*“ (Колев, 2018: 239). Правосубектността на държавата се изразява чрез упражняването на политическа власт, като „*израз на волеви актове, всеки от които е обоснован от релацията на правото с други волеви актове*“, чрез което се определя статичната и динамична йерархия на правната система (Тропер, 1998:146).

Държавните органи като властващ правен субект

Поради факта, че държавата може да придобива и упражнява всички субективни права и задължения, то нейната правосубектност се определя като обща и универсална. Правосубектността на държавата се изразява в проявата ѝ в три различни сфери, а именно държавата като властващ правен субект и държавата като субект на частното право и на международното публично частно право (Ташев, 2010:411). Като властващ правен субект, държавата упражнява държавната си власт чрез държавните органи. Основната задача на държавните органи е да упражняват държавната власт, като тази власт е правно регламентирана в Конституцията на страната и в законите.

От гледна точка на своята организираност, държавата и правото са различни категории, като образувайки различни системи оказват различно влияние върху обществото. Държавата се състои от органи, изпълняващи определени функции по отношение на политическата система на обществото, докато правото се състои от норми, правни институти и правни отрасли, образуващи своя институционална система. Съчетанието между двете области се основава на теорията за правовата държава, поради правилото, че „*държавата е образуване на правото*“ (Радев, 2015: 144). Държавните органи имат свои компетентности (Стойчев, 2002: 283), чрез които участват в упражняването на държавната власт. Правото както дефинира, така и ограничава правомощията на държавните органи да упражняват власт, защото компетенциите им се определят от „*овластяването им по правов ред, т.е. правото регулира създаденото от самото него*“ (Тропер, 1998:141).

В сравнение с останалите субекти на правото, правосубектността на държавните органи се различава в два аспекта. Първият аспект е свързан с компетентността на държавните органи,

която не е единствено тяхно право, но и задължение за извършване на конкретни строго дефинирани дейности. Вторият аспект се отнася до невъзможността дадените компетентности да бъдат упражнявани извън самата система на държавни органи, като компетентностите са предметно и йерархично дефинирани, определящи цялостна единна система. Дейностите в единната система се основават на система от актове, които чрез принципи осъществяват държавно управление и постигат вземането на аргументирани решения (Ташев, 2010:412-413).

Държавата като субект на частното право

Като основен нормативен регулатор на отношенията в обществото, правото защитава както интересите на цялото общество, така и частните интереси. Разграничението на частното от публичното право, се основава на индивидуализма и колективизма, определяни като „основни ценности на механизма на правото регулиране“ (Милкова, 2007:95). Физическите и юридическите лица като субекти на частното право, имат предоставена възможност да избират между варианти на различно поведение между диспозитивни правни норми, което определя непринудителен характер на частното право, за разлика от публичното право (Радев, 2015:83). Държавата като субект на частното право има неограничена правоспособност, като може да упражнява всички видове права, но само при условие, че те не се противопоставят и не противоречат на „нейната природа (семеини права) и нейните функции (право да завещава)“ (Ташев, 2010:416), както и да притежава обекти, които са изключителна държавна собственост и не могат да бъдат притежавани от други субекти на правото, или суверенни права върху територии на страната. Притежаваната собственост от държавата е публична и частна. Публичната държавна собственост е предназначена за задоволяване потребностите на обществото, а частната държавна собственост включва останалите притежания от държавата. Упражняването на право на собственост се осъществява от правомощията на държавните органи.

Държавата като субект на международното публично право

В качеството си на регулатор на отношенията в дадена общност, правото е форма на „властнически волеизявления“ (Дачев, 2001: 45). Отношенията между отделните международни общности (държави) се регулират от международното публично право, съдържащо норми и принципи, имащи наднационален характер. Държавите са основни субекти на международното публично право, при наличието на определени предпоставки и правосубектност. За да бъде държава субект на международно публично право е необходимо наличието на акт за признаването от друга държава, който се основава на свободна преценка. Признаването на държавата може да бъде политическо и юридическо, като юридическото е последица от политическото признаване. За да възникне като субект на международното право, държавата следва да бъде юридически призната. Съгласно нормите на международното право, държавата има правосубектност да участва при създаването на норми от международното право, да участва в дейностите на международни организации, както и да участва в прилагане нормите на международното право, включително и налагане на санкции на членове на международната общност (Ташев, 2010:420).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В основата на държавната власт е обществената подкрепа на нейното население, като обществените идеали и отношения осигуряват възможност властта да придобие юридически характер и да бъде призната. Държавата е социална и политическа институция, чиято дейност се осъществява в различни правни форми, чрез система от държавни органи. Институционалният характер на държавата определя упражняването ѝ на правна власт, която власт е делегирана чрез правната система, а установения правов ред се изразява не само в съвкупността от правни норми, но и в системата от правни отношения, обхващащи публичната власт и частноправните субекти.

REFERENCES

1. Владикин, Л. (2007). *Общо учение за държавата*. София, Булреал, с. 14
2. Дачев, Л. (2001). *Учение за държавата*. София, Свида, с. 42
3. Друмева, Е. (2008). *Конституционно право*. София, Сиела, с. 48
4. Колев, Т. (2018). *Теория на модерната държава*. София, Сиела, с. 239
5. Манолов, Г. (2014). *Държавата – теория, функции, структура*. Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“, с. 30
6. Милкова, Д. (2007). *Обща теория на правото*. София, Албатрос, с. 106-108
7. Радев, Д. (2008). *Обща теория на правото*. София, ИК ЛИК, с. 190
8. Стойчев, С. (2002). *Конституционно право*. София, Сиела, том 1, с. 283
9. Ташев, Р. (2010). *Обща теория на правото*. София, Сиби, с. 409
10. Торбов, Ц. (2004). *Учение за държавата*. София, Юриспрес, с. 28
11. Тропер, М. (1998). *За една юридическа теория на държавата*. София, АИ „Проф. Марин Дринов“, с. 146

WED-2B313-SSS-L-08

THE MEANING OF GLOBAL SECURITY

Stela Kurteva – PhD student

Department of Security, Law Faculty,
“Angel Kanchev” University of Ruse
Tel: 0988827761

Assoc. prof. Elitsa Kumanova, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,
“Angel Kanchev” University of Ruse
E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The state ensures national security, of course, initially, first of all, as a prevention of external aggression. In the modern sense, this concept, its relationship with potential dangers and internal threats and destabilization, is built this need to create international organizations oriented to international security.*

***Keywords:** state, international security. national security strategy*

ВЪВЕДЕНИЕ

Реалностите на модерният свят сме свидетели на това че глобалната сигурност има своя многостранен и всеобхватен характер, сигурността на една държава е обвързана със сигурността на международната общност, като цяло. Държавата от самото си създаване осигурява националната сигурност разбирано първоначално по – рано на първо място като превенция на външна агресия. В съвременният смисъл това понятие връзката му с потенциалните опасности и вътрешни заплахи и дестабилизация се изгражда тази необходимост от създаване на международни организации ориентирани към международната сигурност.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Глобалната сигурност може да се разглежда в широк и тесен смисъл на думата. В широк смисъл е набор от общоприети и признати специални принципи и норми, насочени към поддържането на мира и международната национална сигурност. Те са насочени към потискането на агресията, осигуряване на политическа, икономическа и социална сигурност.

Глобалната сигурност в тесният смисъл на думата е съвкупност от общопризнати и специални принципи и норми, насочени към осигуряване на военно – политическа сигурност, която да предотврати появата на войни и потискане на агресията. Тя е част от международното право, като има заложен принцип и норми, с които държавите трябва се съобразяват особено, когато става дума за военно – политическите отношения ориентирани към запазването на мира и международната сигурност. Основите на международната сигурност са универсално признати принципи на съвременното международно право:

- Неизползване на сила и заплаха
- Запазване териториалната цялост на държавите
- Неприкосновеност на държавните граници
- Ненамеса във вътрешните работи на държавите и запазване на суверенитета
- Мирно разрешаване на спорове
- Използване на максимално много дипломация

В допълнение на общоприетите международни принципи много специалисти включват следното. Това е принципът на неделимостта на международната сигурност. През XXI в. света трябва да бъде повече от всякога обединен. Защото всяка една криза в дадена държава, независимо дали става дума за природни бедствия, оръжия, правата на жените, международни

актове на тероризъм това веднага се отразява на другите негативно на държавите по света. Държавите през този период са поставени преди всичко пред задачата за подобряване на универсалната система за международна сигурност, чиито основи са заложили, които са заложили в Устава на ООН.¹⁶ Принципът за запазване на безопасността между държавите включва в себе си употребата на такава външна политика, която да пази своята национална сигурност, но и тази на общността – ООН. Приоритетно за държавите членки на ООН е да подпомогнат своята национална сигурност, защото най – важното е да се запази сигурността на населението, територията и властта. В същото време при внедряване на външната политика се осъществяват военнополитически и военнотехнически връзки с други държави, като трябва максимално да се вземат в предвид всички аспекти на предоставянето на сигурността, както на своите външни партньори, така и на международната общност ООН. В международното право и глобална сигурност е застъпено схващането, че държавите членки на ООН не би следвало да влизат във военни конфликти, защото така застрашават сигурността и на другите държави членки. Държавата трябва да изгради своята национална сигурност, съизмерено с възможностите за осигуряване на сигурността на другите държави. Основните принципи на глобалната сигурност могат да бъдат дефинирани по следният начин – равенство на държавите членки и въздържане от нанасяне на щети върху други държави. Тези правни принципи на практика между държавите членки на ООН не се спазват, защото се наблюдава задълбочаване на неравенството между държавите, липсата на адекватна защита на човешките права и редица други проблеми. Пример за това е военният конфликт между Русия и Украйна.

“Светът все повече става свят на транснационалните компании и унификацията на мисленето и целите, на ценностите и морала, на критериите за успех, стандарт и просперитет. Преструктурират се геополитически пространства и интереси; разместват се пластове и велики сили; нарастват трансграничността и надграничността (трансдържавността и наддържавността, транснационалността и наднационалността) на всички основни политически, икономически, социални, културни и други процеси в днешния свят и най-вече на търговията, паричните потоци и инвестициите, на трудовите ресурси и „сивото вещество“, на комуникациите, информацията и интелектуалната собственост, на културата, екологичните бедности, престъпността и порнографията.“¹⁷ Тази глобализация доведе след себе си и засилване на привилегированите или т.нар. големи държави да възприемат военните конфликти спокойно или иначе казано, като игра. Интересът към войната се поравна и засилва от оръжейната индустрия. Като компонент, който е детерминиран и постоянно движещ се в системите по глобална сигурност води до изводът, че следва да се търси баланс по отношение на оръжейната индустрия и производството на оръжие с държавите, защото всяко едно пренасяне от оръжеен ресурс може да доведе до проява на интерес да бъде експлоатиран за военни цели и изкуствено създаване на хибридни войни. За това императивно е заложен принципът за мир в международните организации – ООН, НАТО и ЕС. Изучаването и анализът на различните условия и аспекти на глобалната сигурност е най – важната предпоставка за изграждане на ефективна и устойчива система за глобална сигурност. Това прилича на моделиране социалните групи международни представители и дипломация, която да придобият устойчивост.

Отношението на националната сигурност на една държава спрямо глобалната сигурност от гл.т. на НАТО и ЕС може хипотетично да се сравни като отношение между джудже и гигант. Един от важните международни елементи свързани с глобалната сигурност е укрепването и

¹⁶Устав на Организацията на обединените нации. Издаден от Министерството на външните работи, обн., ДВ, бр. 45 от 23.05.2023 г., в сила за България от 14.12.1955 г. (Подписан в Сан Франциско на 26.06.1945 г. Влязъл в сила на 24.10.1945 г. В сила за България от 14.12.1955 г. Декларация за приемане на задълженията съгласно Устава на ООН от името на Народна република България от 9.10.1948 г., рег. в ООН под № 3045/14.12.1955 г. Изм., ратифицирани с Указ № 777 на Президиума на Народното събрание от 21.12.1964 г. - обн., ДВ, бр. 102 от 25.12.1964 г. В сила за България от 31.08.1965 г. Изм., ратифицирано с Указ № 405 на Президиума на Народното събрание от 14.05.1966 г. - обн., ДВ, бр. 40 от 20.05.1966 г. В сила за България от 12.06.1968 г. Изм., ратифицирано с Указ № 1042 на Държавния съвет от 7.05.1973 г. - обн., ДВ, бр. 37 от 11.05.1973 г. В сила за България от 24.09.1973 г.)

¹⁷Слатински Н. „Петте нива на сигурността“. С., изд. Военно издателство ЕООД, 2010.

запазването на мира в условията на стабилност и благоприятни условия за прогресивно развитие на държавите и гражданите. Главната цел е да се достигне до консенсус и определените пътища за осъществяването му. Стратегията на НАТО и ЕС е за постигане и разширяване зоната на баланс, сътрудничество, благоденствие и стабилност като се концентрира към справянето с тероризма, екстремизма, преодоляването на регионалните проблеми и глобални заплахи. Република България, като държава членка на НАТО и ЕС прие Стратегия за национална сигурност, която е обновена през 2018г. Тя е създадена с цел да осигури спокойствие на гражданите, като отчита динамиката на обществените процеси, както и неприкосновеността на гражданите, на техните права и свободи. Стратегията за национална сигурност разширява обхвата на понятието сигурност. Нейната основна цел е да създаде усещане за сигурност на държавата в нейното три единство – територия, население и власт.

„Стратегията за национална сигурност на Република България посочва националните интереси,необходимите условия и предпоставки за тяхното реализиране чрез неутрализиране на рисковете и заплахите за страната и нейните граждани. Националните и секторните приоритети и политики за сигурност са насочени към защитата на националните интереси, като се отчита динамиката на средата насигурност при оптимално разпределение на ресурсите за постигане на ефективно управление на системата за сигурност. Стратегията за национална сигурност насочва познанието и материалните ресурси на Република България към единение и просперитет в съответствие с европейския цивилизационен избор,националните интереси.“¹⁸

В понятието „глобална сигурност“ значението на думата „глобална“ се тълкува, като отнасяща се до множество държави обединени в общата идея за сигурност, независимо от нациите, които ги обитават стига да отговарят на определени критерии на основополагащи за НАТО. Категорията „глобална сигурност“ в нашето съвремие измества понятието „национална сигурност“, защото създава една международна обща за всички държави членки обединеност и чувство за обща протекция срещу потенциален военен конфликт. Тя от своя страна предава на защитените обекти по – широко и по – точно освен държавите, но и тяхното население и граждани. Или с други думи понятието „глобална сигурност“ се идентифицира със сигурността на всеки социален субект, който е включен в понятието. Анализът на различни гледни точки показва, че науката е разработила визия и концептуална характеристика за „глобалната сигурност“. Тя притежава свой действащ апарат , но все още няма единна интерпретация за обследването му. В същото време присъстват такива дефиниции, които съдържат признаци на „глобалната сигурност“ като обществено и системно явление, външни, вътрешни заплахи, защита на общият интерес и др. Така според глобалната сигурност трябва да се разбира като функционално развиващо се социално и системно явление, структурно обвързано с вътрешни и външни влияния, осигуряващо реализация на световните интереси, както и влияещо на националните интереси и сигурност на държавите членки и осигуряването на мирът в алианса. Не би могло по – точно да бъде обяснена сигурността на това високо ниво, освен с понятието „глобална сигурност“ или т. нар. „международна сигурност“. Не би могло да бъде използвано друго понятие освен това, защото няма друга аналогия, която може да бъде направена за характеристиката им. В съотношението между глобална сигурност и национална сигурност е важно да се определи съотношението, по което се измерват. Националната сигурност е ориентирана към суверенитетът на една държава, към нейната защита, цялост, власт и правова държава. То глобалната сигурност е ориентирана към запазване към по – мащабни цели свързани със запазване сигурността на общност от държави. В процеса на конфликт може да се види ясната разлика между национална и глобална сигурност и чии интереси и права се защитават в този конфликт. Глобалната сигурност засяга националните интереси в един дългосрочен план. Тя има своите цели, стратегически и текущи задачи в своята политика. От това изявление, очевидно трябва да се заключи, че глобалният интерес и сигурност могат да се променят в интерес на държавите в един дългосрочен план и

¹⁸ Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България Приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.

перспектива. Глобалната сигурност осигурява на държавите и техните институти обвързани с това да изпълняват функциите си в условията на сътрудничество и въз основа на договор. Населението, което е част от държавата и глобалната сигурност е основният субект и обект на глобалната и национална сигурност. Анализирайки понятието, следва да се посочи, че засяга както външните интереси между държавите, така и функционалната обвързаност с вътрешните интереси и гражданите. Спрямо теорията е известно, че не всички се нуждаят и могат да осигурят максимален ресурс за опазването на глобалната сигурност и свързаната с нея военна организация в лицето на НАТО. Интересите на субектите, в този случай държавите и техните граждани са свързани със съзнателните нужди създадени на базата на целите си. В същото време се знае, че интересите и нивата на сигурност в държавите в съотношение една с друго съобразно глобалната сигурност са различни. За това следва да има йерархична свързаност помежду им свеждайки ги до общата цел – защита на глобалната сигурност. Освен това в глобалната сигурност е свързана с националните интереси на държавите от алианса, свързани с осигуряването на тяхната сигурност при запазване на международният мир и устойчивото им развитие. Устойчивостта на развитие на глобалната сигурност е категоричен и безспорен факт, който създава чувство за сигурност и надеждност в държавите членки и тяхното население.

Глобализацията по отношение на сигурността е тясно преплетена с външни и вътрешни фактори водят до изключително разнообразие по отношение на звена и структури, които биват засегнати. Тя е в резултат на нормалното еволюционно развитие на обществото, което в бързи темпове променя визията за национална сигурност и глобална сигурност. Както вече посочих, историческият преломен момент е Студената война от миналият век. Тя постави нови аспекти и начин, по който света да предприеме мерки за справяне с международната световна сцена. Тогава е поставена динамиката по осевата линия на Изток Запад. Ядреното възпиране на различни нива и в различни контексти остава доминираща тема, заради която се създава НАТО. Проблемът с глобалната сигурност е тясно свързан с понятието „национална сигурност“ и „икономическа глобализация“. По този начин основната потребност на държавната система е необходимостта от осигуряване на условия необходими за нейното функциониране и развитие. Бързото развитие при разпространение на оръжия за масово поразяване, което е в противоречие на политиката на НАТО и ЕС, поставя държавите членки пред необходимостта да пазят мира. Трябва да се поддържа мира на национално и международно ниво. В научната и правна страна на проблематиката глобалната сигурност се представя под формата на състояние на междудържавните отношения, които са в състояние да отговори на обективният интерес на всяка държава и освен това да не противоречи на общият интерес, който е нормативно залегнал в съвременното международно право и сигурност. Може да се направи изводът, че глобалната сигурност е придружена с фрагментирано влияние върху формирането на стандарти по опазването ѝ. Бързото разпространение и интензивен начин на международен живот създава необходимост от въвеждане на по – голяма стандартизация и повишаването на ресурсите за сигурност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В основата на държавната власт е обществената подкрепа на нейното население, като обществените идеали и отношения осигуряват възможност властта да придобие юридически характер и да бъде призната. Държавата е социална и политическа институция, чиято дейност се осъществява в различни правни форми, чрез система от държавни органи. Институционалният характер на държавата определя упражняването ѝ на правна власт, която власт е делегирана чрез правната система, а установения правов ред се изразява не само в съвкупността от правни норми, но и в системата от правни отношения, обхващащи публичната власт и частноправните субекти.

REFERENCES

1. Слатински Н. „Петте нива на сигурността“. С., изд. Военно издателство ЕООД, 2010.

WED-2B313-SSS-L-09

SHENGEN AREA – THE ONLY ANSWER FOR BULGARIAN BORDER PROBLEMS?

Ayhan Ahmed, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,
“Angel Kanchev” University of Ruse
Phone: 0878899228
E-mail: arahmet@uni-ruse.bg

Assoc. prof. Zornitsa Yordanova, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,
“Angel Kanchev” University of Ruse
Phone: 082888758
E-mail: ziordanova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The paper aim to examine the general concept of legitimacy, some of the problems divided through the prism of border control which is implemented at the BCP-Danube Bridge between the cities of Ruse and Giurgiu. So far there are limited studies on the effectiveness and cross-border enforcement specifically between Bulgaria and Romania. The biggest problem remains the huge delays from heavy goods vehicles, and we will look at the reasons for the slow moving traffic, focusing on the Schengen area and why it is the main way of solving problems at border crossings.*

***Keywords:** sovereignty, globalization, border control, cooperation, European Union, Schengen area*

ВЪВЕДЕНИЕ

Граничният контрол върху физическите лица и транспортните средства, осъществяващи трансгранични пътувания е дейност в която държавата има възможност за индивидуализиране на законните средства и начини за придвижване от и към страната. Докато проверката на юридическите лица е по-скоро документална, физическите лица и водачите на транспортни средства са особено зависими от държавата за предоставяне на нормални и ефективни условия за придвижване.

Под държавна територия в международното право се разбира частта от земното пространство, което принадлежи на определена държава и се намира под изключителната и власт, а границите и се установяват в съответствие с международното право и се закрепват с международни договори¹. Когато разсъждаваме върху значението на границите е важно да подчертаем, че съществуването им е свързано с разделението на правомощията на държавите в пространството, като по този начин определяме обхвата на тяхната власт върху дадена територия. Неминуемо, това води и до въпроса със суверенитета, свързан с упражняването държавните функции в съответната територия. Когато се анализира юридическата същност на границата, трябва да имаме предвид, че тя не съществува самостоятелно в сферата на международното право, тъй като нейното място в пространството – било то по суша, море или въздух по правило е резултат от придобиване или загуба на дадена територия. В днешно време, правната основа на която стъпваме за определяне на държавни граници е договорното право, а при липса на такова – на обичайното право, което от своя страна допълва договорното с общи принципи за определяне на границите, ако има нужда от това².

ИЗЛОЖЕНИЕ

Различни техники и методи използвани в съвременните тенденции за граничен контрол, повишават ефективността на граничните пунктове. По този начин се постигат по-високи резултати относно контрол, трафик, миграция през дадената граница. Не винаги обаче се

съобразява кои агенции или структури имат право да упражняват този контрол. В края на ХХ век динамиката на развитие на човечеството се определя от социокултурните трансформации, като изпъкват усилията за насочено общественото и културното развитие на граничните райони. Днес преобладаващата част от границите на относително по-високо развитите държави не се разглеждат като бариери и покрайнини, а като контактни зони на взаимодействие между култури, като зони на активни социални и културни трансформации. Съвременните комуникационни системи предлагат повече възможности за приобщаване на периферните гранични региони, за преодоляване на културната изостаналост, за модернизация и унификация на националните и цивилизационни ценности. Границите са с огромно значение за всяка държава, като важни са както действията и политиките на вътре в нейната територия, така, и извън нея, защото така както тя контролира и „наглежда“ своите интереси вътре в държавата, така и се опитва да регулира движението на хора, стоки и капитали от и към нея.

Договорът за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС) (членове 170—172) предвижда създаването и развитието на трансевропейски мрежи в областта на транспорта, телекомуникациите и енергийните инфраструктури³. Съюзът има за цел да насърчава взаимносвързаността и оперативната съвместимост на националните мрежи, както и достъпа до такива мрежи. Ключовата позиция на Дунав мост се доказва и от пресичащия го паневропейски транспортен коридор – номер IX, който започва от Хелзинки, преминава през Виборг, Санкт Петербург, Москва, Киев, Кишинев, Букурещ, Русе, Стара Загора, Димитровград и завършва в Александруполис⁴.

Макар да е широко разпространено мнението, че проблемите с трафика могат да се разрешат единствено на институционално ниво – между самите граничещи агенции (Гранична полиция, Агенция Митници, Данъчни служби), не трябва да се забравя, че по-ниската ефективност поради наличието на естествена граница между държавите – река Дунав и съществуващите само две ленти (една към Румъния и една към България), които са крайно недостатъчни⁵. Официалните данни за 2017 и 2018 за трафика конкретно за Дунав Мост, на тежкотоварните автомобили са както следва:

Таблица 1: Брой преминавания през входа и изхода на страната⁶

2017 г.	Бр. Вход	Бр. Изход	Общо
	927 764	1 181 767	2 109 531
2018 г.	Бр. Вход	Бр. Изход	Общо
	1 067 309	1 240 722	2 308 031

Тенденцията през годините е към увеличаване на трафика, като тя е настойчива и в настоящия период. Войнният конфликт в Украйна допълнително утежни обстановката не само по Българо-Румънската граница, а и по почти всички европейски граници. На 16.01.2023 г., стана ясно, че над 1 млн. украинци са преминали през територията на България от началото на военния конфликт⁷. Това допълнително утежнява гранично-пропускателния режим.

Проучване, извършено чрез базата на подход за машинно изчисление, което съчетава определяне на маршрути на ниво „клетка“ и „к-средства“ за клъстериране на дребно тип - 1 квадратен километър - мрежа на населението и се състоят от набори от пространствени клъстери през 2020 г., показва, че България и съседните държави - Румъния и Гърция, имат най-ниската средна гранична ефективност⁸. Във втората таблицата е направен анализ относно граничните пунктове от една държава към друга. Български гранични пунктове заемат последните 3 места, като конкретно граничната ефективност от България към Румъния е малко по-висока, но далеч от водещите страни – (Нидерландия, Белгия, Германия). Резултатите обхващат всички вътрешни сухопътни граници на ЕС.

Таблица 2: Средна ефективност на държавните гранични пунктове⁸

Държава:	Коефициент:	Държава:	Коефициент:	Държава:	Коефициент:
Нидерландия	0,55	Швеция	0,45	Хърватия	0,42

Белгия	0,52	Испания	0,45	Унгария	0,42
Люксембург	0,50	Португалия	0,45	Полша	0,41
Германия	0,49	Словения	0,45	Италия	0,40
Великобритания	0,48	Естония	0,45	Норвегия	0,40
Дания	0,48	Швейцария	0,45	Словакия	0,40
Франция	0,46	Литва	0,44	Румъния	0,36
Ирландия	0,46	Латвия	0,44	България	0,35
Австрия	0,45	Чехия	0,43	Гърция	0,34

Таблица 3: Най-висока и най-ниска ефективност на държавни граници от страна в страна⁸.

От:	Към:	Коефициент:	От:	Към:	Коефициент:
Нидерландия	Белгия	0,58	Полша	Словакия	0,37
Германия	Люксембург	0,57	Франция	Италия	0,37
Белгия	Люксембург	0,56	България	Румъния	0,36
Белгия	Нидерландия	0,53	Италия	Франция	0,36
Швеция	Финландия	0,53	Словакия	Полша	0,36
Нидерландия	Германия	0,53	Гърция	България	0,34
Германия	Нидерландия	0,52	България	Гърция	0,33
Унгария	Словения	0,52	Румъния	България	0,33

Преди да продължим е нужно да уточним какво всъщност е Шенгенското пространство. Само по себе си, поставя началото си през 1985 г., когато пет държави от ЕС – (Франция, Германия, Нидерландия, Белгия и Люксембург) подписват Шенгенското споразумение за да превърнат физическите територии на държавите си в най-голямата зона за свободно пътуване в света. Това означава, че не се извършват проверки по вътрешни граници, освен при наличието на конкретни заплахи и осъществяват хармонизиран контрол въз основа на ясно определени критерии.

Важно е да анализираме и обосновем какво включва понятието интегрирано управление на границите (ИУГ) и граничното управление в ЕС. Преди да се стигне до първите предложения относно ИУГ, първите стъпки на управление на границите са направени през 80-те години на ХХ век. Подготовката на ИУГ е важна след интегрирането на достиженията на правото от Шенген в правния ред на ЕС чрез Договора от Амстердам. Приемането на стратегията за интегрирано управление се засилва след публикуването на документ по темата от Европейската комисия (ЕК) през 2002 г., след потвърждаване на идеите от Европейския съвет в Лааген⁹. По този начин появата е пряко следствие от създаването на Шенгенското пространство, което предполага управлението на външните граници, (визирайки на държавите членки, които граничат с трети държави) – да бъде поверено на съответните гранични държави. В този случай те действат на своя отговорност от името на всички страни членки, прилагайки правото в областта на граничния контрол и наблюдение – Шенгенската конвенция. Идеята за развитие на ИУГ приканва към нов начин на разглеждане на управлението на границите: ЕС насърчава прилагането на "проактивен и прогнозен" подход чрез отмяна на разпоредбите на Шенгенската конвенция, свързани с граничния контрол, заменяйки ги с Регламент (ЕО) № 562/2006 на Европейския парламент и на Съвета на ЕС от 15 март 2006 г. за създаване на Кодекс на Общността за режима на движение на лица през границите¹⁰.

За да получи България вече така дългоочаквано пълноправно членство са нужни както нормативни, така и стратегически условия. Задължителния характер на нормите варира като се взема предвид материята и целта на кой проект следва да се преследва – на Общата политика за сигурност и отбрана, Европейската политика за съседство или разширяването на Шенгенското пространство. За постигане на целите на политиките е необходимо реформите на секторите отговарящи за граничната сигурност и поведение съотносимо с европейски практики, засилване на сътрудничеството между страните, укрепване на позициите на всяка

страна която е член по споразуменията и засилване на сътрудничеството между страните. Този модел се формира чрез поредици от правни актове като се вземат предвид и европейските стандарти и добри практики, насърчаващи реализирането на реформи на международно равнище.

С кандидатстването за членство в ЕС, България се ангажира да осъществени различни законодателни реформи, за да приеме стандартите на правото на ЕС. Но освен тази правна интеграция, която е предварително условие за присъединяване, програмите включват и изисквания за укрепване институционалния капацитет на страната. При воденето на преговори относно приемането на страната в ЕС, в главата „Транспортна политика“ (началото на преговорите по тази глава са започнати на 11.06.2001 г.) не се споменава за създаване на единна агенция, която да управлява границите¹¹. Въпреки, че условията (и изискванията) за уеднаквяване на европейските стандарти неизбежно повдигат въпроса защо това не се е случило, фокусът тук трябва да се премести върху „оста“ Брюксел – София.

Предмет на непрекъснати политически и административни усилия от началото на 2000 г. насам, развитието на гранично управление претърпява големи промени. В ранните си етапи насоките за ИУГ бяха подготвени в условията на силна конкуренция спрямо националното законодателство на членките заради нежеланието на страните да приемат прекалено предписателни рамки. Първоначално формулираният през 2002 г. в Шенгенския каталог (приет от Съвета по правосъдие и вътрешни работи), включва необвързващи насоки (препоръки и добри практики) има за цел да се хармонизират различните национални практики в областта на граничния контрол за тези държави предвид достиженията на правото от Шенген, както и за тези страни които желаят да се присъединят¹².

Тези правни норми определят условията за влизане на граждани на трети държави и процедурите за проверка на самоличността и документите за пътуване на граничните контролно-пропускателни пунктове. Те също така уточняват, определят и условията за наблюдение с цел предотвратяване и възпиране преминаването на границата извън разрешените граничните контролно-пропускателни пунктове, както и предоставят рамка за процедурата за временно възстановяване на вътрешен граничен контрол.

Цялостната визия за движение и сигурност в ИУГ е такава, което разчита на технологиите, обмена на информация и анализа на риска, с акцент върху мобилните и „мрежовидните“ граници и възприемането на принципите на доброто управление. Този подход е въплътен и в създаването на нова програма, наречена Frontex¹³. Предвидена като лаборатория за прилагането на ИУГ, когато започва дейността си през октомври 2005 г., тя бързо се превръща в основна нейна единица по координиране на дейностите по контрол и наблюдение, надзорните дейности на държавите-членки, подпомагане изграждането на техния капацитет, обучение по европейските стандарти чрез стандарти за обща основна програма за обучение, създаване на екипи за бърза намеса и съвместни операции по външните граници, публикуване на бюлетин за МВР от 2015 г. и др. И тук идва една от най-важните и опорни точки на Шенгенската зона, а именно европейската политика за сигурност.

Европейските политики за сигурност се основават на съвместна работа по външен граничен контрол (командироване на служители от държавите-членки на ЕС и основна роля на консулските служби при издаването на визи от страните на произход), както и на засиленото сътрудничество с трети държави (обмен на информация или подписване на споразумения за реадмисия). По-рядко обаче се отбелязва, че тази полицейска дейност от разстояние включва програми за помощ, които имат за цел да предадат знанията, главно осъществяващи се по този модел. На международно равнище помощта е съсредоточена главно върху охраната на границите за сметка на улесняването на търговията.

Възможно ли е България да успее да се справи с един от проблемите по бъдещите вътрешни граници – забавянията на транспортните средства, ако въпреки приемането на всички законодателни промени, не промени нагласата си към Шенгенските граници? Въпреки експертните мнения на специалисти, решенията относно прилагането на нормите се „пишат“ в движение, като понякога се интерпретират различно от различните участници в процесите. Не по-малък остава проблемът с мигрантския натиск към страната. Единствената защита на

границата с Турция е телена ограда, 350 военни и общо около 2000 души гранична полиция, като всички те разполагат с 40 моторни превозни средства и остаряла техника. Натискът се увеличава всяка година, като данните за установените нелегални мигранти го доказват – за 2021 г., те са били 10 799 души, за 2022 г. – 16 757¹⁴.

Макар документално и теоретично България да се справя с бежанските вълни, очевидно е, че няма как страната да подсигура външната граница на ЕС по начин, изискващ се от Шенгенските правила.

Това споразумение има за цел да включи укрепване на европейските граници - засилване на борбата срещу незаконните миграционни „потоци“, а не прехвърлянето на достиженията на правото на ЕС. Увеличаването на дипломатическите усилия, насочени към сектора за управление на границите в България може да е увеличило несъответствията във външните действия на България спрямо ЕС.

Без пълноправно членство няма и решения за промени в уредбата във връзка с охраната, взаимодействието между органите по граничните пунктове и останалите органи на местно и международно ниво. Когато става въпрос за търговия и движение на стоки, обстоятелствата около нуждата да бъдат извършени каквито и да е било промени преди фактическото приемане на страната в Шенгенското пространство остават неясни. В Националната стратегия за интегрирано гранично управление в Република България за периода от 2020 до 2025 г., основният орган, който осъществява контрол върху движението на стоки с висок фискален риск влизачи и излизачи в страната – Главна Дирекция „Фискален Контрол“ на НАП е споменат общо 2 пъти, като главното участие на агенцията е описано в направленията относно „дейности по превенцията и разкриването на трансграничната престъпност“¹⁵. Дадени са основните насоки за развитието на граничния контрол, но без да са представени или взаимствани нови процедури за това.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

И тук идва въпросът – кога и как ще се намери решение на проблема? Исторически погледнато, единственото нещо което мотивира страната ни за по-бърза, ясна, конкретизирана и работа на законодателно ниво е когато мотиваторът е ЕС. Нужно е ново представяне на въпроса пред Европейския парламент за да се достигне до по-бърз контрол и наблюдение върху българските гранични служби от европейска страна. Това не би решило всички проблеми мигновено, но изглежда това е единственият вариант за решаване поне на проблема със забавянията на трафика по границите. Мигновена реакция би могло да се постигне с програмата Frontex с изпращането на по-голям контингент от служители за осигуряване на ефикасно управление на миграцията по външните граници на страната и Шенгенското пространство. Същият мигновен ефект ще се постигне и с премахване на проверките по граничните пунктове.

Проучванията показват, че се предвиждат около 30% увеличение в пътуванията през границите за кратките дестинации между България, Гърция и Румъния – а за Централна Европа – 15%, ако се осигури безпрепятствен коридор за движение по смисъла на „вътрешна граница“ в България¹⁶. Но за да се достигне до това, е нужен максимален синхрон на националната уредба с европейската – не само на България, но и на Румъния.

Adhuc sub iudice lis est.

ИЗТОЧНИЦИ

¹Йорданова, З., Територията и границите на държавата съгласно конституцията на република България. Право и граници, сборник доклади. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018г.

²Желева, М., Т. Йовчева., Морските граници – политически и правни аспекти. Годишник на Техническият университет във Варна, т. I, Варна, с. 58-64, 2016г.

³Договор за функционирането на Европейския съюз, Дял XVI “Трансевропейски мрежи“, чл.170-172, с. 124.

- ⁴Pencheva, V., Asenov, A., Grozev, D., Angelova, R., & Gregoriev, I., Analysis of the traffic intensity of cargo vehicles in the border points. *Transport Problems*, 13., 2018.
- ⁵Gogev, Ivan (2019). Danube bridge Ruse-Giurgiu – 65 years old, regular annual meeting of the joint Bulgarian-Romanian technical committee for the bridge in 2019. URL: <https://www.rail-infra.bg/bg/newsarchive/4247/Accessed on 22.04.2023>).
- ⁶Abomhara, M., Yayilgan, S. Y., Nweke, L. O., & Székely, Z. A comparison of primary stakeholders' views on the deployment of biometric technologies in border management: Case study of SMART mobility at the European land borders. *Technology in Society*, 2021, page 5.
- ⁷Donkova, K. (2023). Една година след началото на войната: Над 1 млн. украинци са минали през България. URL: <https://www.bgonair.bg/a/157-direktno/296635-edna-godina-sled-nachaloto-na-voynata-nad-1-mln-ukrainsi-sa-minali-prez-balgariya> (Accessed on 20.04.2023).
- ⁸Christodoulou, A., Christidis, P., Bridges across borders: A clustering approach to support EU regional policy, *Journal of Transport Geography* 83, 2020.
- ⁹Sokolska, Ina (2023). European Parliament, The Treaty of Nice and the Convention on the Future of Europe. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/4/the-treaty-of-nice-and-the-convention-on-the-future-of-europe> (Accessed on 20.04.2023).
- ¹⁰Official Journal of The European Union (2006). Regulation (EC) №562/2006 of the European Parliament and of the council of 15 March 2006 establishing a Community Code on the rules governing the borders (Schengen Borders Code). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006R0562> (Accessed on 20.04.2023).
- ¹¹Глава 9 – транспортна политика. URL: <http://old.europe.bg/htmls/page.php?category=131&page=2> (Accessed on 20.04.2023).
- ¹²Шенгенски каталог № 15250/2009 г. Препоръки за правилно прилагане на ШЗ и най-добрите практики в областта на външните граници, експулсиране и реадмисия (както и Шенгенски каталог от 2002 г. Контрол на външните граници. Експулсиране и реадмисия. (Препоръки и най-добри практики).
- ¹³Какво представлява Frontex? URL: <https://frontex.europa.eu/language/bg/> (Accessed on 20.04.2023).
- ¹⁴Седмична информация за миграционната обстановка в Република България за периода от 21.11.2022 год. до 27.11.2022 год. URL: https://www.mvr.bg/docs/default-source/planiraneotchetnost/spravka-28-11-2022i_internet.pdf?sfvrsn=73488754_2 (Accessed on 20.04.2023).
- ¹⁵Национална стратегия за интегрирано гранично управление в Република България (2020-2025) – стр. 19 и сл.
- ¹⁶Спектър Бизнес. (2022). Предвиждаме 30% увеличение на пътуванията на превозно средство на седмица за кратките дестинации между България, Гърция и Румъния. URL: <https://www.lex.bg/bg/spektar/view/2048> (Accessed on 20.04.2023).
- ¹⁷.Наредба за ГКПП. Обн. ДВ, бр. 54 от 31.05.2002 г.; изм. и доп. ДВ. бр.36 от 13 Май 2022г. и доп.

WED-2B313-SSS-L-10

BORDERS – THE CONCEPTS OF BORDER LINE, BORDER ZONE AND MODERN DEVELOPMENT OF STATE BORDERS

Ayhan Ahmed, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,

“Angel Kanchev” University of Ruse

Phone: 0878899228

E-mail: arahmet@uni-ruse.bg

Assoc. prof. Zornitsa Yordanova, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,

“Angel Kanchev” University of Ruse

Phone: 082888758

E-mail: ziordanova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The border defines the perimeter of the exercise of state sovereignty. It constitutes one of the parameters of the identity of the state, distinguishing between inside and outside, outlining the framework of the definition of citizenship. The international border is the boundary between two state sovereignties, two legal orders, two political and monetary systems and two national histories. It is a discontinuity and a symbolic marker.*

***Keywords:** sovereignty, borders, border zone, border line, state control, state borders.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Границата е не само необходимост за държавата, но и атрибут и рамка за упражняване на публичната власт, пространствено поле на отговорност на държавата, както и на нейната компетентност. Ето защо очертаването на границите е право на държавата, с корелативното задължение на нейните съседи да допринасят за това. През 1919 г. в рамките на Брюкселската конференция за Лигата на нациите, асоциацията "Мир чрез право", изготвя Декларация за правата и задълженията на нациите, в чийто член 4 се посочва: "Всяка нация има право на територия, обградена от ясно определени граници, и на упражняване на изключителен суверенитет върху тази територия"¹.

В тройната перспектива на добросъседския мир, утвърждаването на държавната независимост и международната сигурност, международното публично право определя границата чрез нормативен корпус с обичаен и конвенционален произход. Това определение обаче непрекъснато се развива.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В международното право към границата може да се подходи от два ъгъла: гранична линия и гранична зона, както ни подканва английският език, приемайки два различни термина.

Гранична линия:

Това е ялната и точна линия, разделяща две териториални области, върху които се упражнява различен суверенитет. За да се очертае тази граница се изисква уседналост на народите. В такъв случай спецификата на номадството трябва да се релативизира, тъй като то се практикува на територия, която със сигурност е обширна, но никога неограничена. Претенцията за номадизъм изглежда по-скоро като претенция за обширно пространство, отколкото за неограничено пространство. Понастоящем някои туареги в Алжир, Нигер и Мали не виждат никакво противоречие между практикуването на номадството и искането за самоопределение и независимост².

От друга страна, всеки случай процесът на демаркация на границите може да отнеме

много години. Определянето на границата между Съединените щати и Канада например започва през 1783 г. и завършва през 1910 г.³.

Това е сложна правна операция, включваща три етапа:

1. Подготовката се състои в определяне на общите насоки в рамките на политически, а след това и технически дебат за адаптиране на ръководните принципи към местната география.
2. Решението е свързано с начертаването на линия върху план, разделящ териториите. Това може да се съдържа в самия договор или да е резултат от независим процес (арбитраж).

3. Демаркацията води до физическа операция по демаркация на място. Основната цел на демаркацията е осигуряването на еднозначно разбиране за преминаване на границата (местноста) с използване на ясно видими гранични знаци. Нито една норма на международното право не определя какви граници трябва обективно да има една държава. Изборът на граници, макар и да не е произволен, е до голяма степен изкуствен. Обикновено те са фиксирани в договорни разпоредби, договорени между граничещите държави въз основа на съображения от предимно конюнктурен характер.

Те могат да произтичат и от арбитражни решения или съдебни решения, взети от 1945 г. насам от Международния съд, орган на Организацията на обединените нации със седалище в Хага. По време на преговорите всяка заинтересована страна съставя каталог на различните географски, етнографски, икономически, стратегически или други фактори, които могат да бъдат водещи при избора на разделителната линия.

Разделителна линия за граница мога да бъдат:

Естествени граници, т.е. тази, която съвпада с естествено препятствие - хребет, крайбрежна конфигурация, река или море - има известна легитимност, но в никакъв случай не е правно изискване. Принципът на плебисцита също може да бъде важен обективен елемент. Отчитането на "нуждите на народа" също е един от актуалните елементи на анализа на международния съд. В случай на държавно правопримемство - независимост или разпадане на федерална държава - страните могат също така да изберат общо правило като *uti possidetis juris*, т.е. статуквото на предишните граници, което в днешно време е залегнало като "общ принцип" в международното право. Границата обаче не е просто линия на земята. Тя не е само сухопътна, но и морска, въздушна и космическа.

Морските граници повдигат въпроси, свързани с ресурсите, които са склонни да подкопаят древния принцип на "свободата на моретата", провъзгласени през 1609 г. от нидерландският философ и юрист Хуго Гроций в неговата монография „*Mare liberum*“ (Свобода за моретата)⁴. Там той заявява, че моретата са международна територия и никоя държава не може да претендира за суверенитет върху тях. Понастоящем Конвенцията от Монтего Бей от 1982 г. определя териториалното море на всяка съответна държава граничеща с море или океан, 12 морски мили от "изходните линии". Държавата упражнява суверенитет в него при спазване на правото на "невинно преминаване" за чуждестранни кораби. В допълнение към това е уреден и въпросът с континенталния шелф - морското дъно и неговите недра - по цялата дължина на естественото продължение на сухоземната територия на държавата. Те също имат характеристиката на граница. Ако този шелф надхвърля 200 мили, удължаването му е възможно само след разрешение от експертна комисия. И накрая, изключителната икономическа зона се намира извън и в съседство с териториалното море и включва морското дъно, земните недра и прилежащите води. Нейната граница е определена на 200 морски мили. Тази крайна линия разделя "националната територия" от открито море, което е част от международното пространство. Разбираемо е, че островите могат да станат обект на много спорове, предлагайки важни морски зони - с радиус минимум 200 морски мили. Въпреки това между съседни държави водите се очертават по принцип по правилото за равно разстояние, смекчено от отчитането на "специални обстоятелства" и липсата на диспропорция между зоните, предоставени на всяка държава. Справедливостта е важен фактор⁵.

Въпросът за въздушната граница очевидно е много по-нов (уреден за пръв път на

Парижката конференция, 1919 г.)⁶. Според Конвенцията от Монтего Бей всяка държава има пълен и изключителен суверенитет върху въздушното пространство над своята сухоземна и морска територия, но не може да използва никакви средства за неговото налагане. В Допълнителния протокол от 10 май 1984 г. към Чикагската конвенция от 1944 г., се уточнява забраната "за използване на оръжие срещу граждански въздухоплавателни средства"⁷. От 50-те години на миналия век нататък възниква въпросът за статута на космическото пространство. Принципите, заложи в Договора за принципите, регулиращи дейността на държавите по изследване и използване на космическото пространство, включително Луната и други небесни тела, сключен на 27 януари 1967 г., придобиват статут на обичайни правила и закрепват международно пространство без граници и суверенитет, както и свободен достъп⁸. Тези основни елементи бяха оспорени от малък брой държави, чиято сухоземна територия се пресича от екватора. Те безуспешно претендираха да контролират достъпа до "геостационарната орбита" над своята територия, надявайки се да получат материални облаги. Следователно въпросът за границата между националното и международното въздушно пространство е от практическо значение. Върховенството на закона все още не е уредено по този въпрос, но ще трябва да бъде изяснено, тъй като аеронавигационните и космонавтичните дейности имат тенденция да се сливат технически.

:

Понятието за гранична зона не е успяло да се утвърди в позитивното право. Опит за "теория на граничната зона" или кондоминиум беше представен от Франция срещу Испания в случая с използването на водите на езерото Лану. Той се състои в твърдението, че в граничните зони двете държави трябва да упражняват определен брой общи компетенции, особено когато те могат да имат вредни последици за съседа. През 1957 г. този аргумент е отхвърлен от арбитражния съд в Хага⁹. Предпочитаният път е двустранното или многостранното сътрудничество, включително по въпросите на околната среда.

Въпреки това остава безспорно, че граничната зона поражда задължения между съседните държави, не без известен паралелизъм с гражданското право на отношенията между съседни собственици. Това са задължения за добросъседство или дори за сътрудничество: забрана за злоупотреба със собственост, забрана за едностранни действия. Например, ако границата е река, се забранява едностранно да се променя нейното течение или да се използват водите ѝ по вреден начин.

Това понятие за гранична зона може да представлява интерес за някои региони, които понякога стигат до създаването на транснационални образувания. Такава е например програмта „ИНТЕРРЕГ V-A Румъния – България“, която има за цел да установи институционално сътрудничество между българските и румънски местни власти, граничещи си по границата между двете държави¹⁰.

Еволюция на понятието за граница:

Имиграцията и свързаните с него правни последици, поставя под въпрос понятието за граница повече от всеки друг орган или явление през последните над 50 години. "Споразуменията за реадмисия", имат за цел да направят мерките за извеждане по-ефективни. Европейските държави искат изпращащите имиграцията държави с готовност да се съгласят да приемат обратно отхвърлените си граждани или дори да "приемат обратно" граждани на трети държави, които са преминали през тяхната територия, преди да достигнат Шенгенското пространство. Ето защо от 50-те години на миналия век те следват политика на сключване на международни споразумения за "управление на границите", преди да делегират тази задача на Европейския съюз.

Целта е да се улесни доказването на гражданството на чужденците и получаването на

документи за пътуване, както и да се забрани на държавите да възпрепятстват връщането. Тези споразумения обаче косвено променят традиционната концепция за границата. Като предвиждат връщане на нелегалния чужденец в отговорната държава, около Съюза се създава ния земя от държави. Това е стъпка към "общите граници".

В противоположна посока, създаването на "зона без граници" в рамките на Европейския съюз, вследствие на споразумението, подписано в Шенген на 14 юни 1985 г. от Франция, Германия и трите държави от Бенелюкс, представлява едно от най-забележителните явления в развитието на границите. Въпреки че географските граници на европейските държави остават непроменени, тази зона променя тяхната правна природа¹¹.

Законът едва е установил границите, и той вече се опитва да ги надхвърли, за да организира трансграничните отношения. Националните граници между държавите - страни по Конвенцията, се превръщат във "вътрешни граници", докато Конвенцията определя "външни граници". Трябва да се отбележи също така, че макар Шенгенското пространство да е напълно нов процес от гледна точка на степента на интеграция, то не е толкова ново от гледна точка на своя характер, тъй като другите региони на планетата също се стремят към интеграция - Меркосур (Южен общ пазар, 1991 г.) за Южна Америка¹², Унасур (Съюз на южноамериканските нации, 2008 г.)¹³, НАФТА (Северноамериканско споразумение за свободна търговия, 1992 г.)¹⁴, АСЕАН (Асоциация на страните от Югоизточна Азия, 1967 г.)¹⁵, АС (Африкански съюз, бивша Организация за африканско единство, създадена през 1963 г.)¹⁶ или ОХАДА и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Всички тези движения разкриват желанието да се излезе извън разбирането за традиционните граници. Едва ли правото е установило границите, рамката за своето съществуване, и вече се опитва да ги надхвърли, за да организира трансграничните отношения. Това развитие се проявява в отношенията между публичноправни субекти - държавите, но също така и в отношенията между частни лица - дружества, осъществяващи международна търговия, физически лица, създаващи семейни отношения, и др. В този случай ролята на друг правен отрасъл - международното частно право - е да формулира националните правни системи. Това преодоляване, а не заличаване, е конкретно разглеждане на границата като условие на правото, което чрез мира и сигурността благоприятства отношенията и обмена между всички правни субекти.

ИЗТОЧНИЦИ

1. Ostrower, Gary B. *The League of Nations: From 1919-1929*. Vol. 1. Avery, 1996.
2. Lecocq, Baz, and Georg Klute. "Tuareg separatism in Mali." *International Journal* 68.3, 2013.
3. <https://www.internationalboundarycommission.org/en/about/history.php> (Accessed on 11.05.2023).
4. Russ, Garry R., and Dirk C. Zeller. "From mare liberum to mare reservarum." *Marine Policy* 27.1 2003.
5. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A21998A0623%2801%29> (Accessed on 11.05.2023).
6. https://applications.icao.int/postalhistory/1919_the_paris_convention.htm (Accessed on 11.05.2023).
7. <https://www.icao.int/publications/pages/doc7300.aspx> (Accessed on 11.05.2023).
8. [https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/1052790272/issue/3829/dogovor-za-printsipite-na-deynostta-na-darzhavite-po-izsledvane-i-izpolzuvane-na-kosmicheskoto-prostranstvo-vklyuchitelno-lunata-i-drugite-nebesni-tela-\(ratifitsiran-s-ukaz-No-91-ot-10-fevruari-1967-g-vlyazal-v-sila-na-10-oktomvri-1967-g\)](https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/1052790272/issue/3829/dogovor-za-printsipite-na-deynostta-na-darzhavite-po-izsledvane-i-izpolzuvane-na-kosmicheskoto-prostranstvo-vklyuchitelno-lunata-i-drugite-nebesni-tela-(ratifitsiran-s-ukaz-No-91-ot-10-fevruari-1967-g-vlyazal-v-sila-na-10-oktomvri-1967-g)) (Accessed on 11.05.2023).

9. http://www.cawater-info.net/bk/water_law/pdf/france_v_spain.pdf (Accessed on 11.05.2023).
10. <https://www.mrrb.bg/bg/infrastruktura-i-programi/programi-za-teritorialno-sutrudnichestvo-2021-2027/interreg-vi-a-rumuniya-bulgariya-2021-2027/> (Accessed on 11.05.2023).
11. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:42000A0922(02)) (Accessed on 11.05.2023).
12. <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/bg/glossary/merkosur> (Accessed on 11.05.2023).
13. <https://www.britannica.com/topic/UNASUR> (Accessed on 11.05.2023).
14. <https://bg.alegsaonline.com/art/70808> (Accessed on 11.05.2023).
15. <https://malaysia.bg/bg/acean/> (Accessed on 11.05.2023).
16. <https://au.int> (Accessed on 11.05.2023).

WED-2B313-SSS-L-11

MISLEADING COMMERCIAL PRACTICES IN THE LIGHT OF THE CONSUMER PROTECTION ACT AND DIRECTIVE 2005/29/EC¹⁹

Mustafa Yaramkashev, PhD

Department of Private Law,
“Angel Kanchev” University of Ruse, Bulgaria
Tel.: +359882015664
E-mail: myaramkashev@uni-ruse.bg

Asist. Prof. Bilyana Ivanova

Private Law Department,
“Angel Kanchev” University of Ruse, Bulgaria
Tel.: +359896823683
E-mail: bkirova@uni-ruse.bg

***Abstract:** Contemporary commercial turnover is inconceivable without the application of various types of commercial practices, with which traders present their activities, attract customers, and maintain relationships with consumers after sales. Commercial practices provide market information and stimulate consumption, thus becoming an important factor for economic development. This report will examine two types of commercial practices - misleading actions and misleading omissions according to the Consumer Protection Act and Directive 2005/29/EC. In all cases, these two types of practices are considered unfair and are prohibited. The concept of misleading commercial practices, misleading actions, some particular types of misleading actions, and misleading omissions will be discussed.*

***Keywords:** Commercial practices, Customers, Market information, Misleading actions, Directive 2005/29/EC. Misleading omissions, Consumer Protection Act.*

ВЪВЕДЕНИЕ

В нашето законодателство, и по-конкретно в Закона за защита на потребителите (ЗЗП), се съдържа легална дефиниция на понятието „търговска практика“. Съгласно § 13, т. 23 от допълнителните разпоредби на ЗЗП „Търговска практика“ е всяко действие, бездействие, поведение, търговска инициатива или търговско съобщение, включително реклама и маркетинг, от страна на търговец към потребител, което е пряко свързано с насърчаването, продажбата или доставката на стока или предоставянето на услуга на потребителите.“

Заблуждаващите търговски практики са най-често срещаният вид нелоялни търговски практики. Те са забранени от закона, защото са в състояние да повлияят на поведението на потребителя и да го накарат да направи избор, който иначе не би бил направил, ако разполагаше с точна, вярна и обективна информация, а не с такава, създаваща му погрешна представа за пазарната ситуация. Така директно се засяга интереса на потребителя. Целта на закона и на Директивата е не само да осигури обективна информация на потребителите, но и да обезпечи сключването на справедливи, отчитащи интереса и на двете страни договори²⁰. Заблуждаващите търговски практики засягат не само интересите на потребителите, но и тези на другите търговци – конкуренти, тъй като ако разполагаше с точна и ясна информация, потребителят вероятно би избрал техните продукти. И не на последно място, заблуждаващите търговски практики са вредни за развитието на икономиката поради все по-голямото недоверие, което създават в крайния потребител.

¹⁹ „Заблуждаващи търговски практики в светлината на Закон за защита на потребителите и Директива 2005/29/ЕО.

²⁰ Kessler, J. Lauterkeitsschutz und Wettbewerbsordnung – zur Umsetzung der Richtlinie 2005/29/EG über unlautere Geschäftspraktiken in Deutschland und Österreich – Wettbewerb in Recht und Praxis, 2007, No 7.

В съответствие с Директива 2005/29/ЕО, нашият Закона за защита на потребителите дефинира заблуждаващите търговски практики, очертавайки общия обхват на двата им основни вида – заблуждаващи действия по смисъла на чл. 68д от ЗЗП и заблуждаващи бездействия – чл. 68е от ЗЗП. В допълнение към тях се посочва и черен списък от практики, които във всички случаи следва да се считат за заблуждаващи – чл. 68ж от ЗЗП. Основна цел на Директивата и на ЗЗП е да се осигури т. нар. потребителски суверенитет – наличие на достатъчна информация за разумни и активни действия под формата на обективни данни за предлаганите стоки и услуги, както и необходимата закрила от агресивни действия, които може функционално да нарушат свободата на действие на потребителя.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Заблуждаващи действия

Нелоялните търговски практики, извършвани посредством заблуждаващи действия²¹, са определени в чл. 68д, ал. 1 от ЗЗП по следния начин: *„Търговска практика е заблуждаваща, когато съдържа невярна информация и следователно е подвеждаща или когато по някакъв начин, включително чрез цялостното и представяне, заблуждава или е в състояние да въведе в заблуждение средния потребител, дори и ако представената информация е фактически точна относно някое от обстоятелствата, посочени в ал. 2, и има за резултат или е възможно да има за резултат вземането на търговско решение, което той не би взел без използването на търговската практика.*

Посочените в чл. 68д, ал. 2 обстоятелства, към които дефиницията препраща, са следните:

1. *съществуването или естеството на стоката или услугата;*
2. *основните характеристики на стоката или услугата като: наличност, преимущества, рисковете, които тя съдържа, изработка, състав, допълнителни части към стоката или услугата, извънгаранционно обслужване, разглеждане на жалби на потребителите, начин и дата на производство или на представяне на стоката или услугата, доставка, годност за употреба, използването и, количество, спецификация, географски или търговски произход, резултатите, които могат да се очакват от нейната употреба, или резултатите и съществените характеристики от извършените изпитвания или проверки на стоката или услугата;*
3. *обхват на задълженията на търговеца, мотивите за използване на търговската практика и естеството на процеса на продажба, както и всяко твърдение или символ, които дават основание да се смята, че търговецът или стоката и услугата са обект на спонсорство или на друга форма на пряка или непряка подкрепа;*
4. *цената или начина на нейното изчисляване, или съществуването на специфично предимство по отношение на цената;*
5. *необходимостта от предоставяне на допълнителна услуга, резервна част, от замяна или ремонт на стоката;*
6. *вида, статуса и правата на търговеца или на неговия представител като: името, постоянния адрес на физическите лица и наименованието, адреса на управление на юридическите лица, неговото имуществено, квалификация, разрешение за извършване на дейност, членство в професионални организации или друг вид обвързаност, неговите права на индустриална, търговска и интелектуална собственост или получените награди и отличия;*

²¹ С решение № 14103 от 12.11.2012г. ВАС оставя в сила решение на АССТ, с което се отхвърля жалба срещу заповед на председателя на КЗП за забрана за прилагане на следната нелоялна търговска практика: На входа на магазин е поставена табела с надпис „Магазин за немски стоки“. При проверка се установява, че голяма част от стоките са произведени в Китай. ВАС пояснява в решението си, че словосъчетанието „немски стоки“ се разбира от средния потребител като „стоки – произведени в Германия“, а не като „стоки, произведени незнайно къде, но дистрибутирани от Германия“.

Чл. 68д, ал. 1 и 2 предполагат активно поведение на търговеца, насочено към създаване на погрешни представи у потребителите. Разпоредбата се придържа и към чл. 6 на Директива 2005/29/ЕО, като очертава кръга на т.нар. заблуждаващи действия от страна на търговеца.

Нормата на чл. 68д, ал. 1 от ЗЗП съдържа две самостоятелни форми на осъществяване на заблуждаваща търговска практика – чрез предоставяне на невярна информация или чрез вярна информация, поднесена по начин, който заблуждава или е в състояние да заблуди потребителя. Подвеждащата информация е винаги невярна и поради това е и заблуждаваща. Вярната информация в зависимост от начина на представянето си също може да заблуди средния потребител²². Затова административните органи, когато налагат санкции на такива търговци, следва винаги да изясняват дали заблудата се осъществява посредством невярна информация, или чрез вярна, но поднесена по заблуждаващ начин информация²³. Твърдения, които макар да не отговарят на обективната действителност, не са в състояние да объркат средния потребител, не покриват фактическия състав на заблуждаващата търговска практика.

Особени видове заблуждаващи действия

Чл. 68д, ал. 3 от ЗЗП обявява за нелоялни и други два вида заблуждаващи действия, чрез които търговците привличат вниманието на потребителите към своите продукти. Чрез тези действия те създават погрешна представа относно производителя или произхода на продукта или представляват нарушение на правилата за добра практика, с която търговецът се е обвързал.

Чл. 68д (3) Заблуждаваща е и всяка търговска практика, която от целия и фактически контекст и като се вземат предвид всички нейни характеристики и обстоятелства, води или е възможно да доведе средния потребител до вземането на търговско решение, което той не би взел без използването на търговската практика, и когато тя включва:

1. всяка маркетингова дейност по отношение на стока или услуга, включително използване на сравнителна реклама, която създава объркване с друга стока, услуга, марка, търговско наименование или друг отличителен знак на конкурент;

2. неспазване на ангажиментите, поети от търговеца чрез присъединяването му към кодекс за добра търговска практика, когато тези ангажименти имат задължителен характер, могат да бъдат проверени и при използването на дадена търговска практика търговецът посочва, че е обвързан да спазва съдържащите се в него правила;

3. всяко предлагане на стока в държава - членка на Европейския съюз, като идентична на стока, предлагана на пазара в други държави - членки на Европейския съюз, когато тази стока има значителни разлики в състава или характеристиките, освен ако това не е обосновано от законосъобразни и обективни фактори, като:

а) изискванията на националното законодателство;

б) наличието или сезонния характер на суровините, необходими за производство на стоката;

в) наличието на доброволни стратегии, имащи за цел подобряване на достъпа до здравословни храни;

г) правото на търговците да предлагат стоки от същата марка в опаковки с различно тегло или обем на различните пазари.

Тази разпоредба кореспондира и с чл. 6, т. 2 на Директива 2005/29ЕО.

По отношение на сравнителното рекламиране следва да се отбележи, че според правото на ЕС то е допустимо при спазване на определени правила. Ако тя бъде проведена обективно

²² Показателен пример за това е поставяне на надпис „без холестерол“ върху етикета на слънчогледово олио. Холестеролът е животинска мазнина и няма как да се съдържа в растителен продукт, т.е. информацията е обективно вярна, но в средния потребител, който не е запознат с този факт може да се създаде погрешно впечатление, че липсата на холестерол е характерна само за тази марка олио и това качество го отличава от останалите марки олио.

²³ Решение № 6419 от 08.05.2012 г. на ВАС по адм. д. № 5173/2011 г.

е ценен източник на информация за пазара и позволява на потребителите да вземат обосновано решение. По този начин тя се явява фактор за стимулиране на лоялната конкуренция.

Посочените по-горе в точка 2 кодекси за добра търговска практика²⁴ представляват принципи и правила, които регламентират начина, по който производители и търговци следва да се отнасят към техните заинтересовани страни – в случая към потребителите. В нашето законодателство в § 13, т. 26 от ЗЗП се съдържа легална дефиниция на понятието „кодекс на добра практика“, което представлява „споразумение или съвкупност от правила, които не произтичат от изискванията на нормативните актове и които определят поведението на търговците, поели задължение да спазват изискванията на кодекса по отношение на една или повече търговски практики или по отношение на една или няколко стопански дейности.“ Същата тази дефиниция кореспондира с приетата легална дефиниция в чл. 2, б. „е“ от Директивата.

Отличителна черта на кодексите за добра практика е, че търговците се присъединяват към тях доброволно и приемат по собствена воля да спазват произтичащите от тях задължения. По тази причина и Директивата, и ЗЗП изискват търговците стриктно и ефективно да спазват доброволно поетите от тях задължения. Поради тази причина ЗЗП и Директивата считат за заблуждаваща търговска практика случаите, при които търговците не спазват задълженията, които са поели, присъединявайки се към даден кодекс на добра практика.

Заблуждаващи бездействия

За разлика от заблуждаващите действия, които предполагат активно действие, при бездействията ефектът на заблудата произтича от това, че търговецът е пасивен и не предоставя на потребителите необходимата им съществена информация. Нелоялните търговски практики, осъществявани чрез бездействия, са регламентирани в чл. 7 на Директива 2005/29/ЕО, инкорпорирани в чл. 68е от ЗЗП.

Чл. 68е (1) Търговска практика е заблуждаваща и когато от целия и фактически контекст и като се вземат предвид всички нейни характеристики и обстоятелства, както и ограниченията на използваното средство за комуникация, следва, че тя не предоставя съществена информация, необходима на средния потребител в зависимост от ситуацията за вземането на търговско решение, след като се е запознал с тях, което води или може да доведе до вземането на търговско решение, което средният потребител не би взел без използването на тази търговска практика.

(2) Заблуждаваща е и всяка търговска практика, при която чрез премълчаване, имайки предвид елементите по ал. 1, търговецът прикрива съществена информация по смисъла на ал. 1 или я предоставя по неясен, неразбираем или двусмислен начин, или не я предоставя своевременно, или при която търговецът не посочва своята истинска търговска цел, ако тя не се разбира от контекста и има за резултат или е възможно да има за резултат вземането на търговско решение от средния потребител, което той не би взел без използването на търговската практика.

Законът умишлено не посочва точно коя информация се счита за съществена, тъй като това е невъзможно, имайки предвид голямото разнообразие от стоки и услуги. Вместо това задължението е възложено на търговеца, който трябва да прецени коя информация е съществена за потребителите.

По презумпция се приема, че съществена е онази информация, която е необходима за средния потребител, за да направи своя информиран избор. Каква е тя подлежи на преценка от страна на търговеца и на контрол от правоприлагащите органи, след като се анализират спецификите на кръга потребители, естеството на търговското съобщение и на продукта²⁵. По

²⁴ В България са приети кодекси за добра практика както от отделни търговци, така и от техни обединения. Такива например са:

- Етичен кодекс на Българската асоциация за електронна търговия (БАЕТ) на <http://www.baet.bg/etcodex>;
- Кодекс за добра проектантска практика при инженерното инвестиционно проектиране на <https://www.kiip.bg/>.

²⁵ Вж т. 2.6.3 от Насоките на ЕК.

този начин Директивата цели да се балансира значително неравенството между търговец-потребител по отношение на информацията и знанията за пазара и продуктите²⁶. Според други тези обстоятелства, макар да нямат пряко отношение към цената и качеството на продукта или услугата, се вземат предвид от образованите и социално отговорни потребители при техния избор²⁷

За да се определи дали е налице заблуждаващо бездействие, правоприлагащите органи следва да анализират предоставената от търговеца информация, както и спецификите на използваното средство за комуникация в конкретния случай и да преценят дали тя е достатъчна на средния потребител за вземане на обосновано търговско решение и дали му е необходима допълнителна информация, както и дали предоставената съществена информация е неясна, подвеждаща или двусмислена във вида, в който е предоставена²⁸.

Макар законът да не съдържа дефиниция на това какво е съществена информация, то в ал. 8 на чл. 68е се съдържа списък с данни, които по силата на закона винаги се приемат за съществена информация. Съгласно посочената норма „*Съществена по смисъла на ал. 1 е и задължителната информация, предвидена в законодателството на Европейския съюз за търговските съобщения, включително по отношение на рекламата и маркетинга, която е включена в Приложение II на Директива 2005/29/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно нелоялни търговски практики от страна на търговци към потребители на вътрешния пазар и изменение на Директива 84/450/ЕИО на Съвета, директиви 97/7/ЕО, 98/27/ЕО и 2002/65/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, и Регламент (ЕО) № 2006/2004 на Европейския парламент и на Съвета.*“

Заблуждаващите бездействия в нашето законодателство се проявяват в следните три форми:

1. непредставяне на съществена информация;
2. прикриване на съществена информация;
3. прикриване на комерсиалната същност на търговската практика.

Под непредставяне на съществена информация се разбира целенасоченото поведение на търговеца да пропусне да предостави на потребителя необходимата за вземане на информирано решение информация. Меродавен е възможният негативен ефект на търговската практика върху потребителите, а не намерение за заблуда от страна на търговеците.

За разлика от непредставянето на съществена информация, където информацията изобщо липсва, то при прикриването информацията принципно е налице, но е предоставена по начин, който не позволява на средния потребител да я възприеме правилно. На практика при прикриване на съществена информация в повечето случаи търговецът я предоставя, но целенасочено я е манипулирал по начин, че да създава неверни представи у средния потребител.

Прикриване на комерсиалната същност на търговката практика е налице, когато търговецът не посочва своята истинска търговска цел, ако тя не се разбира от контекста. Нашето законодателство изисква от правоприлагащите органи да обявят за нелоялна търговска практика всички случаи, при които съдържанието на съобщението остава у средния

²⁶ Apostolopoulos, H. Op. cit., S. 292.

²⁷ Fezer, K.-H. Das Informationsgebot der Lauterkeitschlinie als subjektives Verbraucherrecht – zur Umsetzung des Art. 7 der Richtlinie über unlautere Geschäftspraktiken in § 5 UWG. – Wettbewerb in Recht und Praxis, 2007, No. 9.

²⁸ С решение № 11954 от 27.09.2011 г., постановено по адм. д. № 4275/2011 г., ВАС изменя решение на АССГ, с което се отхвърля жалба срещу заповед на председателя на КЗП за забрана за прилагане на следната нелоялна практика: Рекламен плакат, поставен до входа на ресторант, гласи: „Черноморски пресен калкан – 24.90 лв. за килограм“. Информацията е заблуждаваща, тъй като никъде не е уточнено дали става въпрос за цял или за предварително обработен и изчистен рибен продукт. Съдът посочва, че липсващата информация е от такова естество, че е в състояние да заблуди средния потребител за начина на формиране на цената, както и да го мотивира да вземе решение, което иначе бе би взел. Тази практика е квалифицирана от съда като такава по чл. 68е, ал. 1 от ЗЗП

потребител впечатление, че то не е излъчено от търговец, или че, макар да е излъчено от търговец, в конкретния случай той не преследва търговска цел²⁹.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Нелоялните търговски практики, каквито са заблуждаващите търговски практики, са забранени със закон на национално и европейско ниво, тъй като влияят отрицателно върху пазарните решения, вземани от потребителите, изкривяват конкуренцията и могат да причинят много сериозни имуществени вреди. Те накърняват доверието на потребителите в пазара, водят до намаляване на потреблението, а оттам и на икономическото развитие. Целите на въведените забрани за нелоялни търговски практики е търговците да отправят ясни, точни и коректни послания на икономически по слабата страна – крайния потребител, който да направи своя съзнателен и икономически обоснован избор, както и защитата и насърчаването на лоялната конкуренция³⁰.

REFERENCES

Varadinov, O., 2014. Unfair commercial practices in trader-consumer relationships. Sofia: Sibi press (*Оригинално заглавие: Варудинов, О., 2014. Нелоялни търговски практики в отношенията търговец – потребител. София: Издателство „Сибис“.*)

Nikolov, B., 2013. Product information as a tool of consumer protection policy. A doctoral dissertation for acquiring an educational and scientific degree. Sofia: University of National and World Economy (*Оригинално заглавие: Николов, Б., 2013. Продуктовата информация като инструмент за защита на потребителите. Дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“.* София: УНСС.

Apostolopulus, H. (2005). Das europäische Irreführungsverbot: Liberalisierung des Marktgeschehens oder Einschränkung für die Anbieterseite, GRUR Int 2005, S. 292.

Fezer, K.-H. (2007). Das Informationsgebot der Lauterkeitschlinie als subjektives Verbraucherrecht – zur Umsetzung des Art. 7 der Richtlinie über unlautere Geschäftspraktiken in § 5 UWG. – Wettbewerb in Recht und Praxis, 2007, No. 9.

Kessler, J. Lauterkeitsschutz und Wettbewerbsordnung – zur Umsetzung der Richtlinie 2005/29/EG über unlautere Geschäftspraktiken in Deutschland und Österreich – Wettbewerb in Recht und Praxis, 2007, No 7.

²⁹ Прикриване на комерсиалната същност ще бъде налице, например когато търговец не посочва своята правно-организационна форма, от която потребителят може да разбере, че съобщението изхожда от търговско дружество, а само фирменото си наименование, което звучи като такова на организация с нестопанска цел. В този случай потребителят може да остане с впечатление, че придобивайки определен продукт, тяхната продажна цена ще финансира благотворителна или друга общественополезна кауза, а не че ще бъде печалба за конкретен търговец.

³⁰ Вж. Въведение към Насоките на ЕК.

WED-2B313-SSS-L-12

THE NULLITY OF LIQUIDATED DAMAGES IN COMMERCIAL LAW DUE TO THEIR EXCESSIVE AMOUNT

Toshko Ivanov, PhD Student

Faculty of Law

University of Ruse, Bulgaria

Tel.: +359 88 611 4874

E-mail: tivanov@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Krassimir Dimitrov

Private Law Department,

Faculty of Law.

University of Ruse, Bulgaria

E-mail: kdimitrov@uni-ruse.bg

***Abstract:** The purpose of the report is to examine the possibility that the penalty agreed in a commercial transaction may be declared null and void by the court due to its excessive amount and contradiction with good morals in the light of the prohibition of its reduction regulated in the Commercial Law.*

***Keywords:** Liquidated damages, nullity of a contractual agreement, commercial law.*

За разлика от предоставената в чл. 92, ал. 2 ЗЗД правна възможност за намаляване на неустойката, сключена между физически лица, не така стои въпросът с намаляването на неустойката поради прекомерност, сключена между търговци, за обезпечаване изпълнението по търговска сделка.

Дори съдебната практика на ВКС се ориентира в посока, че забраната по чл. 309 ТЗ, следва да се прилага и по отношение на абсолютните търговски сделки.

В случай, че в правоотношението, страната е нетърговец, тя може на общо основание да иска от съда намаляване на неустойката, позовавайки се на нейната прекомерност.

От това следва, че водещият критерии при намаляването на неустойката поради прекомерност е качеството на страните, тъй като възможността да се иска намаляване е изключено за страна, която има търговско качество.

Така, за да бъде приложена забраната на чл. 309 ТЗ, налице следва да са две кумулативно свързани предпоставки:

1. Сделката да е търговска, независимо дали тя е обективна (абсолютна - чл. 286, ал. 2 ТЗ), субективна (относителна - чл. 286, ал. 1 ТЗ) или презумптивна (чл. 283, ал. 3 ТЗ).

2. Страните по сделката, следва да имат търговско качество, независимо от това как то е придобито - по занятие, по регистрация или тогава когато е образувано предприятие, което по предмет и обем изисква неговите дела да се водят по търговски начин.

Въпросът, който следва да се постави е дали запретавайки възможността неустойката да бъде намалявана поради своята прекомерност, може да се стигне до злоупотреба, изразяваща се в уговарянето на неморално висок размер на неустоечното задължение.

Неморално високият размер на неустоечното задължение уговорено между търговци, за първи път е засегнато в арбитражната практика, където е разгледана нищожността на неустойката, поради противоречащия ѝ с добрите нрави размер.³¹

Дори да бъде призната възможността да се иска нищожност на неустойката на основание чл. 26, ал. 1 ЗЗД, поради противоречието и с добрите нрави, следва да се постави

³¹ В този смисъл ВАД 62/ 2000 г., и ВАД 35/2001 г.

въпросът по какви критерии следва да се определи кога размерът на неустойката се намира в състояние на противоречие с моралните устои.

Дали тук водещ критерии следва подобно на определянето на прекомерност на неустойката, да е сравнението с действително причинените вреди или просто водещ ще е стремежът на кредитора за бързо обогатяване? На следващо място резонен е въпросът каква е правната и житейска логика да се допуска нищожността на неустойката, но не и нейното намаляване? Дали по този начин търговците ще се намират в едно по-благоприятно положение от лицата нямащи този професионален опит, за които на дневен ред стои единствено възможността за намаляване на неустойката? Признавайки възможността неустойката да бъде прогласена за нищожна поради своя “свръх размер”, защо законодателят изрично е уредил единствено възможността за нейното намаляване и то по отношение за нетърговци? След като е налице възможността длъжникът да се “отърве” от изпълнението на неустоечното задължение, поради неговия висок размер, то тогава по какъв начин ще се постигне дирения обезпечителен ефект? Защо законодателят изрично и бих казал изчерпателно урежда специални основания за нищожност на неустойката (*например в ЗЗК и ЗЗП*), след като може да се признае общия принцип за противоречие с морала? Нима всяка една правна норма не е отражение на морала в дадено общество, включително и забраната на чл. 309 ТЗ за намаляване на неустойката поради прекомерност или тя е просто една случайна норма, поставена за обем на един и без това “кратък” закон? Нима има разлика в значенията на понятията “прекомерно висока” и “свръх висока неустойка” и ако да в какво се изразява тя?

Поради всички тези въпроси, както и изградените в мен представи за равновесие в гражданскоправните отношения, не мога да призная наличието на “феномена” екзорбитантност на неустойката, като застъпвам следните аргументи:

- Преди всичко при сключване на дадена търговска или облигационна сделка, **страните изразяват воля за правно обвързване** помежду си. Следователно възникването на каквото и да е правоотношение, зависи изцяло от волята на страните или казано по друг начин, те са напълно наясно както с изходящите от съответното правоотношение права, така и задължения. Нещо повече, говорейки за отношения между търговци, следва да се вземат предвид изключителните знания и умения, които имат в съответната сфера на извършваната от тях дейност. Именно те са “професионалистите” на пазара и конкретно в договорните отношения, те са двигателят на икономиката и въвеждат стандартите в икономическия живот на страната и света като цяло.

Търговеца като изключителен професионалист, би могъл да прецени с изключителна точност възможността за изпълнение на поетите от него задължение и да си “направи сметката”, за разлика от обикновения гражданин.

Извършвайки сделки по занятие се предполага, че търговците разполагат с по-висока степен на осведоменост за обичаите за договаряне неустойки.

Немислимо изглежда законодателят да демонстрира снизхождение тогава, когато търговец, поради незнание или заблуждение е сключил “очевадно неизгодна” неустоечна клауза.

- На следващо място, за да бъде нищожна поради противоречие с добрите нрави, дадена сделка следва да въздейства отрицателно до такава степен на обществения морал и нравствените нагласи за справедливо и несправедливо, добро и зло, че да накърнява установените в обществото добри нрави.

Добрите нрави следва да бъдат характеризирани като морални норми, на които законът придава правно значение, като последицата от тяхното нарушаване е приравнена с тази на противоречието на договора със закона. Посредством нарушаваното на добрите нрави се засяга даден правен принцип, който макар и неуреден, спазването му бива гарантирано посредством създаването на правни норми, част от действащото законодателство. Такива принципи са например справедливостта, добросъвестност и забраната за неоснователно обогатяване. Нормативната уредба запретираща засягането на добрите нрави, има за цел защитата на обществените отношения като цяло, а не само и единствено индивидуалния интерес на конкретен правен субект.

Не мисля, че уговарянето на “свръх висока” неустойка, между професионалисти, може да въздейства до такава степен, че да разтърси изоснови изградените представи в обществото за справедливост и равновесие в отношенията между частните субекти.³²

- Ако приемем, че уговорената “екзорбитантна неустойка” е нищожна, то тогава биха се нарушили функциите, които неустойката като подинститут на правото има.

Когато длъжникът е наясно с възможността неустойката да е нищожна и да се освободи от изпълнение на задължението се губи ефектът на косвения натиск върху него, следователно обезпечителната функция остава на заден план. Така бива пренебрегната и наказателният характер на неустойката, който страните са искали да ѝ предадат.

Признавайки възможността на длъжника да се освободи от задължението си да заплати неустойката, на основание нищожност на неустоечната клауза, той индиректно се стимулира не към изпълнение а към НЕизпълнение. Допустимостта за обявяване на неустоечната клауза за нищожна, противоречи на обезпечителната функция, тъй като НЕ мотивира длъжника да изпълни задължението си точно.³³

От същата житейска логика, подтикната от необходимостта законодателството да е отражение на морала и справедливостта в обществото и особено по отношение защита на стопанския оборот, в чл. 297 от ТЗ се запретава възможността за унищожаване на търговска сделка, сключена между търговци поради крайна нужда и явно неизгодни условия.

За разлика от нищожността по чл. 26, унищожаването на сделка поради крайна нужда е обусловено от наличието на порок във волиите, подтикнат от факта, че лицето не е било в състояние или не е могло да избегне поради непосредствена опасност причиняване на вреди, които са значително по-малки от предотвратените.

- Приемайки, че уредената в чл. 92, ал. 2 ЗЗД възможност за намаляване на неустойката, произлиза именно от принципите на справедливост и баланс в отношенията между гражданскоправните субекти, които не извършват сделки по занятие. Уреждайки изрично възможността за намаляване на неустойката поради прекомерност, следва да се посочи, че защитата, която законодателят дава на физическите лица е единствено възможността за нейното намаляване в разумни за конкретното правоотношение размери.

Когато неустойката е уговорена по търговска сделка, приложим в случая ще е чл. 309 ТЗ. Недопускайки намаляването на неустойката поради прекомерност, законодателят показва, че страните са свободни да уговорят размера на неустойката по своя преценка и като професионалисти, нямат нужда от специфична закрила, която получават останалите субекти. Поради това, **възможността неустойката да бъде нищожна поради своя “свръх висок” размер, би представлявало заобикаляне на закона.**³⁴

Като заключение на изложеното следва да се подчертае императивният характер на разпоредбата на чл. 309 ТЗ по отношения на сключената между търговци неустоечна клауза. Невъзможността за намаляването и поради прекомерност, изхожда именно от принципите на справедливост и баланс в отношенията между гражданските субекти, с оглед специфичните познания, които търговците имат.

REFERENCES

Решение по ВАД 62/ 2000 г.;

Решение по ВАД 35/2001 г.;

Решение по ВАД № 433/2011 г.;

Решение по МАД №40/2015 г.;

Решение по ВАД № 262/2014 г.;

Юбилейно издание “Практика на арбитражния съд при Българската търговско-промишлена палата 2011-2015 г. Българска търговско-промишлена палата София, 2017

³² Решение по ВАД № 433/2011 г., постановено на 21.10.2015 г., публикувано в Юбилейно издание “Практика на арбитражния съд при Българската търговско-промишлена палата 2011-2015 г. Българска търговско-промишлена палата София, 2017, стр. 45

³³ Решение по МАД №40/2015, постановено на 11.07.2016г.

³⁴ Решение по ВАД № 262/2014 г., постановено на 05.03.2015 г. публикувано в Юбилейно издание “Практика на арбитражния съд при Българската търговско-промишлена палата 2011-2015 г. Българска търговско-промишлена палата София, 2017, стр. 54.

WED-2B313-SSS-L-13

**DETERMINATION OF THE EXCESSIVENESS OF THE
LIQUIDATED DAMAGES**

Toshko Ivanov, PhD Student

Faculty of Law

University of Ruse, Bulgaria

Tel.: +359 88 611 4874

E-mail: tivanov@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Krassimir Dimitrov

Private Law Department,

Faculty of Law.

University of Ruse, Bulgaria

E-mail: kdimitrov@uni-ruse.bg

Abstract: *The report aims to examine the possibility under Bulgarian civil law to reduce the penalty when it is excessive. Given the lack of a legal definition of the concept of "excessiveness", as well as clear criteria for its determination, the present work aims to offer guidelines by which the existence of excessiveness in the non-indemnity clause could be determined as accurately as possible.*

Keywords: *Liquidated damages, excessiveness, criteria for determining excessiveness.*

Един от най-разглежданите в теорията въпроси, е този, свързан с възможността неустойката да бъде намалена поради своята прекомерност в сравнение с претърпените вреди - чл. 92, ал. 2 ЗЗД.

Наличието на подобна възможност, провокира разсъждения, за това, дали всъщност посочената норма противоречи с един от основните принципи, залегнат в гражданското право, а именно този на свобода на договаряне, уреден в чл. 9 ЗЗД.

Принципът за свобода на договаряне, произхождащ от римското право, е застъпен в модерната европейска цивилистика, както и в гражданското законодателство на развитите страни. Това се дължи на особеното значение на договора в съвременните икономически отношения. В условията на пазарна икономика, договорът е единствената адекватна форма на обмен на резултати от икономическата дейност. Самостоятелността и независимостта на участниците в стопанския живот, води до факта, че отношенията между тях възникват на базата на съгласуване на волите им чрез един общ за страните волеви факт, чиято форма е договорът. Всеки разумен участник в гражданския оборот е свободен да приема по свое усмотрение договорни задължения в съответствие с уговореното с неговия контрагент.

Договорите произтичащи от волите на страните са неприкосновени, а условията им са задължителни и придобиват силата на закон не само за страните, но и за съда, чиято роля е да осигури изпълнението на тези договори. Принципът за свобода на договаряне се състои от конкретни свободи, които съставляват неговото съдържание. Свободата на договаряне включва най-малкото следните свободи: на сключване на договор, на избор на съдоговорител, на определяне на съдържанието на договора, а оттам и на облигационното правоотношение, а също и на избор на форма на договора.³⁵

³⁵ В съответствие с тази дефиниция е редакцията на член 1102 от френския граждански кодекс, който гласи: „Chacun est libre de contracter ou de ne pas contracter, de choisir son cocontractant et de déterminer le contenu et la forme du contrat dans les limites fixées par la loi“. Вж. също Von Bar, C., Clive, E. et Schulte-Nölke, H. (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR), Outline Edition. München: Sellier, 2009, Book II — I:102: Party Autonomy (1): „Parties are free to make a contract or other juridical act and to determine its contents, subject to any applicable mandatory rules“; както и UNIDROIT Principles 2016 (Принципи на международните търговски договори, Международен институт за унифициране на частното право, 2016 г.), член 1.1, озаглавен „Freedom of contract“, който гласи: „The parties are free to enter into a contract and to determine its content“.

Така погледнато, след като страните по договора са определили наличието на неустойка, те са се съгласили с нейния вид, размер и условия за изискуемостта ѝ при конкретен вид неизпълнение и те трябва да я спазят.³⁶

Следва да бъде отбелязано, че наличието на ограничения на свободата на договаряне (каквото се явява и ограничението на чл. 92, ал. 2 ЗЗД) е иманентна характеристика на самата тази свобода. Нейното съдържание всъщност е определено негативно - чрез очертаване на ограничението, осъждащо прекомерността на неустоечното задължение.

Възможността неустойката да бъде намалена поради своята прекомерност е проявление на принципите на справедливост и добросъвестност. Въпреки да е основен в гражданското право, принципът за свобода на договаряне, не винаги съответства на интересите на страните и преследваните от обществото морални устои.

Когато принципите на свобода на договаряне и справедливостта си противоречат, напълно е естествено е да се приеме, че принципът на справедливостта в отношенията ще има превес над свободата на договаряне, именно, за да гарантира нейното запазване.

От тълкуването на чл. 92, ал. 2 ЗЗД, както и застъпените становища в доктрината, следва да се заключи, че определянето на дадена неустойка като прекомерно голяма, се извършва от съда по вътрешно убеждение, тогава когато бъде сезиран.

Широкото съдийско усмотрение е безкрайно вредно за всеки гражданин, поради факта, че неговият правен интерес зависи от нечия милост или немилост. Без наличието на критерии, рискът от съдебен произвол е изключително висок, поради което се налага развитието на ясни ориентири за намаляването на неустойката.

Преценката за прекомерност на неустойката, следва да се съпровожда от точни и ясни общовалидни и житейски критерии, които не да определят или насочат вътрешното убеждение на решаващия орган, а да служат като ориентир, както по отношение на него, така и по отношение на всяка една от страните при сключването на неустоечно съглашение.

Без да претендирам за изчерпателност, ще дръзна да предложа критерии, които да служат като своеобразен ориентир при извършване на преценка дали дадена неустойка е прекомерна:

- Размерът на неустойката в сравнение с настъпилите вреди.

Основното задължение, което законът вменява на съда в чл. 92, ал. 2 ЗЗД, е неустойката да бъде определяна като прекомерна в сравнение с претърпените вреди. От буквалния прочит на закона оставам с впечатление, че за да е налице прекомерност на неустойката, е необходимо наличието на несъразмерност между уговорената неустойка и причинените от длъжника вреди. Липсва обаче ясен критерии относно размера и характера на тази несъразмерност, с оглед необходимостта от правилна преценка за наличието или неналичието на прекомерност.

Като несъразмерна в сравнение с действително причинените вреди, следва да се характеризира всяка неустойка, която превишава причинените от неизпълнението на задължението вреди. От друга страна подобно разбиране за определяне на прекомерността, противоречи с една от функции, които има неустойката като вид договорна отговорност, а именно наказателната. Следва да бъде отбелязано, че не всяка несъразмерност ще се явява годна да обоснове намаляването на неустойката поради прекомерност.

Няма проблем неустойката да надвишава претърпените вреди, поради което, като меродавно за наличието на прекомерност, може да се въведе изискването неустойката да е **явно несъразмерна с причинените вреди.**

За определянето и като явно несъразмерна, неустойката следва значително да превишава размера на причинените от неизпълнението вреди.

В тежест на длъжника ще е да докаже размера на причинените на кредитора вследствие от неизпълнението вреди, както и че те са значително по-ниски от начислената неустойка.

За определянето наличието на несъразмерност и характеризирането и като явна, следва да се вземе предвид вида на нарушението на договора от страна на длъжника. Така за

³⁶ Така е прието и във френското право - Treitel, G. OP. Cit., p 97

определяне пропорционалността на неустойката спрямо последиците от неизпълнението на задължението е меродавно незначителността на нарушението извършено от длъжника, а не само размерът на причинените вреди.

Така като червени лампи за установяване на несъразмерността във всеки конкретен случай могат да бъдат: **високия процент на неустойката; превишаване размера на неустойката с предвидимите вреди; продължителността на неизпълнението.**

Дори да е налице неустоечна клауза, при договарянето на която, предвидените в нея вреди да изглеждат действителни и реални, възможно е да има несъответствие с действително настъпилите вреди, на фона на които, неустойката да се явява прекомерна.

От изключително значение е точното и правилно определяне на вредите и извършването на коректна съпоставка с неустоечната клауза. Дори изхождайки от наказателната функция, която неустойката има, следва да се вземе предвид, че същата има за цел да дисциплинира недобросъвестния длъжник, посредством посягане към имущественото му състояние, но не и да действа деконструктивно по отношение принципите за справедливост и съизмеримост на правата и задълженията в правоотношението.

- Размерът на неустойката в сравнение с основното задължение.

За всестранно и пълно изследване наличието или неналичието на прекомерност на неустойката в дадено правоотношение, на второ място възниква необходимостта от съпоставянето на дължимата неустойка със стойността на основното задължение.

Посредством извършването на подобно сравнение, ще се държи сметка и за евентуално шиканьозно поведение от страна на кредитора, към момента на договаряне на неустоечното задължение. Именно размерът на неустойката, сравнен с размера на основното задължение, съпоставен с действителните вреди, би дал отговор на въпроса - налице ли е или не прекомерност на неустойката.

Посредством извършването на подобна съпоставка, решаващият орган, ще достигне до знание относно вложените в конкретната неустойка функции и това дали има идея само да обезпечи и обезщети или да накаже длъжника в случай на неизпълнение.

Когато неустойката е ориентирана към максимумата на размера на основното задължение или в размер по-голям от него, може да се приеме, че това е един своеобразен сигнал за това, че неустойката може да е прекомерна.

Разбира се не следва да се изключва възможността вредите от дадено неизпълнение, да са по-големи по размер от основното задължение, поради което съществуването на този критерии, сам по себе си не би могъл да даде точна насока и представа на решаващия орган.

- Преценка на общото икономическо и социално състояние на длъжника към момента на поемане на задължението и след изискуемостта на неустойката.

Когато говорим за прекомерност и как правилно да я определим, следва да си зададем въпроса, спрямо кого следва да е налице тази прекомерност и какво цели да постигне законодателят, предвиждайки възможността за намаляване на неустойката ?

Приемайки, че възможността за намаляване на неустойката изхожда от принципите на справедливост и добросъвестност, то спрямо кого ще бъде въздадена тази справедливост?

Спрямо обществото, порицавайки недобрите практики в договарянето или спрямо длъжника, демонстрирайки солидарност с неговото икономическо и социално положение?

Трябва да се намери балансът в тези отношения, така посредством намаляването на прекомерна неустойка, решението на съда има за цел да благоприятства длъжника, като намали финансовата тежест на уговорка, която очевидно противоречи на справедливото и покаже, че на държавата в лицето на съда не е безразлично за положението в което се намира длъжникът.

Разгледани следва да са няколко фактора, свързани с биологичното, социалното и икономическо битие на длъжника, с оглед необходимостта от определяне що е то прекомерност спрямо всеки конкретен правен субект.

На първо място следва да се вземе предвид здравословното състояние на длъжника, както и причините довели до неизпълнение на дадено задължение от негова страна.

Възможно е това да се дължи на немощ, старост, лошо здравословно състояние, настъпила обективна невъзможност с оглед наличието събитие с извънреден за здравето на длъжника характер.

По-сложен е въпросът, когато трето лице се е задължило да отговаря по неустоечната клауза за задължение поето от длъжника по основния договор. В този случай не следва да се дири субективния елемент за нарушение от страна на главния длъжник, а моралните причини и социалното, здравословното и имущественото състояние на длъжника по несутечното задължение.

Особено внимание следва да се обърне на имущественото състояние на длъжника с оглед извършването на преценка до колко всъщност прекомерна е неустойката спрямо него.

Не следва неустойката да води длъжника до положение в което плащането ѝ би го довела до състояние в което не може да поеме битовите си финансови нужди, както и тези на лицата, които е задължен да издържа по закон.

Следва да се вземе предвид имотното състояние на длъжника към момента на сключването на договора и след възникване на неустоечното задължение. Така в преценката си, съдът следва да вземе предвид дали неустойката се явява прекомерно тежка за имотното състояние на длъжника и дали спрямо поведението му може да бъде намалена до подходящ размер.

- Изследване и анализ на настъпилите общественно-икономически условия от момента на сключване на договора и към момента на възникване на неустоечното задължение.

Неблагоприятното икономическо положение в което се намира длъжникът, може да е породено от редица фактори, които са непредвидим или дори предвидим, непредотвратим природен или обществен характер. Възможно е от момента на сключване на договора, до момента на възникване на задължението за плащане на неустойката, да са настъпили изменения в общественно-икономическите отношения, вследствие на човешки или природни процеси.

Посредством такива събития, настъпват редица качествени изменения в икономическото състояние на субектите по дадено правоотношение. Подобни обстоятелства непременно следва да бъдат взети предвид при определяне прекомерността на неустойката.

Тук от съществено значение ще е изследването на общественно-икономическата обстановка по време на сключването на договора и към момента на възникване на неустоечното съглашение. *Така например от момента на сключване на неустойката до нейната изискуемост, биха могли да настъпят съществени изменения относно нейния размер, особено когато се изчислява към определен фиксинг или курс, които са съществено изменени.* Редно е да бъде отбелязано и наличието на инфлационни или стегнационни процеси, които допълнително биха повлияли на размера на неустойката. Така може да се стигне до положение в което покупателната способност на страните в правоотношението е сериозно ограничена, вследствие на подобни събития, а размерът на неустойката да е значително увеличен вследствие показването на даден курс към който тя е обвързана.

Естествено самостоятелно този критерий не би могъл да даде ясен ориентир на решаващия орган за определяне размера на неустойката, но в съвкупност с преценката на икономическото, социалното и общо положение на длъжника, би спомогнало за формирането на наистина справедливо решение по отношение размерът на неустойката.

Като заключение на изложеното, може да се направи изводът, че съотношението на размера на основното задължение, размерът на неустойката и причинените вреди, следва да бъде разгледано в съвкупност като взаимосвързани елементи при преценката за прекомерност на неустойката. По този начин детайлно ще бъде изследван пътят през който страните са

преминали от момента на договаряне, до момента на възникването на неустоечното задължение. Ще може да бъде установено дали кредиторът изначално е имал намерение за увреждане, посредством уговарянето на значително висока неустойка в сравнение с размера на основното задължение, както и дали правилно и коректно е определен размера на предвидените с неустойката вреди.

От друга страна предвидените вреди ще бъдат съпоставени с действително настъпилите и какво е тяхното съотношение с оглед възможността предвидените вреди да са в по-висок или по-нисък размер от настъпилите.

Останалите два критерия следва да бъдат разгледани като относително самостоятелни, но подпомагащи изясняването на причините довели длъжника до неизпълнение и дали те биха могли да бъдат оправдани или напротив, да бъдат укорими.

REFERENCES

Von Bar, C., Clive, E. et Schulte-Nölke, H. (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR), Outline Edition. München: Sellier, 2009, Book II.

NIDROIT Principles 2016

Treitel on The Law of Contract 15th Ed

WED-2B313-SSS-L-14

THE CONTRACT FOR TRANSFER OF PROPERTY AGAINST THE OBLIGATION FOR MAINTENANCE AND CARE IN THE LIGHT OF ROMAN

Vladimir Perchemliev – PhD Student

Department of Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 89 223 9562
E-mail: vperchemliev@uni-ruse.bg

Assist. Prof. Bilyana Ivanova

Department of Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 89 682 3683
E-mail: bkirova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The current article discusses the various manifestations of the contract for transfer of property against the obligation for maintenance and care through the prism of Roman private law. This article aims to trace the retrospective effect of the legal institution and to make a comparison with other similar institutions in the past. The issues related to the establishment and termination of 'emphyteusis' and 'ususfructus' contracts are examined.*

***Keywords:** emphyteusis, ususfructus, contract for the transfer of property in exchange for an obligation for possession and maintenance.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Човешките потребности разкриват необхватно и обширно разнообразие от хипотези. Това обосновава предвиждането на договорната свобода, чието основно проявление е възможността за определяне на съдържанието на договорната връзка. На основание чл. 9 ЗЗД и поради определени икономически съображения е сътворен договорът за издръжка и гледане /ДИГ/.

Договорът за прехвърляне на недвижим имот срещу задължение за издръжка и гледане намира широко приложение в гражданския оборот като способ за придобиване на право на собственост, от една страна, и като средство за задоволяване на потребността от грижи и издръжка, от друга страна.

Договорът за прехвърляне на собственост срещу задължение за издръжка и гледане спада към т. нар. „ненаименовани” договори. Това означава, че за него няма изрична правна уредба. През последните години този правен институт придобива широка популярност, определена от развитието на обществените и икономическите отношения в страната, но тази статия има за цел да проследи ретроактивното действие на института и да направи съпоставка с другите подобни институти в миналото.

Договорът за прехвърляне на имот срещу задължение за гледане и издръжка е практикуван още в старинните римски времена, като в последствие се е доусъвършенствал през Средновековието.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Договорът за прехвърляне на имот срещу задължение за гледане и издръжка има дълга история и е използван още от Древността.

В Древността този договор е бил широко разпространен в Римската империя, където собствениците на земи са ги давали под наем на други хора с условие, че наемателят ще ги използва и ще ги поддържа. В случай на нарушение на условията, земевладелецът имал право

да прекрати договора и да възстанови собствеността си. Такъв тип договори са били известни като "емфитевзис" (от гръцки "εμφυτεύσις", което означава "насаден"), също така и ususfructus (плодоползване) – право да се употребява вещта на другия и да се използват нейните плодове, без да се засяга субстанцията ѝ. В сравнение със съвременния договор за гледане и издръжка, „емфитевзис“ и „ususfructus“ са два договора, които регулират използването на имоти и имущество.

Договорът "емфитевзис" е един от най-важните договори в римското право. Този договор често се използва в земеделските дейности, където има нужда от дългосрочна отдаденост на земята за ползване.

„Емфитевзис“ е договор, при който един човек (емфитеут) получава правото да използва имот на друг (емфитеор-собственик) за определен период от време, като в замяна плаща на последния рента и се задължава да поддържа имота или земята и да ги подобрява. Важно е да се отбележи, че договорът „емфитевзис“ е продължителен договор. Правото на емфитеута може да продължи за много години, често и до края на неговия живот, като това негово право може да се прехвърля на наследниците му, може да се продаде или да се отдели.

В римското право, този институт е считан за реален договор, т.е. за да бъде сключен, трябва да има фактическо предаване на имота от собственика към наемателя. В случай на неизпълнение на задълженията по договора от страна на наемателя, имотът се връща обратно на собственика.

Емфитевзисът е бил от особено значение в Римската империя, тъй като е осигурявал дългосрочна стабилност на земеделското производство и е подпомагал развитието на земеделския сектор. В същото време той е гарантирал, че земеделските земи и имоти не биха били необработваеми или занемарени, като се гарантира продължаващото им ползване и поддържане.

Договорът „емфитевзис“ може да бъде развален по различни начини:

1. Изтичане на срока на договора – договорът може да се развали, когато изтече срокът, за който е бил сключен.
2. Съгласие на страните – договорът може да бъде прекратен по взаимно съгласие на страните, които са го сключили.
3. Нарушаване на задълженията – ако наемателят не изпълни своите задължения по договора, като например не ползва имота по предназначението му, не го поддържа или обработва, то собственикът може да го развали едностранно.
4. Принудително изпълнение – в случай, че наемателят не изпълни задълженията си, собственикът може да изпълни тези задължения от негово име и да иска обезщетение от наемателя.
5. Отказ на собственика – собственикът може да откаже да продължи договора, ако наемателят не изпълни задълженията си, ако имотът е унищожен или не може да се ползва поради промяна в предназначението му.
6. Смърт на една от страните – договорът може да бъде прекратен при смъртта на наемателя или на собственика, ако договорните условия не предвиждат прехвърляне на правата и задълженията към техните наследници.

Днес, макар и да не се използва повече, договорът „емфитевзис“ продължава да бъде от историческо и правно значение.

Вместо това, съвременните правни системи използват различни форми на договори за земеделски наем, които се регулират от съответните законодателства. В много страни по света има закони, които регулират правата и задълженията на наемателите и собствениците на земеделски земи. В тези системи договорите за наем на земеделски земи могат да бъдат от различни видове, като например договори за рента, договори за краткосрочен или дългосрочен наем, договори за наем с опция за закупуване и други.

Договорът „Ususfructus“ е също един от най-важните договори в римското право, който се отнася до правото на използване и добив на плодовете от имуществото. „Ususfructus“, от друга страна, е договор, при който собственикът на имот отдава правото на друго лице (ususfructuarius) да ползва имота до живот или за определен период от време, като има право

да получава плодовете и доходите. Собственикът на имота се нарича „гол собственик“ (nudus dominus), защото макар и да притежава правото на собственост върху имуществото си, не може да го използва или да извлича плодовете от него до края на периода на договора. От друга страна, „ususfructuarius“ не може да го продава или прехвърля на трето лице. Предмет на „плодоползването“ може да бъде имот, земеделска земя, лозя или друго имущество. „Ususfructus“ е подобен на „emphyteusis“, но не включва задължението за поддръжка на имота, за да запази или подобри неговата стойност. Тази отговорност остава на собственика на имота.

Договорът „Ususfructus“ може да бъде сключен между физически или юридически лица (например Сенатът, религиозните институции, публични организации и фондации) и може да бъде временен или постоянен. За да бъде договорът валиден, той трябва да отговаря на следните условия:

- Договарящите се трябва да имат право на сключване на договора, който се определя според правилата за правоспособност в Римското право.
- Предметът на договора трябва да е определен и да бъде възможен за изпълнение.
- Договорът трябва да бъде сключен с настоянически съвет и да бъде изразен в писмена форма.

Продължителността на договорът „Ususfructus“ може да бъде определена или безсрочна. Ако договорът е сключен за неопределен срок, то той продължава докато ползвателят е жив.

Възнаграждението за собственика може да бъде предвидено в договора между договарящите се страни. То може да се състои от парична сума, която ползвателят трябва да плати на „голият собственик“ като наем за използването на имуществото. Възнаграждението може да бъде определено като фиксирана сума за целия период или да бъде определено в годишни или месечни вноски.

От друга страна, възнаграждението може да бъде предвидено и като споделяне на плодовете от имуществото между „nudus dominus“ и „ususfructuarius“. Това е често срещано при земеделските имоти, където „ususfructuarius“ има правото да използва и плододобивите от посеви, но „голият собственик“ запазва правото да получи част от тези плодове.

В общи линии, възнаграждението може да бъде определено според специфичните условия на договора между договарящите се страни.

Договорът „Ususfructus“ може да бъде развален по различни начини в зависимост от условията, залегнали в договора и приложимите закони. Някои от причините за разваляне на договора могат да включват:

1. Изтичане на срока - договорът може да бъде автоматично прекратен, когато изтече срокът, за който е бил сключен.
2. Споразумение между страните – „nudus dominus“ и „ususfructuarius“ могат да постигнат споразумение за разваляне на договора преди изтичането на срока.
3. Прекратяване - Ususfructus може да бъде прекратен, ако имуществото бъде унищожено или се промени по такъв начин, че да не може да се използва.
4. Нарушаване на договорните условия - ако една от страните наруши условията на договора, другата страна може да го развали.

Други причини, които биха били основание за развалянето на съглашението между страните е продажба на имуществото - ако собственикът продаде имуществото си, за което се отнася договорът, то той се прекратява автоматично, тъй като новият собственик има правото да го използва. Също така и смърт на „ususfructuarius“ - договорът може да бъде прекратен, ако ползвателят почине.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Можем да заключим, че въпреки някои сходства между тези договори, те имат различни цели и задачи и следователно не може да бъдат разглеждани като еднакви или заменяеми.

Договорите „емфитевзис“ и „Ususfructus“ остават важна част от правната история и традиция на Римското право и са важни примери за начините, по които са еволюирали

правните системи и договорите през историческото си развитие. Те дават основата, на която почиват повечето съвременни договори и по-конкретно договорът за гледане и издръжка.

REFERENCES

1. Andreev, M., (1993), Roman private law, Sofi-R press; (**Оригинално заглавие:** Андреев, М., Римско частно право, С. 1993);
2. Baron Yu., (1898), Roman civil law, Moscow Legal Store-A. F. Skorova press;
3. Kalaydzhiev, A., (2010), Law on Obligations and Contracts, Sibi press; (**Оригинално заглавие:** Калайджиев, А., Закон за задълженията и договорите, С. 2010);
4. Talamanca, M. (1990), Istituzioni di diritto romano, Milano-Dott. A. Giuffre Editore;
5. Trannitsov, Hr., (1999), Contract for maintenance and care, Anima press; (**Оригинално заглавие:** Траницов, Хр., Договор за издръжка и гледане, Анима прес, 1999);
6. Stavru, St., (2013), The aleatory nature of contracts in Bulgarian civil law, Feneya press; (**Оригинално заглавие:** Ставру, Ст., 2013, Алеаторността на договорите в Българското гражданско право, Издателство: „Феней“)

WED-2B313-SSS-L-15

THE PROCEEDINGS ON RESTRICTION AND DEPRIVATION OF PARENTAL RIGHTS THROUGH THE PRACTICE OF THE RUSE DISTRICT COURT FOR THE PERIOD 2011-2022³⁷

Denitsa Petrova, PhD Student

Private Law Department, Faculty of Law
„Angel Kanchev“ University of Ruse, Bulgaria
Lawyer in the Ruse Bar Association
E-mail: dpetrova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Krassimir Dimitrov

Private Law Department,
Faculty of Law.
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: kdimitrov@uni-ruse.bg

***Abstract:** Proceedings for restriction and deprivation of parental rights are few in the practice of the Ruse District Court, these cases are of interest regarding the grounds, procedure and consequences of the decision, as they change the civil status of the persons, as well as affect the legal rights and interests of the children. All of this obliges the court to be particularly careful when passing the decisions, which should firstly be in accordance with the best interest of the child and secondly should not unnecessarily affect the right to private and family life of the citizens.*

***Keywords:** restricted by parental rights, deprivation of parental rights, parental authority, interest of the child*

ВЪВЕДЕНИЕ

Предметът на настоящия доклад е анализ на производството за ограничаване и лишаване от родителски права през практиката на Районен съд Русе за период от 2011 г. до 2022 година. Производството е слабо срещано, като за цитирания период са образувани общо 31 дела, от които 26 за лишаване от родителски права, 4 за ограничаване и едно за възстановяване на ограничени родителски права. Във всички производства ищец е бил единият родител, макар законът да дава активна процесуална легитимация на прокурора и на Дирекция „Социално подпомагане“. Лишаване от родителски права е постановено в 21 от случаите, ограничаване в едно, а единственият иск за възстановяване е отхвърлен като неоснователен. Изследователски интерес представлява развитието на производството, обективно кумулативно или евентуално съединените искове, служебните правомощия на съда, както и постановения краен.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Производството за ограничаване и лишаване от родителски права се разглежда по общия ред и пасивна процесуална легитимация има родителят чиито права следва да се ограничат или отнемат. Крайният акт на съда е правораздавателен, тъй като със сила на присъдено нещо отрича или признава съществуването на материални субективни права³⁸. Най-съществената особеност на производството е възможността съдът да се самосезира и по своя инициатива да

³⁷ Докладът е представен на студентската научна сесия на 2023 в секция..... с оригинално заглавие на български език: Производството по ограничаване и лишаване от родителски права през практиката на Районен съд Русе за периода 2011-2022г.

³⁸ Кържева, Ц., Георгиев, И., Лишаването от родителски права (процесуални аспекти) стр. 308-323. Сборник Семейните отношения в променящия се свят, С., 2014г., стр. 309

събира доказателства³⁹. Делата по молби по чл. 131 и чл.132 СК са иски по характер, като при уважаването им се променя гражданскоправният статут на лицето⁴⁰. Въпреки искивия си характер и формираната сила на присъдено нещо на решението, при променя на обстоятелствата засегнатият от решението родител може да иска възстановяване на правата си - арг. от чл. 135 СК.

Активна процесуална легитимация имат другия родител, прокурорът и дирекция „Социално подпомагане“. Когато производството е иницирано от родител, прокурорът и дирекция „Социално подпомагане“ не са страни, а следва само да дадат становище, в това си качество те не могат да протестира/обжалват крайния акт на съда. Не така стои въпросът, когато молбата се подава от прокурора, в този случай той може да конституира като подпомагача страна дирекция „Социално подпомагане“ и при нужда съдебното решение може да се протестира или обжалва, в този смисъл определение № 297 от 11.03.2013 по гр. д. № 1218 по описа на 2012 г. ВКС III гр. о.

В молбата си ищецът следва да изложи всички обстоятелства на които се основава искът, като в петитума задължително укаже на съда кои правомощия иска да се ограничат, ако молбата касае иска по чл. 131 СК. Нередовна, по смисъла на чл. 129, ал. 2 ГПК във вр. чл. 127, ал. 1 т. 5 ГПК, се явява молба за ограничаване на родителските права, в която не е конкретизирано кое родителско правомощие следва да бъде ограничено. Това изхожда отново от искивия характер на производството, тъй като е недопустимо съдът да постанови нещо различно от поисканото.

С това производство могат да се присъедини обективно кумулативно иск за изменение на издръжка, ако този въпрос е решен с предходен съдебен акт. За изменението на режима на лични отношения при уважаване на иска за лишаване от родителски права, когато същите са получили своята уредба на по-ранен етап иск не се предявява, съгласно задължителните указанията дадени в т. V, б. „г“ на Постановление № 1 от 12.11.1974г. по гр. д. № 3/1974г. на Пленум на ВС „Лишаването от родителски права, което е постановено с влязла сила решение, води до отпадане на решението по чл. 29 СК(СК от 1968г. отм.), тъй като при наличието на особено тежък случай съдът взема мерки във връзка с особено тежкия случай, които определят правилното положение на детето. Когато такъв предходен акт не е постановяван и отношенията не са уредени, съдът определя издръжка и мерки относно личните отношения служебно на осн. чл. 134 СК. Следователно изрично искане в този смисъл не е необходимо.

Производството е подсъдно на районен съд по настоящ адрес на детето. По делото се изслушват прокурорът, представител на дирекция „Социално подпомагане“ и родителят чието ограничаване или лишаване от права се иска, арг. от чл. 133, ал. 3 СК. Личното явяване на прокурор и представител на дирекция „Социално подпомагане“ може да бъде заменено от представяне на становище, арг. от чл. 15, ал. 6 от ЗЗДт, в този смисъл решение № 195 от 18.03.2010 г. по гр.д. № 1535 по описа за 2009 г. на ВКС IV гр. отделение. Съдът обсъжда становището или доклада на прокурора и дирекция „Социално подпомагане“ наравно с всички събрани и приобщени по делото доказателства. Решението се обжалва по общия ред и подлежи на триинстанционен контрол. Крайният акт на съда, с който се постановява лишаване или ограничаване на родителските права се изпраща до общината по постоянен адрес на родителя за отразяване на промяната.

Доказателствената тежест се разпределя с доклада на съда като всяка страна трябва да докаже твърдените от нея факти и обстоятелства или наведените възражения. При искане за ограничаване от родителски права следва да се докаже, че поведението на родителя представлява опасност за личността, здравето, възпитанието и имуществото на детето. Ограничаване може да се иска и по обективни причини, каквито са продължителната физическа или душевна болест, поради които родителят не е в състояние да упражнява родителските си права. Лишаване от родителски права се постановява в случаите, в които поведението на родителя е особено опасно за детето или когато без основателна причина

³⁹ В този смисъл Решение № 571 от 22.11.2010г. по гр. д. № 221 по описа за 2009г.-IV г.о. на ВКС

⁴⁰ Григорова, С., 2011. Практически проблеми на новия семеен кодекс. София, Издателство „Сиби“, стр. 74

трайно не полага грижи за детето и не му дава издръжка. В последната хипотеза доказването на основателната причина не е част от фактическия състав, тъй като непредоставянето на издръжка на детето и пълната дезинтересираност от отглеждането и възпитаването му е достатъчно основание за лишаване от родителски права в този смисъл решение № 406 от 27.12.2011 г. по гр. дело № 1125 по описа за 2010 г. на ВКС IV гражданско отделение.

В практиката на Районен съд Русе за периода 2011 – 2022 г. преобладават производствата за лишаване от родителски права. В голяма част от решенията правилно се прилага нормативната уредба и задължителната практика на ВКС, в малко случаи решенията са неправилни поради недостатъчно събран и обсъден доказателствен материал, неправилно конституирана страна и допуснати процесуални нарушения.

Така например, в решение на Районен съд Русе, постановено по иск с основание чл. 132, ал. 1, т. 2 СК, бащата е лишен от родителски права поради трайно неполагане на грижи и не даване на издръжка без основателна причина и присъдената с предходно решение издръжка е увеличена, съдът постановява упражняването на родителските права да бъде дадено на майката. В случая предоставянето на родителските права на майката в диспозитива е ненужно, тъй като те произхождат от закона. Съгласно чл. 123 СК родителските права и задължения се упражняват в интерес на детето от двамата родители заедно и поотделно. Когато единият родител е лишен от родителски права с влязло в сила решение, родителските правомощия се концентрират изцяло в другия родител, ако същият е жив, известен и не е лишен от родителски права и не е поставен под запрещение. До момента на влизане в сила на решението родителите са упражнявали заедно правомощията дадени им от закона, след това юридически отпада правото на неизправния родител и се получава еднолично съсредоточаване на правомощията, както при смърт на родител. То се извършва автоматически и по право, без никаква намеса и преценка на държавен орган⁴¹. Аргументът, че такова изрично постановяване е необходимо, за да стане ясно кой упражнява родителските права е неоснователен, тъй като решението за лишаване от родителски права се изпраща служебно на общината по постоянен адрес на родителя и по този начин става известно на всеки който има правен интерес, кой родител упражнява родителските правомощия.

В този смисъл се е произнесъл и Окръжен съд Русе като отхвърля като неоснователна жалба за допълване на решение, с което първоинстанционния съд след като е уважил молбата на ищеца- жалбоподател лишава от родителски права майката, но не вписва в диспозитива, че същите ще се упражняват от бащата.

Районен съд Русе е бил сезиран с иск за ограничаване на родителски права на майка, която според бащата- молител не полага грижи за децата и не дава нужната им издръжка. В хода на съдебното производство става ясно, че между същите страни има влязло в сила решение, според което родителските права са дадени за упражняване на майката, но бащата възпрепятства майката да упражни правата си по решението и поради това същата не може да осъществи контакт с децата си. Съдът отхвърля иска като неоснователен. Решението е недопустимо, но същото е обжалвано от бащата- ищец като неправилно. Окръжен съд Русе постановява решение, според което активна процесуална легитимация по иск за ограничаване на родителски права може да има само родител, който преимуществено упражнява същите или към момента на подаване на молбата няма решение, с което да е предостаено упражняването им, което прави и решението и жалбата недопустими. Решението е правилно, не е обжалвано и е влязло в сила.

Районен съд Русе се е произнесъл и по иск за лишаване от родителски права в хипотезата на висящ спор за родителски права. В този случай искът е отхвърлен като неоснователен, тъй като не е било налице трайно дезинтересиране и недаване на издръжка от страна на бащата по отношение на детето му, отхвърлен е и искът за присъждане на издръжка и режим на лични отношения. Този иск се явява преюдициален по отношение на иск за упражняване на родителски права и решението е от значение за правилното разглеждане на делото по иск с основание чл. 127, ал. 2 СК съдът в цялост е обсъдил всички доказателства и след

⁴¹ Ненова, Л., Семейно право- книга втора, С., 2010г., стр. 400

отхвърлянето на иска като неоснователен поризводството по чл. 127, ал. 2 СК е било възобновено.

В производство за лишаване от родителски права бащата навежда твърдения, че майката трайно не полага грижи и не дава издръжка за малолетното им дете. Няма постановено предходно решение за упражняване на родителски права и издръжка, подари което и на основание чл. 134 от Семейния кодекс, съдът дължи служебно произнасяне относно издръжката и личните отношения при уважаване на иска. В мотивите си съда, аргументира основателността на иска с това, че същата шест месеца не е полагала грижи за децата и не им е давала издръжка. В закона не е указан конкретен срок, в който родителят да не полага грижи и поради това да бъде лишен от родителски права. Този въпрос е фактически и се решава конкретно за всяко дело. Според правната теория период от няколко седмици е достатъчен да обоснове необходимостта от вземането на мерки, доц. д-р Димитрова приема, че в трайна невъзможност да отглежда детето се намира лице, което не може да полага грижи, макар и от кратък период от време, когато е видно, че тази непостижимост ще трае дълго.⁴² В настоящия случай съдът е преценил, че шест месеца са достатъчен период, поради което е уважил иска като основателен, присъдил е служебно издръжка и е определил режим на лични отношения. Решението е правилно, не е обжалвано и е влязло в сила.

В друго производство за лишаване от родителски права майката навежда твърдения, че бащата не се интересува и не дава издръжка без основателна причина. Бащата е осъден с предходно решение да дава издръжка на малолетното си дете като е определен и режим на лични отношения на същия. Съдът намира предявения иск за основателен като лишава бащата от родителски права, изменя режима на лични отношения, но не изменя размера на постановената издръжка. Решението е правилно. Съдът няма правомощия служебно да изменя размера на издръжката без нарочно искане за това. Служебно се постановява издръжка само в случаите, в които няма предходно решение уреждащо тези отношения- арг. от чл. 134 СК

В производство по чл. 135, ал. 1 СК, съдът е бил сезиран от баща с ограничени родителски права, с молба за възстановяване на същите поради трайно изменение на обстоятелствата. В тези случаи като ответна страна се конституират другия родител дирекция „Социално подпомагане“ и Районна прокуратура. От фактическата обстановка по делото става ясно, че детето му е настанено в заведение за медико-социални грижи поради психическото си заболяване и баща му не е в състояние да се грижи за него. По делото е приета специализирана оценка на родителския капацитет на ищеца. В изготвената оценка е отразено, че хора, които познават бащата, го описват като конфликтен, закъдлив и грубиян. По мнение на кварталния полицай, ищецът не притежава качества, за да бъде пример за добър родител. От друга страна е констатирано желанието му да се грижи за детето, и изградена емоционална връзка между двамата. При посещенията си в заведението за осъществяване на режима на лични отношения обаче, бащата не е съобразявал поведението си с препоръките на лицата, които се грижат за детето му, в следствие на това и поведението на сина му ставало арогатно и агресивно. Съдът преценява, че бащата няма нужния родителски капацитет да се грижи за собствения си син, няма необходимите санитарно-битови условия за това, а и сочените обстоятелства не са трайно променени, поради което отхвърля иска като неоснователен, но поради изградената емоционална връзка между него и детето му изменя режима на лични отношения като го разширява. Решението е правилно. Същото не е обжалвано и е влязло в законна сила.

ИЗВОДИ

Най-честото основание в производствата за лишаване от родителски права се явява това по чл. 132, ал. 1, т. 2 СК, когато родителят без основателна причина трайно не полага грижи за детето и не му дава издръжка. Съдебните състави са изследвали материалноправните предпоставки в цялост- вид и срок на дезинтересирането, последици за детето, неговите нужди възраст и пол, като са вземали необходимото по закон становище от Районна прокуратура Русе и Дирекция „Социално подпомагане“. В производствата са събирани гласни доказателства и

⁴² Димитрова, Г., Настаняване на дете извън семейството, С., 2022г. стр. 65

са изслушвани родителите, чиито права следва да се отнемат. Деветнадесет от производствата за лишаване от родителски права са завършили с решение, с което иска се признава за основателен и доказан, а в седем от тях е отхвърлен като неоснователен. Голяма част от решенията не са били обжалвани и са влезли в законна сила. Единствената молба за възстановяване на ограничени родителски права е била отхвърлена като неоснователна поради липсата на трайно променени обстоятелства. Делата за ограничаване на родителски права в практиката не са много, защото те успешно се заместват от производства по предоставяне преимущественото упражняване на родителски права на осн. чл. 127, ал. 2 СК и чл. 59, ал. 8 СК; Производства по извеждане на деца от семействата им по Закона за закрила на детето⁴³; Прилагане на възпитателни мерки по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни⁴⁴ или прилагане на защитни мерки по Закона за защита от домашно насилие, с което се постигат сходни правни последици- родителските права се ограничават и без да е постановено решение в нарочно производство. В производствата по ограничаване и лишаване от родителски права следва да се обърне внимание не само на санкционирането на неправомерното родителско поведение, а на възможностите които дава законът за повишаване на родителския им капацитет, тъй като съгласно разпоредбата на чл. 134 СК личните отношения между провинилия се родител и детето му не се преустановяват, следователно родителят може да продължава да въздейства негативно върху детето си, макар и в по-ограничен период от време. В крайна сметка най-добрата среда за едно дете е неговото собствено семейство и вместо със санкции родителите могат да бъдат научени да бъдат по-отговорни и дисциплинирани и с помощта на ползването на задължителни социални услуги⁴⁵ и то не само при установен конфликт между тях.

REFERENCES

Grigorova, S., 2011. Practical problems of the new Family code. Sofia: "Sibi" Publishing House. **(Оригинално заглавие: Григорова, С., 2011. Практически проблеми на новия Семейен кодекс. София: Издателство „Сибис“.)**

Dimitrova, G., Placement of a child outside the family, 2022, Sofia., „Siela" Publishing House. **(Оригинално заглавие: Димитрова, Г., С., 2022. Наставяване на дете извън семейството. София: Издателство „Сиела“.)**

Karzheva, Ts., Georgiev, I., 2014. Deprivation of parental rights (procedural aspects) pp. 308-323. Collection of Family Relations in the Changing World, Sofia: "Sibi" Publishing House.) **(Оригинално заглавие: Кържева, Ц., Георгиев, И., 2014. Лишаването от родителски права (процесуални аспекти) стр. 308-323. Сборник Семейните отношения в променящия се свят, София: Издателство „Сибис“.)**

Nenova, L., Family law - book two, 2010, Sofia, „Sofi-R" Publishing House. **(Оригинално заглавие: Ненова, Л., С., 2010. Семейно право- книга втора. София: Издателство „Софи-Р“.)**

Забележка: За написването на настоящия доклад са използвани следните съдебни решения, които поради забрана за публикуване на мотивите към тях, не са цитирани на съответните за това места:

Решение № от 20.03.2012г. по гр. д. № 9120/2011г., VII гр. състав, РС- Русе

⁴³ Повече по темата вж. Петрова, Д., „Съдебно производство по извеждане на дете от биологичното му семейство“ публикуван в Научни трудове на Русенски университет „Ангел Кънчев“, 2020г. том 59, серия 7.1, стр. 125-129

⁴⁴ Повече по темата вж. Петрова, Д., „Ограничаването на родителските права като последица от прилагането на възпитателни мерки по чл. 13, ал. 1, т.11 и т.13 от ЗБППМН“ публикуван в Научни трудове на Русенски университет „Ангел Кънчев“, 2022г. том 61, серия 7.1, стр. 124-128

⁴⁵ Повече по темата вж. Петрова, Д., „Социалните услуги при спор относно родителски права- приложение и практически проблеми“, публикуван в Научни трудове на Русенски университет „Ангел Кънчев“, том 61, серия 7.3, стр. 37-42

Решение № от 10.04.2013г. по гр. д. № 8202/2012г., XII гр. състав, РС- Русе
Решение № 593 от 14.04.2014г. по гр. д. № 7726/2013г., IV гр. състав, РС- Русе
Решение № от 03.09.2012г. по гр. д. № 7159/2011г., VIII гр. състав, РС- Русе
Решение № 768 от 19.12.2012г. по в. гр. д. № 1229/2012г., ОС- Русе
Решение № 703 от 25.04.2019г. по гр. д. № 6507/2018г., IVгр. Състав, РС- Русе
Решение № 1013 от 24.07.2020г. по гр. д. № 6305/2019г., IV гр. състав, РС- Русе
Решение № 515 от 13.04.2016г. по гр. д. № 6302/2015г., IV гр. състав, РС- Русе
Решение № 405 от 31.03.2015г. по гр. д. № 6058/2014г., X гр. състав, РС- Русе
Решение № 783 от 29.04.2013г. по гр.д. № 6015/2012г., V гр. състав, РС- Русе
Решение № 135 от 21.03.2015г. по в. гр. д. № 1039/2015г., ОС- Русе
Решение № 493 от 27.03.2018г. по гр. д. № 5886/2017г., II гр. състав, РС- Русе
Решение № 2081 от 21.11.2011г.по гр. д. № 5828/2011г., II гр. състав, РС- Русе
Решение № от 07.02.2014г. по гр. д. № 5794/2013г., I гр. състав, РС- Русе
Решение № 260470 от 10.06.2022г. по гр. д. № 5524/2020г., VI гр. състав, РС- Русе
Решение № от 27.12.2018г. по гр. д. № 5289/018г., XIV гр. състав, РС- Русе
Решение № 173 от 10.05.2019г. по в. гр. д. № 205/2019г., ОС- Русе
Решение № 1785 от 12.11.2018г. по гр.д. № 5152/2018г., XII гр. състав, РС- Русе
Решение № 2254 от 19.12.2011г. по гр. д. № 5010/2011г., XII гр. състав, РС- Русе
Решение № от 03.09.2012г. по гр. д. № 4195/2012г., VIII гр. състав, РС- Русе
Решение № от 30.11.2011г. по гр. д. № 4151/2011г., V гр. състав, РС- Русе
Решение № 202 от 06.04.2012г. по в.гр.д. №91/2012г., ОС- Русе
Решение № от 03.12.2015г. по гр.д. № 3947/2015г., XII гр. състав, РС- Русе
Решение № 141 от 13.04.2016г. по в.гр.д. № 140/2016г., ОС- Русе
Решение № 1042 от 16.08.2017г. по гр. д. №2574/2017г., X гр. състав, РС- Русе
Решение № 1552 от 27.11.2015г. по гр. д. № 2545/2015г., IV гр. състав, РС- Русе
Решение № от 01.11.2016г. по гр. д. № 1859/2016г., XIII гр. състав, РС- Русе
Решение № 1006 от 31.05.2012г. по гр. д. № 1543/2012г., XI гр. състав, РС- Русе
Решение № от 01.11.2016г. по гр. д. № 1859/2016г., XIII гр. състав, РС- Русе
Решение № от 29.07.2015г. по гр. д. № 1594/2015г., V гр. състав, РС- Русе
Решене № 1006 от 31.05.2012г. по гр. д. № 1543/2012г., IV гр. състав, РС- Русе
Решение № от 21.11.2014г. по гр. д. № 1412/2014г., XII гр. състав, РС- Русе
Решение № 358 от 28.05.2022г. по гр. д. № 774/2021г., VI гр. състав, РС- Русе
Решение № 294 от 01.11.2021г. по в. гр. д. № 524/2021г., ОС- Русе
Решение № от 08.09.2020г. по гр. д. №516/2020г., I гр. състав, РС- Русе
Решение № от 25.09.2015г. по гр. д. № 488/2015г., I гр. състав, РС- Русе
Решение № 802 от 10.06.2022г. по гр. д. № 284/2022г., XV гр. състав, РС- Русе

WED-2B313-SSS-L-16

FACTUAL COHABITATION AND CIVIL UNIONS AND PARTNERSHIPS AS OBSTACLES TO MARRIAGE

Milena Dimova – PhD Student

Private Law Department, Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359 888919700
E-mail: mdimova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Krassimir Dimitrov

Private Law Department,
Faculty of Law.
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: kdimitrov@uni-ruse.bg

***Abstract:** Registered civil partnerships are an obstacle to marriage in the countries where they are regulated. There are legal regimes that do contain norms for the settlement of these civil unions. The lasts are not an obstacle to marriage when they are not regulated by law. The article aims to examine de facto cohabitation in Bulgaria and in other countries where it finds its legal framework as a marital obstacle.*

***Keywords:** civil partnership, cohabitation, Family Law, marriage, conditions and obstacles to marriage*

ВЪВЕДЕНИЕ ⁴⁶

Бракът се признава от законодателствата на страните като класическата форма на семейни отношения. Той се определя като белег на формиращата се семейна единица. Анализът на тенденциите при формирането и разкъсването на брачната връзка не представят пълна картина за семейните отношения. Правните алтернативи на брака, установени в множество държави са по-често срещани. Националното законодателство на държавите се променя като естествено следствие на промяната в обществеността, предоставяйки повече права на несемейните двойки. Увеличава се броят на децата, родени от несклучили брак двойки, а сключените бракове намаляват своя брой.⁴⁷ Срещат се регламентирани форми на фактическо съжителство от регистриран или нерегистриран тип, граждански съюзи и партньорства.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Българско право

Семейният кодекс от 2009 г. не урежда института на фактическото съпружеско съжителство. При обсъжданията на Законопроекта за Семейен кодекс (№ 802-01-37/01.04.2008 г.) се изказват редица предложения за своевременната му регламентация. Изтъква се безспорният факт, че фактически съжителства съществуват, а техният брой непрекъснато расте. Безспорно се акцентира на факта, че преобладаващият процент на децата, родени в България е от ненормирания институт на фактическото съжителство. Поддържа се като основен позитив лесното установяване на произход от бащата при регистрирано фактическо съжителство, чийто акцент се поставя и в проекта на Семейен кодекс от 2008 г. Негативни настроения се изказват от редица граждански организации и основните вероизповедания в България. Застъпва се тезата, че се подкопава традиционния брак и ценности. Правилно в

⁴⁶

⁴⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics, последно посетен на 19.03.2023 г.

стенограмата към обсъжданията на проекта се поставя акцент върху възможността за заобикаляне на пречките и условията за брак, ако се установи едно препращане към административната процедура на Закона за гражданска регистрация.⁴⁸

Поради настъпването на определени правни последици, законодателят казуистично признава института на фактическото съпружеско съжителство. В Закона за противодействие на корупцията и за отнемане на незаконно придобитото имущество⁴⁹ се урежда т. 18 от ДР § 1, където се дефинира фактическото съжителство на съпружески начала като „доброволно съвместно съжителство на съпружески начала на две пълнолетни лица, по отношение на които не съществува родство, предствавляващо пречка за брак, което е продължило повече от две години и при което лицата се грижат един за друг и за общо домакинство“. Разпоредби, които засягат фактическото съжителство също се съдържат в Закона за съдебната власт, Закона за чужденците в Република България и други нормативни актове. Безспорно е, че фактическото съпружеско съжителство се признава от обективното право и се следват определени последици. Семейният кодекс не урежда този институт. Съгласно чл. 92, ал. 6 от Закона за гражданската регистрация е възможно да се установи адресна регистрация на лицата, които живеят във фактическо съжителство. Лице, живеещо във фактическото съпружеско съжителство е обект на закрила, съгласно чл. 3, т. 2 Закона за защита от домашно насилие

2. **Международно право** Френският еквивалент на гражданското партньорство се нарича Pacte Civil de Solidarite (Pacs). Той се установява през 1999 г. и се извършва в кметството, но може да се изготви и от нотариус.⁵⁰ Гражданският съюз поражда действие при регистрацията си. Това официализиране на двойката им предоставя както права, различни от брачните, така и такива, които са подобни. Безспорно е по-лесно да се установи гражданско партньорство и същото да се разпусне, отколкото съответните еквиваленти при брачното правоотношение. Лицата, които предпочитат това партньорство, предпочитат да са официално признати като партньори, лишавайки се от усложненията на брака, изразяващи се в продължителни разводни процедури. Регистрираното гражданско партньорство се установява, за да се регистрират еднopolовите партньорства. През 2013 г. гражданските партньорства във Франция стават достъпни и за хетеросексуални двойки. Условията, които лицата трябва да покрият, за да регистрират своето гражданско партньорство са навършена 18-годишна възраст, съгласно чл. 515-1 от Закона за гражданско партньорство.⁵¹ Лицата, желаещи да сключат договор за гражданско партньорство не трябва да са роднини по права или съребрена линия, не трябва да се намират в брак или в друго гражданско партньорство. Разпоредбата на чл. 506-1 ФЗГП установява, че гражданско партньорство не може да се установи, когато лицето е поставено под запрещение. Гражданското партньорство не е обвързано с националността. Достатъчно е лицето да пребивава законно във Франция. Гражданското партньорство представлява обикновен договор между две лица.⁵² Регистрираните граждански партньорства

⁴⁸ https://web.apis.bg/p.php?i=312861&b=0&crypt=0&ot=802-01-37%2F01.04.2008&search=802+01+37%2F01.04.2008&srch_stat_id=11779038#ss_0, последно посетен на 7.8.2023

Г.
49

<https://legislation.apis.bg/doc/3263996?searchText=%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B8%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B0%20%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%BE%20%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>, последно посетен на 22.03.2023 г.

⁵⁰ Гражданският секретар не съхранява копие от гражданското споразумение, докато нотариуса го съхранява 75 години.

⁵¹ <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000761717>, последно посетен на 19.03.2023 г.

⁵² За разлика от брачните двойки, в случаите на смърт, лицата, участници в гражданско партньорство, не получават наследствена пенсия от починалия си съпруг. Лицето, граждански партньор, не наследява по право починалия си партньор, както съпругът наследява в случаите на смърт по френското право. Ако лицата желаят могат да пристъпят към завещателни разпореджания.

не се признават навсякъде, което ги отличава от брачното правоотношение. Гражданското партньорство се прекратява по естествени причини със смъртта на едно от лицата, чрез сключването на брак на един от партньорите, чрез декларация, изразяваща желанието им за прекратяване на партньорството, от лицата или едностранно по решение на едно от лицата, граждански партньор, изпращайки уведомление чрез съдебен изпълнител до другото лице, а копие се изпраща и до гражданския секретар или нотариуса.

Регистрираните партньорства в Германия се преустановяват през 2017 г., когато немските брачни права се разширяват и стават достъпни и за еднополовите двойки. Регистрираните партньорства преустановяват действието си на алтернатива заместваща брака. Законът за регистрираното гражданско партньорство (ЗРГП), действащи от 2001 до 2017 г., предоставя възможност две лица от един и същи пол да регистрират партньорство, съгласно § 1 от ЗРГП.⁵³ Според германския граждански кодекс условията за сключване на брак са положителни и отрицателни. Положително условие е наличието на достигната брачна възраст, възможно е известно снижаване до 16 годишна възраст, но с получено разрешение, урежда се в чл. 1303 от германския Граждански кодекс. Лицата, които могат да сключат брак трябва да са дееспособни, аргумент от противното, уредено в чл. 1304 от ГГК, където се казва не може да сключи брак лице, което не е дееспособно. Като пречки за брак се установяват наличието на съществуващ брак или гражданско партньорство между едно от лицата, които възнамеряват да сключат брак и друго лице, съгласно чл. 1306 от ГГК. Родството по кръв и осиновяването също представляват пречки за брак. Съгласно чл. 1307 от ГГК не могат да сключат брак роднини по права линия, както пълнокръвни, така и полукръвни братя и сестри, независимо от осиновяването. Норматана чл. 1308 ГГК урежда осиновяването като пречка за брак, като тази пречка отпада с прекратяването на осиновяването.

Гражданското партньорство в Испания е регистрирано или нерегистрирано. Законодателството в Испания позволява на лица от различен или еднакъв пол да регистрират гражданско партньорство. То се урежда индивидуално с оглед разпоредбите на отделните испански региони. Бракът се урежда в испанския граждански кодекс и е еднакъв независимо от автономната област. Самостоятелното уреждане на този институт обосновава различия в зависимост от конкретния регион на регистриране на гражданското партньорство. В Каталуния има лица, които живеят задено или имат общи деца, но нямат гражданска регистрация, че са граждански партньори. Изискванията, които се съблюдават, за да се регистрира гражданско партньорство са положително условие пълнолетие – 18 години или навършени 16 години, но лицето да е еманципирано. Друго условие е липсата на брак или непрекратено гражданско партньорство. Изисква се регистрация поне на едно от лицата в съответната автономна област и минимален период на съвместно съжителство. Регистрираните партньорства се вписват в нарочен регистър, в зависимост от това къде се сключва гражданското партньорство.

В Нидерландия е възможно да се сключи гражданско партньорство. Бракът и гражданското партньорство се уреждат сходно. Нидерландското законодателство допуска регистрирано гражданско партньорство извън Нидерландия да се регистрира в страната, при условие че се урежда от същите правила като тези, които се прилагат за регистрираното в страната партньорство. Регистрираното партньорство се предпочита от двойки, които искат да се възползват от социалните ползи на брака. Тези двойки предпочитат този вид партньорство пред сключването на брак. Правата на тези двойки са аналогични с правата на брачните двойки. За регистрираните партньорства се допуска преобразуването им в брак, докато обратното е невъзможно. Презумпцията за бащинство действа при регистрираните партньорства. Разликата между брака и регистрираното партньорство е, че липсват брачни обети, а бракът се разтрогва единствено в съда, в т. ч. законната раздяла действа единствено когато има брак. Условията за сключване на брак⁵⁴ и регистриране на гражданско

⁵³ <https://www.gesetze-im-internet.de/lpartg/BJNR026610001.html>, последно посетен на 19.03.2023 г.

⁵⁴ Лица под 15 години не могат да сключат брак; желаещите да сключат брак са свързани по кръв или по осиновяване, са брат или сестра, липсва свободно съгласие и умствен капацитет, едно лице може да бъде в брак

партньорство са навършени 18 години, липса на брак или друго регистрирано гражданско партньорство, според чл. 1:31 и следващите от НГК. Лицата не трябва да са близки роднини – по права линия или по съребрена. Бракът между мъж и жена или между две еднородни лица е позволен както и гражданското партньорство. В Нидерландия е позволено да се сключи и брак и регистрирано гражданско партньорство. Регистрираното партньорство се въвежда предимно за лицата, желаещи да оформят официално еднородните си съюзи. В Нидерландия се урежда и споразумение за съжителство, което представлява писмено споразумение, уреждащо определени въпроси, отнасящи се до съвместния живот. При споразумение за съжителство, ако лицата имат заедно дете, майката, която е родила детето, по право се определя като майка по закон. Мъжът обаче трябва да припознае детето. Аналогичен е случаят с жената-партньор на рожденната майка. В Нидерландия е възможно да се установи съжителство без същото да се урежда формално от закона, тъй като липсва споразумение за съжителство.⁵⁵ Съгласно чл. 1:80⁵⁶ в от нидерландския Граждански кодекс, регистрираното партньорство приключва – с отпадането на едно от лицата поради физическа смърт или обявена или предполагаема смърт, по взаимно съгласие, при разпускане по искане на регистрираните партньори или чрез преобразуване на регистрираното партньорство в брак.⁵⁷ Уредбата за прекратяването на регистрираното партньорство препраща към нормите за прекратяване на брака, посочени в раздел 1.9 на нидерландския Граждански кодекс.

Гражданските партньорства в Италия са възможни от 2016 г., когато се приема Закон № 76 за Регулиране на гражданските партньорства между лица от един и същи пол и регулиране на съвместния живот. Законът има двойко проявление, урежда връзката между лица от еднакъв пол, гражданско партньорство, но и регламентира действителното съжителство на две лица от различен пол или от един и същи. В Италия могат да се регистрират брачни удостоверения между лица от еднакъв пол (или техните алтернативи), установени пред чуждестранни органи, когато поне едната страна притежава италианско гражданство. Закон № 76 от 20.05.2016 г., урежда пречките за регистриране на гражданските съюзи между лица от еднакъв пол. Такива са наличие на брачна връзка или еднородно гражданско съюз, наличие на психично заболяване, близкородствени отношения, лице, осъдено за извършено престъпление срещу всеки, който има брак или гражданско съюз с другата страна. Наличието на една от посочените пречки влече недействителността на гражданския съюз между посочените лица.⁵⁸ Тенденцията в Италия за намаляващ интерес към брака се задълбочава през ХХ в.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Развитието на обществените отношения неминуемо води до промени в техния социален тип и предпочитания. Двойките изразяват различно предпочитанията си, сключвайки брак или формирайки фактическо съжителство. Позитивното право в България урежда брачната институция и осигурява нейната закрила, която е сред първите цели на всяка държава. Докато фактическото съжителство като институт алтернативен на брака не намира уредба в семейното право. Норми, които го засягат, се срещат в други закони. Съществуват европейски законодателства, които не оставят в страни този феномен, а предпочитат да го регулират. Фактическите съжителства от регистриран тип се поставят в зависимост от брачните условия и пречки, което споделяме като правилно и редно. Задача на държавата е да не позволява да се заобикалят норми и институти. Преобладаващият брой деца родени извън брак⁵⁹ ясно

само с едно лице, лицето, което желае да сключи брак не може да се е регистрирало като гражданско партньор.
- <http://www.dutchcivillaw.com/actconflictlawmarriage.htm>, последно посетен на 20.03.2023 г.

⁵⁵ [https://www.government.nl/topics/marriage-cohabitation-agreement-civil-partnership/marriage-civil-partnership-and-cohabitation-agreements#:~:text=In%20the%20Netherlands%2C%20the%20partners,ondertrouw\)%20is%20compulsory%20by%201aw.,](https://www.government.nl/topics/marriage-cohabitation-agreement-civil-partnership/marriage-civil-partnership-and-cohabitation-agreements#:~:text=In%20the%20Netherlands%2C%20the%20partners,ondertrouw)%20is%20compulsory%20by%201aw.,) последно посетен на 20.03.2023 г.

⁵⁶ <https://www.mi.government.bg/files/uploads/files/antikorupzia/zpkonpi.pdf>, последно достъпен на 7.8.2023 г.

⁵⁷ <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook01.htm>, последно посетен на 21.03.2023 г.

⁵⁸ <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2016-05-20:76>, последно посетен на 22.03.2023 г.

⁵⁹

<https://www.nsi.bg/bg/content/2963/%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B5%>

свидетелстват, че българското общество преимуществено живее в отношения, които не са нормирани от държавата. Страните, уреждащи фактическото съжителство, го въздигат в пречка за брак, запазвайки принципът на моногамността. Установява се повишено ниво на сигурност в гражданския оборот и не остават изолирани определени обществени отношения. Повече от необходимо е държавата в лицето на позитивното право да настигне оформилите се тенденции, установявайки норми, непозволяващи да съществува фактическа бигамия.

REFERENCES

Tsankova, Ts. (2000). De facto conjugal cohabitation. Sofia: "Fenea". (*Оригинално заглавие:* Цанкова, Ц. (2000). Фактическо съпружеско съжителство. София: „Фенея“).

Nenova, L., (2009). Family law: New edition by Prof. Dr. Metodi Markov according to the new Family Codex of 2009. Sofia: "Sofi-R". (*Оригинално заглавие:* Ненова, Л., (2006). Семейно право: Нова редакция проф. д-р Методи Марков по новия Семейен кодекс от 2009 г., Книга първа. София: „Софи-Р“).

Tsankova, Ts., Markov, M., Staneva, A., (2009). Commentary on the new family code. Sofia. Labour and Law. (*Оригинално заглавие:* Цанкова, Ц., Марков, М., Станева, А., (2009). Коментар на новия Семейен кодекс. София. ИК Труд и право.

KINSHIP „BY BLOOD“ AS AN OBSTACLE TO MARRIAGE

Milena Dimova – PhD Student

Private Law Department, Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359 888919700
E-mail: mdimova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Krassimir Dimitrov

Private Law Department,
Faculty of Law.
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: kdimitrov@uni-ruse.bg

Abstract: Kinship as an obstacle to marriage has its history since the dawn of mankind. Existing societies in which the presence of kinship at the time of marriage is an established social trend. These communities represent a fifth of the world's population. Genetics is an inseparable part of the human being, and migration processes are influenced by many factors - social, cultural, political, militarized and so on. Emigrants from cultures with deep traditions of consanguineous marriage change their locations. People with reproductive problems are increasing in number, and donation in assisted reproduction is still not clearly standardized, ensuring the prevention of consanguineous marriages. Preconception and the need for preconception of kinship should be part of the social and health policy of the state.

Keywords: marriage, obstacle for marriage, blood obstacle, consanguineous marriage, origin

ВЪВЕДЕНИЕ

Родството като пречка за брак има своята история още от зората на човечеството. Съществуват общества, в които наличието на родството при сключване на брак е вкоренена социална тенденция. Тези общности представляват една пета от населението на света и се среща в Северна Америка, Западна Азия и Близкия изток. Неминуемо генетиката е неразделна част от човека, а миграционните процеси се повлияват от множество фактори – социални, културни, политически, милитаризационни и прочее. Емигрантите, идващи от култури с дълбоки традиции в еднокръвните бракове, пребивават в Европа, Северна Америка и Австралия. Лицата с репродуктивни проблеми повишават своя брой, а донорството при асистирана репродукция все още не е ясно нормирано, осигурявайки превенция от близкородствени бракове. Предварителната концепция и необходимостта от предбрачно консултиране относно родството трябва да бъдат част от социалната и здравна политика на държавата.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Близкородствени бракове

Еднокръвният брак е силно почитан и уважаван сред населението на Северна Африка, Западна Азия и Близкия изток. Вътрешносемейните съюзи представляват от 18 до 55 % от всички бракове.⁶⁰ Зачеването на потомството от еднокръвни бракове е повече от препоръчително да бъде консултирано с медицински лица и специалисти. Медицински доклади показват, че има несъответствия при консултирането при кръвно родство сред медицинските специалисти.⁶¹ Еднокръвният брак се определя като съюз между две лица, които са родствено свързани като втори братовчеди или по-близки родственици. В обществата,

⁶⁰ <https://consang.net/maps2/worldmap2022.pdf>, последно достъпен на 7.8.2023 г.

⁶¹ <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1023/A%3A1014593404915>, последно посетен на 7.8.2023 г.

практикуващи еднокръвни бракове, се срещат родословия със сложни връзки на родство, произтичащи от бракове на братовчеди в последователни поколения. Сходният генетичен материал при такива роднински връзки е със сериозна концентрация. Разпространението на родството и честотата на браковете на първи братовчеди се различават осезаемо сред населението и общностите, зависейки от религията, културата, етническата принадлежност и географията. Еднокръвни бракове се практикуват и сред емигрантски общности от силно еднокръвни страни като Турция, Ливан, Пакистан, които сега пребивават в Европа. Високите нива на кръвно родство, съчетани с големия размер на семейството в някои общности, има възможност да предизвикат проява на рецесивни заболявания като много редки синдроми или дори проявата на нови такива. Еднокръвните бракове определено крият рискове от генетични заболявания.

Социални фактори провокират предпочитането на еднокръвни бракове. Проучванията показват, че един еднокръвен брак създава условия за стабилност на двойката и другите членове на семейството. При сравнение между социалните ползи и генетичните рискове, безспорно последните имат своя превес. Колкото е по-тясна биологичната връзка между родителите, толкова нараства възможността поколението да наследи идентични и рецесивни гени. Първите братовчеди се очаква да наследят около една осма от гените си и при тях съществува по-голям риск от сърдечни проблеми, астма, диабет, глухота, умствена изостаналост и други. Всяко човешко същество има 46 хромозоми, организирани в 23 групи. Преимуществовият брой от тези групи – 22 са свързани с болестите и само една двойка определя пола. Гените се определят от хромозомите. Всяка двойка хромозоми носи един набор от гени, а всеки има две копия на всеки ген – един от мъжки и друг от женски. За едно здраво и нормално дете, двете копия на гените трябва да работят нормално. Много здравословни проблеми се провокират с отдръпването на гените. Налични са данни за детска смъртност поради спонтанни аборти при родствени двойки.⁶² Редица заболявания се свързват с генни мутации следствие на близкородствени бракове като пептична язва, подагра, диабет, астма, биполарна депресия, епилепсия, шизофрения, рак, коронарна болест на сърцето, които засягат преимуществено двойките братовчеди.⁶³ От религиозна гледна точка родствените бракове са разрешени сред юдаизма, исляма, будизма и други религии. В християнските църкви се допуска диспенс след получаване на разрешение за сключване на брак. Латинската църква забранява браковете между трети братовчеди. Великобритания не ограничава правото на брак между първи братовчеди⁶⁴, аналогично е положението и в Ирландия.⁶⁵ Изследванията показват, че близкородствените бракове водят до физически, психологически заболявания и разстройства. Потенциална заплаха за поколенията се оказват тези близкородствени бракове, уредени при различни норми, обичаи, вярвания и митове. Необходими са специални и задълбочени проучвания, които да достигнат до по-голям обществен кръг и своевременно консултиране и информиране на лицата.

2. Произход

Произходът представлява разгърнатата система от семейноправни връзки, наречени още родство. Той е признатата от правото биологическа връзка, означаваща като кръвно родство. Нормата, която урежда родството се съдържа в чл. 74 от СК от 2009 г. Под родство се разбира връзката между две лица, от които едното произхожда пряко или непряко от другото или които имат общ родоначалник, без едното да произхожда от другото. Според българското право е изключена възможността да се сключи брак между лица, произхождащи пряко едно от друго. Нормата се съдържа в чл. 7, ал. 2, т. 1 от СК от 2009 г. Хронологично позитивното право не допуска сключване на брак между роднини по права линия. Ако такъв брак се сключи, същият е унищожаван, съгласно чл. 47, ал. 1, т. 4. Искът може да се предяви от всеки съпруг и от прокурора. Този брак не подлежи на саниране. Формално сключване на брак между лица,

⁶² <https://www.nature.com/articles/gim2011137>, последно достъпен на 7.8.2023 г.

⁶³ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14684692/>, последно достъпен на 7.8.2023 г.

⁶⁴ <https://www.primescholars.com/articles/cousin-marriage-culture-blaming-and-equity-in-service-delivery.pdf>, последно достъпен на 7.8.2023 г.

⁶⁵ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/16/section/1>, последно достъпен на 7.8.2023 г.

произхождащи едно от друго е малка. Остава открит въпросът, когато биологичният произход на едно от лицата не е известен – при осиновяване и при асистирана репродукция.

Биологичният произход на лицата е силно сензитивен. Решение № 161 от 19.01.2021 г. на Върховния касационен съд от 28.09.2020 г. по гр. д. № 1179/2020,⁶⁶ IV-то г. о. изтъква че, в семейноправната теория за „важни обстоятелства по смисъла на чл. 105 от СК се приема“ здравословен проблем, нуждата от изясняване характера на наследствено заболяване или психически проблеми, установяване на генетични предразположения и болести, както и факти, свързани с пречките за брак. Съдебната практика на окръжните съдилища определя като неважни обстоятелства по смисъла на закона като генетична предразположеност към някои заболявания, откъдето не се и уважава молбата по чл. 105 от СК 2009 г. по горепосоченото дело. При това охранително производство молителката е 52-годишна жена, която моли да ѝ се разреши установяването на биологичен произход, а като мотиви се посочват притесненията ѝ във връзка с опасността синовете ѝ да встъпят в кръвнородствени връзки. Посоченото решение № 161 отменя постановения отказ от апелативния съд и допуска разкриване на тайната на осиновяването. Достъпът до информация за биологичния произход е обективен от здравна, социална и психологическа гледна точка, когато осиновеното лице пожелае да се запознае с данните и фактите за неговото осиновяване. Темата е изключително крехка, но безспорно в нея се вплитат психологически причини, необходимостта за изграждане на идентичността на лицето и неговите близки. Представители на Министерство на правосъдието споделят позиция, че тайната на осиновяването трябва да отпадне.⁶⁷

Друг силно сензитивен въпрос, който е дискутиран широко в международен аспект, е произходът при асистирана репродукция. Медицината напредва, а установяването на биологично сходство чрез ДНК тестове не изисква единствено лично посещение до лаборатория. През 2013 г. окръжен апелативен съд в Хам, Германия, добави правна тежест с решението си, че децата на анонимни донири на семенна течност имат право да знаят имената на бащите си. Европа е своеобразен микс от норми, които позволяват достъпа до биологичния произход, но и места, където това е забранено. Анонимността е установен в България, Испания, Италия, Чехия, Турция и други. През 2022 г. във Франция се разширява правото децата, родени в следствие от асистирана репродукция, да установяват биологичния си произход. Промяната на Закон относно биогенетиката⁶⁸ влиза в сила през септември 2022 г. С изменението на закона не се оправдават очакванията, че донорството ще намалее. Увеличение на даряването на биологичен материал се наблюдава и в други страни, които допускат разкриването на биологичен произход като Швеция, Австралия, Финландия, Великобритания. Безспорно е задължително донорството да се контролира от страна на държавата. В тази насока се провеждат дебати в Нидерландия, където става ясно, че мъж е потенциален баща на стотици деца. Предлага се да се въведе законодателно ограничение, при което едно лице да може да е биологичен родител на максимум 25 деца. Холандия допуска промяна в своето законодателство за достъп до биологичен произход през 2021 г., когато се приема Закон за данните на донорите за изкуствено оплождане.⁶⁹ През 2023 г. вниманието се насочва към мъж от Нидерландия, за който се твърди, че е баща на над 500 деца. За мъжа се подава информация още през 2017 г., когато холандската асоциация на гинеколозите за първи път предупреждава за мъжа, който е станал баща на най-малко 102 деца в Холандия чрез 10 различни клиники.⁷⁰ Жена, която има дете от многодетния баща, е инициирала граждански иск срещу мъжа, в който се иска да се преустанови даряването на биологичен материал, а наличният замразен да бъде

⁶⁶ <https://www.vks.bg/pregled-akt.jsp?type=ot-delo&id=D3D1BC6CAE3BC3EDC2258662004E9EDC>, последно посетен на 7.8.2023 г.

⁶⁷ <https://mjs.bg/home/index/437d3f0c-6caa-4bf6-86e1-434be5ffc859>, последно достъпен на 7.8.2023 г.

⁶⁸

<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043884384#:~:text=%C2%AB%20Le%20consentement%20donn%C3%A9%20%C3%A0%20une,a%20%C3%A9t%C3%A9%20priv%C3%A9%20d'effet.>, последно достъпен на 7.8.2023 г.

⁶⁹ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0013642/2021-07-01>, последно посетен на 7.8.2023 г.

⁷⁰ <https://www.dutchnews.nl/news/2023/03/dutch-sperm-donor-faces-court-may-have-fathered-550-children/>, последно достъпен на 7.8.2023 г.

унищожен. Възможността от близкородствени отношения неминуемо е на дневен ред. В Холандия се разработва национален регистър за донорите на биологичен материал. Очаква се холандското законодателство да измени допустимата употреба на доноров материал от едно лице от 25 на 12. Случаите с даряване на биологичен материал и проявеният ефект да се родят полубратя и полусестри не е сред първите.⁷¹ Това е сериозна тенденция към която държавата и човечеството не могат да останат пасивни. Въвеждането на законодателна уредба, която да внася ред и сигурност при донорството на биологичен материал е обективна необходимост. Поддържането на регистър, чиято информация да се съхранява поне 70 години също е съществено важно. Поставянето на ограничение за възможния брой употреба на доноров материал е съществено условие за внасяне на ред. В миналия век документацията се съхранява приблизително 10-20 години, ако въобще има такава.⁷² Установяват се все повече случаи за висок множество полубратя и полусестри, който е силно притеснителен. Лицата се обединяват в граждански организации с цел да установят своя произход.

В България Закона за здравето урежда асистираната репродукция. Урежда се правомощието на изпълнителна агенция „Медицински надзор“ да регистрира, съхранява и анализира информацията относно данните на донора и състоянието на реципиента. Тези данни се съхраняват 30 години. От своя страна лечебните заведения са задължени да поддържат регистър, в който да се вписват данни за всяко извършено вземане на биологичен материал, експертиза, обработка, оплождане, етикетиране и съхраняване на доноров материал. В България предоставянето от донора на биологичен материал е анонимно, като се забранява разпространяването на информация свързана с неговата личност, освен в случаите, предвидени със закон. Законът за здравето, в своята разпоредба в чл. 133 забранява оплождане на яйцеклетка със сперматозоиди от донор, който е в кръвно родство по права или съребрена линия до IV степен с жената, чиято яйцеклетка се използва. Обективно необходимо е да се установи ограничение, в което допустимият брой износени ембриони от донорите на биологичен материал да не превишават определен брой. Така ще се установи редуциране на възможното кръвно родство и потенциалните близкородствени бракове.

Родството по съребрена линия като пречка за брак се установява в чл. 7, ал. 2, т. 2 от СК от 2009 г. Нормата на чл. 74, ал. 2 от СК определя, че родството по съребрена линия⁷³ е връзката между две лица, които имат общ родоначалник, без едното да произхожда от другото. Ограничените степени се простират до IV степен, които са първи братовчеди. Възможно е деление на пълнокръвни и непълнокръвни родствени връзки. Пълнокръвните се наблюдават, когато лицата произхождат от общи родители. Непълнокръвни са тези, които имат само един общ родител. Едноутробни, когато имат обща майка и еднокръвни, когато имат общ баща. Законът борави със степени на родство и не поставя зависимост от количеството обща кръв. Бракът между полукръвни първи братовчеди не е разрешен.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Родството се посочва сред пречките за брак и представлява много сериозен аспект от обществения интерес, не само от чисто морална гледна точка, но и от биологична такава. Още от зората на религиите, когато бракът се намира под тяхна юрисдикция, се забраняват браковете между близки роднини. Независимо от обичаите на някои общности, близкородствените бракове се практикуват. Необходимо е сериозно консултиране и изследване на осведомеността на лицата при потенциално сключване на брак. Кръвното родство се установява презумптивно в определени от СК хипотези. Безспорно при условията на осиновяване, когато родители осиновяват дете, възникват граждански отношения на родство, но обективно съществуват и биологични кръвни връзки, с които лицата трябва да бъдат запознати. Аналогично стои въпросът и при асистираната репродукция и

⁷¹ <https://www.theguardian.com/science/2018/nov/24/sperm-donor-man-who-fathered-200-children>, последно достъпен на 7.8.2023 г.

⁷² <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2021/sep/25/the-great-sperm-heist-they-were-playing-with-peoples-lives>, последно посетен на 7.8.2023 г.

⁷³ Терминът „съребрена линия“ идва от църковното право.

установяването на реален биологичен произход. Тайната на осиновяването и анонимността при асистираната репродукция имат за цел да гарантират един стабилен и правов ред в обществото, но те трябва да са за сметка на здравословното състояние на родените деца. Държавата трябва да осигури условия за информираност и да превантира потенциални еднокръвни връзки.

REFERENCES

Nenova, L., (2009). Family law: New edition by Prof. Dr. Metodi Markov according to the new Family Codex of 2009. Book one. Sofia: "Sofi-R". (*Оригинално заглавие:* Ненова, Л., (2006). Семейно право: Нова редакция проф. д-р Методи Марков по новия Семейен кодекс от 2009 г., Книга първа. София: „Софи-Р“).

Tsankova, Ts. (2000). De facto conjugal cohabitation. Sofia: "Fenea". (*Оригинално заглавие:* Цанкова, Ц. (20⁷⁴00). Фактическо съпружеско съжителство. София: „Фенея“).

Tsankova, Ts., Markov, M., Staneva, A., (2009). Commentary on the new family code. Sofia. Labour and Law. (*Оригинално заглавие:* Цанкова, Ц., Марков, М., Станева, А., (2009). Коментар на новия Семейен кодекс. София. ИК Труд и право.

WED-2B313-SSS-L-18

DESTRUCTION OF RECOGNITION

Angelina Bogdanova, PhD student

Faculty of Law

University of Ruse, Bulgaria

tel. + 359878885540

e-mail; abogdanova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Krassimir Dimitrov

Private Law Department,

Faculty of Law, University of Ruse, Bulgaria

***Abstract:** Recognition is a way to establish the origin of a child from both parents. The law regulates the possibility of its destruction, which is the only means of protecting the interests of the person doing the recognition. The grounds on which it can be destroyed are exhaustively listed in the Family Code.*

***Keywords:** origin, recognition, child, destruction, Family Code.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Припознаването е един от способите, които Семейният кодекс позволява да бъдат използвани при установяването на произход на дете. Характерното при него е, че това е универсален способ, тъй като е приложим и при двамата родители. Добре познат и уреден е и в семейните законодателства на другите държави. У нас той възниква още през 1890 г. с приемането на Закона за припознаването на незаконородените деца, за узаконението им и за осиновяването. Институтът на припознаването е съществувал във всички предишни правни уредби в чл. 38 СК`85 (отм.), чл. 36 СК `68 (отм.) и чл. 70 (отм. ДВ., бр. 23 от 1968 г.) от ЗЛС. Това е правен способ, който през тези дълги години е претърпял много изменения, стигайки до действието му в наши дни.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Припознаването по своята същност е извънсъдебен способ за установяване на произход на детето, което се извършва чрез отправянето на заявление на родителя пред длъжностното лице по гражданско състояние. Уредбата на този способ се съдържа в чл.64 - 67 СК`09. Той позволява да бъде установен произхода и на извънбрачните деца, без да е необходимо родителите да сключват брак. Според правната му природа, той се определят като формален, едностранен, личен, декларативен, неотменим, но пък оспорим правен акт. На следващо място е извънсъдебен, универсален и неконтролируем способ за установяване на произход.

При този правен способ съществува възможност да не се разкрие истинският произход на детето. Това е така поради залегналото в основата му предположение, че се установява истинският произход. И тъй като характерна черта на припознаването е, че представлява строго личен акт, който зависи от преценката на припознаващия и се реализира чрез волеизявление, отправено до длъжностното лице по гражданско състояние, то може да бъде засегнато от порок, който пък да доведе до неговата недействителност. Както е известно в гражданското право, в зависимост от степента на засягане, недействителността може да бъде нищожност или унищожаемост. Последната се характеризира с това, че правният акт поражда правни последици, до момента, в който лицето, чиято воля е опорочена не го унищожи.

Характерно за припознаването е, че то може да бъде унищожено от припознаващия, съгласно нормата на чл. 67 СК`09. Посредством унищожаването лицето търси защита, като цели да отмени правното действие на припознаването, поради наличието на порок във волята. Важна особеност е че, то не може нито да го отмени, тъй като е неотменим акт, нито и да го

оспори. Когато обаче волеизявлението му е засегнато от определен недостатък, може да го унищожи по съответния ред. Уредбата, посветена на унищожаване на припознаването, е лаконична и това се забелязва от единствената разпоредба, в която е уредена. Тази правна възможност, предоставена от законодателя на припозналия, е позната още на СК`68, като в последствие тя се възпроизвежда в СК`85 в чл. 39. Пороците, от които може да страда припознаването са изчерпателно изброени, като това, което се забелязва е, че те са уредени и в Закона за задълженията и договорите относно недействителността на сделките – грешка, измама, заплашване и недееспособност.

В семейноправната уредба се наблюдава, че законодателят ни е пропуснал да уреди реда за унищожаване на припознаването. По аналогия от гражданското право се стига до извода, че това става само по съдебен ред с предявяване на иск, който по същността си е конститутивен, тъй като с него се цели да се създаде промяна в чужда правна сфера. В случай, че искът бъде уважен, то постановеното съдебно решение поражда обратно действие (*ex tunc*) и се счита, че припозналият никога не е бил родител на припознатото дете.

Видно е, че чл. 67 СК`09 оправомощава само припозналия и поради това той се явява единственото легитимирано лице да предяви иска. Това е една от основните разлики с оспорването на припознаването, което може да се осъществи по административен или по съдебен ред. Когато е по административен ред то се оспорва пред длъжностното лице по гражданско състояние с писмено заявление от другия родител, навършилото 14 години дете или Дирекция „Социално подпомагане“. Наред с него по съдебен ред чрез предявяването на иск лицата, които са активно легитимирани са малолетното дете, всяко трето лице, което твърди, че е родител на припознатия и прокурорът.

Срокът, в който припозналият може да предяви иска за унищожаване е едногодишен, като същият е преклузивен. При пропускането му правното действие на припознаването настъпва *ex lege* (автоматично) с изтичането на срока, с което се погасява субективното право на лицето да търси защита чрез съд. Целта на законодателя е с въвеждането на срока по чл. 67 от СК`09 да ограничи във времето състоянието на несигурност у едно лице относно неговия произход, чрез атакуване на веднъж признатия му такъв. Спазването му за предявяването на иска представлява процесуална предпоставка за допустимост, наличието на която следва да бъде установено от съда, за да разгледа иска по същество.

Началният момент, от който започва да тече зависи от вида на порока: при грешка или измама от извършване на припознаването (когато изявлението на припознаващия е достигнало до длъжностното лице по гражданско състояние като негов адресат), поради заплашване - от прекратяване на заплашването, а при недееспособност - от придобиване на дееспособността. Компетентен като първа инстанция да разгледа делото е окръжният съд, а установените от закона срокове и подсъдност са императивни по своята същност, поради което е недопустимо да се иска унищожаване пред некомпетентен съд след изтичане на преклузивните срокове и на различни от посочените в закона основания.

Грешката е едно от основанията за унищожаване на припознаването. Тя е порок на волята, който се изразява в невярна представа за действителността. Характерното при грешката е, че има несъзнавано несъответствие между воля и изявление. Тази невярна представа трябва да е създадена от самия припознаващ, а не да се дължи на трети лица, тъй като в противен случай ще е налице измама. За да може да иска унищожаване е необходимо въз основа на реализиралата се грешна представа в съзнанието на лицето относно произхода на детето, да е осъществено припознаването. Ако обаче мотивът за установяване на произхода е друг (напр. заобикаляне на процедурата по осиновяване, макар и да представлява правно средство за създаване на титул за произход), то тогава това ще е пречка да се приложи чл. 67 СК`09.

Друг порок, при наличието на който може да се иска унищожаване на припознаването, е измама. Характерното при този порок е, че припознаващият е подведен от трето лице да извърши припознаване на дете чрез умишлено въвеждане в заблудение или съзнателно поддържане на вече създадена у припознаващия грешна представа. В следствие на заблуждаването у адресата на заблудата се формират или затвърждават неверни представи за

обстоятелства от значение за използването на разглеждания правен способ, свързан с установяване на произхода. В този смисъл би могло да се приеме, че до този порок се стига чрез активно или пасивно поведение от страна на третото лице. От значение е това измамливо действие да е насочено към установяване на произхода. В случая трябва да има причинна връзка между заблуждаването на припозналия и неговото поведение, което се изразява в извършване на припознаването на дете. При това производство, ищецът трябва да докаже наличието на порок във волята му, както и липсата на биологична връзка между него и припознатото дете.

Видно от разпоредбата на чл. 67 СК`09 е, че сред основанията, въз основа на които може да се иска унищожаване на припознаването, е заплашването. То е налице, когато припознаващият бъде принуден от друго лице да извърши съответното правно действие чрез възбуждане на основателен страх, че заплахата ще бъде реализирана. Заплашителните действия трябва да представляват значителна и реална опасност от увреждане живота, здравето или имуществото на припознаващия или на негови близки. Основателен страх може да бъде предизвикан у лице, което има нормална психика.

На следващо място, друг порок, който води до унищожаване, е недееспособност на лицето, което е направило изявление за припознаване на дете. Това е така, тъй като едно от основанията, за да бъде действително припознаването, е дееспособността, която трябва да притежават лицата, които установят произход посредством този способ. На първо място правото е предоставено на дееспособните и пълнолетни родители, което правно разрешение изхожда от житейската логика. Освен тях, законодателят е предвидил специална дееспособност, а именно за лица, навършили 16-годишна възраст. В случая те могат да направят припознаване без да е нужно попечителско съдействие или еманципация, както и без предварителни или последващи допълнителни предпоставки за валидирането му. Същото важи и за ограничено запретените. По аргумент на противното, се прави извода, че лица, които не са навършили предвидената от закона възраст или са поставени под пълно запрещение не могат да припознават, в противен случай, въпреки че за това да следи длъжностното лице по гражданско състояние, припознаването бива унищожавано.

Макар и да липсва изрична разпоредба, която да урежда нищожността на припознаването, като проявна форма на недействителността, това не означава, че подобна възможност не съществува. По аналогия следва да се прилагат общите правила и основания, относими за сделките по смисъла на чл. 26 ЗЗД. Както е известно, припознаването, което е нищожно не поражда присъщите му правни последици. Основанията, въз основа, на които може да възникне нищожността не могат да бъдат изчерпателно изброени. До този вид недействителност се достига при противоречие на закона, липса на форма или воля, както и при извършване на припознаване при вече установен произход или ако е осъществено в резултат на упражнено насилие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Идеята на законодателя чрез уреждане на правната възможност за унищожаване на припознаването е да бъде осигурена особена закрила на интересите както на детето, така и на припозналия, което по своята същност е и основен принцип, прокламиран в семейното ни законодателство. Резултатът, който следва да се постигне е да бъде установена обективната истина, а именно да се установи действителната връзка между лицата, въпреки динамичният характер, който има уредбата, свързана с припознаването поради множеството ѝ изменения.

REFERENCES

- Nenova, L. (2010). Family law. Sofia: „Sofi – R”. *(Оригинално заглавие: Ненова, Л. (2009), Семейно право. София: „Софи - Р”)*.
- Cankova, C., Metodi, M., Staneva, A. (2015.). Family codex – Comment, Sofia: Labor and Law. *(Оригинално заглавие: Цанкова, Ц., Методи, М., Станева, А. (2015) Семейен кодекс – приложен коментар, София: ИК”Труд и право”)*.
- Cholakova, A. (2017). Recognition of a child according to Bulgarian law.*(Оригинално заглавие: Чолакова, А. Припознаване на дете по българското право, БСУ, 2017 г.)*.
- Cankova, C. (2021). About contestation of recognition. *(Оригинално заглавие: Цанкова, Ц.(2021) Относно оспорване на припознаването, сп. Собственост и право, кн. 1/2021)*.

WED-2B313-SSS-L-19

CONTESTATION THE ORIGIN FROM THE MOTHER

Angelina Bogdanova, PhD student

Faculty of Law

University of Ruse, Bulgaria

tel. + 359878885540

e-mail; abogdanova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Krassimir Dimitrov

Private Law Department,

Faculty of Law, University of Ruse, Bulgaria

***Abstract:** Historically, the our legal system shows that the woman who gave birth to the child is considered the mother of the child. The purpose of this report is to clarify the procedure for contesting maternity when it is established by the birth certificate. The right to contest the origin from the mother have persons who are defined by Family Code. The main idea is to prove that the child was not born to the woman who is listed on the birth certificate as his mother.*

***Keywords:** Origin, mother, contestation, child, birth certificate*

ВЪВЕДЕНИЕ

***Abstract:** Historically, the our legal system shows that the woman who gave birth to the child is considered the mother of the child. The purpose of this report is to clarify the procedure for contesting maternity when it is established by the birth certificate. The right to contest the origin from the mother have persons who are defined by Family Code. The main idea is to prove that the child was not born to the woman who is listed on the birth certificate as his mother.*

***Keywords:** Origin, mother, contestation, child, birth certificate*

ВЪВЕДЕНИЕ

Институтът на произхода е един от най-старите в семейното право. Понятието няма легална дефиниция, но през годините с развитието на обществените отношения и на нормативната уредба, различните автори дават и различни определения. Най-общо произходът представлява призната биологична връзка на детето с неговите родители – майката и бащата. Тази връзка, разгледана от страната на родителите се определя като майчинство, респ. бащинство и между тях съществува корелативна връзка. Тя е създадена от факта на раждане от майката или от факта на зачеване от бащата, поради което само по себе си произходът представлява фактическо правоотношение, възникнало между детето и неговите родители, чието съдържание се състои от съвкупност от взаимни права и задължения.

Поради разнообразието на човешките взаимоотношения, не е изключена хипотезата, при която да съществуват различия между биологичния произход и формално установеният такъв. Именно за да се защити интересът на детето, Семейният кодекс предвижда възможността на активно легитимираните лица да предявят иски за оспорване на произхода както от майката, така и от бащата в законоустановените срокове, без значение от използвания способ за неговото установяване. За да бъде гарантиран и защитен най-добрият интерес на детето, понякога приоритет се дава на принципа за истинност на биологичната връзка между родителя и детето пред принципа за стабилност. Това са основополагащи принципи, които имат важно значение относно уредбата, свързана с произхода на дете.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Произходът от майката се определя от раждането. Развитието на правната уредба в исторически план показва, че за майка на детето се приема жената, която го е родила. Това е правило, което и до ден днешен се е запазило и никога не е било подлагано под съмнение, макар и многобройните изменения в законодателството ни. Според старото римско разбиране се приема, че майката винаги е известна (*Mater semper certa est.*). За произхода е без значение дали по време на раждането или на зачеването жената е била в брак или не. Чл. 60 СК`09 обхваща всички начини на раждане и зачеване – по естествен път или чрез използване на метода на асистирана репродукция. Основните способи за установяване на майчинството, които българското семейно право урежда са по силата на закона с факта на раждане, който е отразен в акта за раждане; със съдебно решение, постановено по предявен иск за дирене на произход от майката и чрез припознаване.

Произходът от майката, който е установен с акта на раждане, може да бъде оспорен по съдебен ред с предявяването на иск. Тази правна възможност е предвидена още с приемането на СК`68 (чл. 30, ал. 2) и продължава да се урежда и прилага и в останалите два кодекса. Основната цел на разглеждания иск е да се докаже, че детето не е родено от жената, която е посочена в акта за раждане като негова майка.⁷⁵ Законът обаче предвижда ограничение при предявяването на иска по чл. 60, ал.3 СК`09. Той е допустим ако произходът от майката е установен с акта за раждане. В случай, че детето е било припознато, то тогава оспорването е предмет на иска по чл. 66, ал. 4 СК`09. Регламентирана е и забраната, че произходът от жената, родила детето при асистирана репродукция, не може да бъде оспорван на това основание.

Кръгът на активно легитимирани лица да предявят такъв иск са изчерпателно изброени в закона. Това са детето; майката, която е установена с акта за раждане; нейният съпруг; жената, която претендира, че е майка на детето; мъжът, който претендира, че детето е родено от неговата съпруга.

На първо място съвсем логично е законът да дава правото на детето да оспори своя произход, тъй като то се намира в центъра на правоотношенията, свързани с разглеждания правен институт. Това е лицето, което е посочено в акта за раждане, че е родено от съответната майка, която отрича да му е такава. С оглед на тези съображения, държавите, които са страни по Конвенцията за правата на детето е нужно да зачитат разпоредбата на чл. 3 от нея, тъй като висшите интереси на децата са от първостепенно значение във всички действия, които се отнасят до тях.⁷⁶

Наред с детето, овластена да предяви иска е жената, която е вписана в акта за раждане като неговата майка. В тази хипотеза е нужно да се докаже невъзможността детето да е родено или заченато от съответната жена. Правоотношението между майка и дете се гради върху произхода или осиновяването. В случай, че тези два юридически факта липсват, а именно, че ищцата (вписаната в акта жена като майка) го е родила или осиновила, то искът по чл. 60, ал. 3 СК`09 ще бъде основателен.

Правоимащо лице според закона е и съпругът на жената, която е посочена в акта за раждане на детето. Правото му е било регламентирано още с приемането на първия Семейен кодекс в чл. 30. Това е мъжът, който се намира в брак с формално фигуриращата майка. В случая се касае за лицето, спрямо което се прилага презумпцията за бащинство. Тази хипотеза би се развила ако например детето е родено по време на брака или преди да са изтекли 300 дни от неговото прекратяване. Ако обаче се стигне до т.нар. конфликт на презумпции, при който майката е сключила нов брак преди да са изтекли тези 300 дни от прекратяването на

⁷⁵ Оспорването на майчинството трябва да се отличава от оспорването на истинността на акта за раждане като официален документ.

⁷⁶ Закрилата на децата е първостепенна грижа на обществото и държавата. Принципът е установен в цялата правна регулация на семейните отношения, в които участва детето като равнопоставен субект. Той се прилага без значение дали съответните действия, които се отнасят до децата са предприети от съдилища, обществени или частни институции за социално подпомагане, административни или законодателни органи. Държавата трябва да осигури грижа и закрила на детето, които да са насочени към създаване и поддържане на неговото благосъстояние и същевременно с това да се вземат предвид правата и задълженията на родителите му.

предходния, то тогава законът предоставя активната легитимация на втория съпруг, но в случай че неговото бащинство е оспорено чрез оборване на презумпцията, легитимиран е съпругът от първия брак. При една такава житейска развръзка, предмет на иска е мъжът да докаже, че неговата съпруга не е родила съответното дете. Уважаването на иска от страна на съда, ще доведе до оспорване на произхода от майката, в резултат на което ще се засегне правното положение на бащата, поради обезсилване действието на презумпцията за бащинство.

Няма пречка исковете на майката и на бащата, насочени към оспорване на майчинството, да бъдат субективно съединени. Такова другарство се наблюдава, когато се съединяват за общо разглеждане в едно производство исковете, предявени и от двамата. Не е задължително към момента на предявяване на иска ищецът да има съпругеско качество. Условие да допустимост на иска е наличието на брак към момента на раждане на детето, чийто произход е предмет на делото или ако то се е родило до 300 дни от прекратяването му (без значение е основанието – поради развод или унищожаване).

Към кръга на активно легитимираните лица законодателят е включил и жената, която претендира, че е майка на детето. Това право е обусловено от наличието на правен интерес да бъде вписана в акта за раждане. За да може обаче да предяви този иск е необходимо да оспори произхода на детето от жената, която е посочена като негова майка. За разлика от съединяването на исковете на двамата родители, посочени като такива в документа за раждане за оспорване на майчинството, което според правната уредба е факултативно, то в случая се наблюдава задължително обективно съединяване на искове. Кодексът въвежда изискването преди да бъде установен произхода на ищцата да се оспори този на формално фигуриращата в документа майка. Това е така поради спазването на пречката, съдържаща се в разпоредбата на чл. 71 СК`09 и ако бъде отхвърлен искът за оспорване ще се отхвърли и този за установяване на майчинството. Всичко това показва, че законодателят дава приоритет на принципа за истинност на произхода.

Мъжът, който претендира, че детето е родено от неговата съпруга също е овластен. Това негово право се основава на презумпцията за бащинство, която се прилага ако той успее да докаже, че е съпруг на майката на детето, което е родено по време на брака им или до изтичане на 300 дни от прекратяването му.

Пасивната легитимация по иска за оспорване на произхода от майката зависи от това кой го предявява. Така ако ищец е детето, като ответници ще бъдат конституирани майката, посочена като такава в акта за раждане и презумптивния баща. От друга страна, ако бъде предявен от майката, чийто произход е установен по реда на чл. 60, ал.1 СК`09, ответници ще са детето и отново презумптивния баща. Третата възможна хипотеза е при иска на съпруга, който го предявява срещу детето и майката. Когато ищец е мъжът, който претендира, че неговата съпруга е майката, то тогава детето и презумптивният баща следва да отговарят по него.

За разлика от повечето искове, законодателят не е предвидил срок за предявяване на исковете за оспорване на произхода от майката. По този начин овластените лица не са обвързани със законоустановени срокове – няма нито начален, нито краен срок. Тази негова безсрочност показва изключителното значение на майчинството и защитава интереса на детето, което може по всяко време да го търси и оспорва по съдебен ред. Искът може да се предяви както от законния представител на малолетното дете, така и от непълнолетно и пълнолетно лице.

По своя характер искът по чл. 60, ал. 3 СК`09 е отрицателен установителен. При уважаване на ищцовата претенция, съдът трябва да постанови в диспозитив, с който отрича произхода на детето от формално фигуриращата в акта майка. Съдебното решение има обратно действие, а именно от момента на самото раждане (ex tunc).

Въпросите, свързани с материята, уреждаща произхода отдавна придобива нови измерения извън класическите разрешения. С развитието на медицината и променящата се законодателна уредба, която трябва да отговаря на обществените отношения се създава възможността да бъде родено дете в резултат на проведена процедура по асистирана

репродукция. Според определението, което дава Световната здравна организация тя обединява всички лечения и процедури, които включват ин витро обработка както на човешки яйцеклетки, така и на сперматозоиди или ембриони с цел постигане на бременност.

При условията на асистирана репродукция произходът на майката също се определя с факта на раждане, като съгласно чл. 60, ал. 1 и 2 СК`09 майка на детето е жената, която го е родила, включително при асистирана репродукция. В този случай при майчинството основно се набляга върху раждането като юридически факт, а не толкова върху генетичната връзка между детето и жената – донор. Съгласно чл. 60, ал. 5 СК`09 законът не позволява да се предявява иск за оспорване на произхода от жената, която е родила детето на основание използвания метод за забременяване. Тази забрана важи за майката, презумптивният баща, детето, жената, която е предоставила генетичния материал и съпругът на последната. Раждането на детето е резултатът на използваната процедура, който е желан и целен от майката и партньора ѝ, като това е видно от информираното съгласие, което е задължително да представят.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

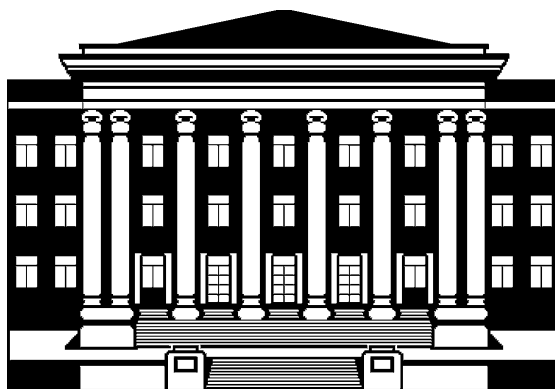
Всяко дете има право да бъде установен произходът му. Макар и това негово право да не е изрично уредено, то може да бъде изведено от различни нормативни актове. По тази причина българският нормотворец е създал правната възможност както да се установи произхода на дете, така и да бъде оспорен вече установен произход. Основната идея, залегнала в семейното законодателство е да се гарантира и защитава най-висшият интерес на детето.

REFERENCES

- Nenova, L. (2010). Family law. Sofia: „Sofi – R”. (**Оригинално заглавие:** *Ненова, Л. (2009), Семейно право. София: „Софи - Р”*).
- Sankova, C., Metodi, M., Staneva, A. (2015.). Family codex – Comment, Sofia: Labor and Law. (**Оригинално заглавие:** *Цанкова, Ц., Методи, М., Станева, А. (2015) Семейен кодекс – приложен коментар, София: ИК ”Труд и право”*).
- Sankova, C., Petrov, V. „Property and Law - Descent from the mother” 1/2022. (**Оригинално заглавие:** *Цанкова, Ц., Петров, В. сп. „Собственост и право” 1/2022 – Произход от майката*).
- Mateeva, E. (2010). Family Law of the Republic of Bulgaria. (**Оригинално заглавие:** *Матеева, Е. (2010), Семейно право на Република България*).

UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“

UNION OF SCIENTISTS - RUSE

**63-TH ANNUAL SCIENTIFIC CONFERENCE
OF UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“
AND UNION OF SCIENTISTS – RUSE**

OCTOBER 2024

INVITATION

**Ruse, 8 Studentska str.
University of Ruse
Bulgaria**

PROCEEDINGS
Volume 62, Series 7.3

Law Studies

Under the general editing of:
Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD

Editor of Volume 62:
Prof. Diana Antonova, PhD

Bulgarian Nationality
First Edition

Printing format: A5
Number of copies: on-line

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.
The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PUBLISHING HOUSE
University of Ruse "Angel Kanchev"